

ב"ה

בקדש פנימה

הנהגות קודש, ביטויים וסיפורים
מכ"ק אדמו"ר

כפי שראה המשמש בקדש
הרב שלום בער שיחי' גאנזבורג

עיונים במנהגי חב"ד

בעניני אירוסין וחופה
חג הפסח וספירת העומר
מאת הרב מרדכי שמואל שיחי' אשכנזי

כל הזכויות שמורות
למו"ל, יוסף שיחי' אשכנזי
טלפון: 052-6606770
דואר אלקטרוני: yosiashkenazi1@walla.com
אין להעתיק או לצלם ללא רשות בכתב מהמחבר

פתח דבר

כפי המקובל לאחרונה, ביטוי שמחת הלב הוא בהוצאה לאור של עניני תורה וחסידות מרבתינו נשיאנו.

תורת חב"ד, כוללת שני חלקים: א. תורת רבותינו נשיאינו, שעיקרה הוא, תורת החסידות. ב. חלק ההלכה והמנהג של רבותינו נשיאינו. תחום רחב זה, ראשיתו, בשולחן ערוך רבינו הזקן ופסקי הסידור, והמשכו, בכל ההלכות והמנהגים שנהגו בהם רבותינו נשיאנו. עבורנו, הם חובה וזכות קדושה, בבחינת "מאי דנפיק מפומיה דמר".

לכבוד החתונה, של החתן הר' יוסף שיחי' והכלה מרת מרים תחי', זוכים אנו להוציא לאור, אוצר נדיר של הנהגות קודש כ"ק אדמו"ר, מאת שאר בשרנו, המשמש בקודש ונאמן בית כ"ק אדמו"ר, הרב שלום בער שיחי' גאנזבורג, שנערכו והובאו לדפוס על ידי החתן שיחי'.

חלק גדול מהנהגות המסופרות כאן, לא הודפסו מעולם, או שלא הודפסו ברמת הדיוק הנדרשת. יש כאן גם הנהגות כאלו, שהם בבחינת חידוש הלכתי על פני המקובל בדרך כלל, דבר המעצים שבעתיים את החביבות בפרסומם.

בנוסף לכך, הואיל ר' שלום בער שיחי', לגלות 'סודות מהחדר' ולספר על ביטויים ואירועים נפלאים במחיצתם של כ"ק אדמו"ר והרבנית חיה מושקא. סיפורים אלו, יש בהם סגנון בלתי רגיל, כפי הנובע מהמסגרת המיוחדת בה התרחשו - בתוך ביתם של הרבי והרבנית, או שנאמרו באופן אישי לר' שלום בער שיחי'.

לחביבות הענין, נוספו כאן שישה מאמרים בענינים שהזמן גרמא - מנהגי חב"ד באירוסין וחופה, ביטול חמץ בערב פסח ואמירת ספירת העומר בסיום תפילת מעריב. המאמרים נערכו על ידי בנינו, שניאור זלמן ושלום בער שיחי', והתודה נתונה להם.

יהי רצון אשר העסק והעיון בתורת רבותינו נשיאינו, ש"מפיהם אנו חיים" יחזק את הקשר הפנימי והנצחי בינינו, וכפי שכתב לי כ"ק אדמו"ר בנוגע לענין זה: "ובכגון דא הרי זה הפצת המעיינות", ונזכה במהרה ל"קאתי מר", מלך ביופיו תחזינה עינינו.

כ"ד לחודש אדר ב'

כפר חב"ד

הרב מרדכי שמואל שיחי' ורעייתו אשכנזי

תוכן ענינים

5	מבוא
9	שער הנהגות קודש
31	שער הסיפורים
95	שער עיונים במנהגי חב"ד

מבוא

1. 'תשורה' זו, הינה תדפיס מתוך ספר הנמצא בשלבי עריכה של עדויות מפי המשב"ק ר' ש"ב שיחי' גאנזבורג, אודות מה שראה ושמע בעת עבודתו במחיצת כ"ק אדמו"ר והרבנית חיה מושקא ע"ה. הספר כולל שני חלקים: א. הנהגות קודש כ"ק אדמו"ר. ב. סיפורים שר' ש"ב היה עד להם בעת עבודתו בקודש.

2. בנוגע לפרק הראשון, העוסק בהנהגות כ"ק אדמו"ר: מטבע הדברים, היה ר' ש"ב עד לכמות עצומה של הנהגות בקודש, המקיפות כמעט את כל סדר היום ומועדי השנה. אולם, בספר יופיעו אך ורק ההנהגות שיש בהן בבחינת 'חידוש':

א. הנהגה כזו שלא נדפסה מעולם או שלא נדפסה בדיוקה.

ב. הנהגה שיש בה כמה גרסאות.

ג. הנהגה שחלו בה שינויים ולא נדפסה בשינוייה.

ד. הנהגה שנדפסה ללא מקור או ללא מקור מוסמך.

3. בהמשך לדברי ר' ש"ב, הוספנו בעצמנו הערות בתחתית העמוד שיש בהן הרחבה והוספה לדברים. בהערות אלו, איננו עוסקים ב'הסברים' להנהגות כ"ק אדמו"ר, שהרי "מאד גבהו דרכיו מדרכינו ולא מחשבותיו מחשבותינו", אולם, בכל זאת, בכמה מקומות ציינו ל'מראה מקום' העוסק בענין זה.

וזאת: כאשר הציון מוסיף בהבנת ההנהגה עצמה.

באם הנהגה זו תואמת הלכה או הוראה של הרבי שאינן ידועות כל כך.

במקרה שהנהגה זו היא בבחינת 'חידוש' ונכתב אודותיה במקום אחר באריכות.

כמו כן, התייחסנו בהערות להנהגות 'מעניינות' שנהגו בהם גם רבותינו נשיאנו, או לחילופין - כאשר יש מרבותינו נשיאנו שנהגו באופן אחר, ועובדה זו אינה ידועה כל כך.

יצוין, כי בספר שייצא לאור בעז"ה, יובאו ההנהגות וההערות בהרחבה ובהעמקה יותר מהנדפס כאן.

4. טרם שקובעים כיצד הן הנהגות כ"ק אדמו"ר, יש לזכור את הכלל הבסיסי הבא: בחלק מהנהגותיו בקודש, חלו שינויים במהלך השנים. בזמנים מסוימים נהג באופן כזה, ובזמנים אחרים נהג באופן שונה. כיון שכך, קשה לקבוע כיצד הן 'הנהגותיו' הק' של הרבי.

מסיבה זו, קיימים ויכוחים רבים אודות אופן הנהגותיו הקדושות, ובמיוחד, בנוגע להנהגותיו בסעודות הימים הטובים בדירתו של הרבי הריי"ץ. שכן, בדרך כלל, אחד מצטט את שראה במקום מסוים ובזמן מסוים, ואילו האחר כותב את אשר הבחין בו בזמן אחר ובמקום אחר. כאמור, יתכן ששניהם צודקים.

לפיכך, בכמה מהנהגותיו הק' של הרבי המובאות לקמן, ציינו שבזמנים מסוימים, או בעת היותו במקום אחר נהג הרבי אחרת. עם זאת, ברוב הנהגות, תיארו את הדברים כפי שנדמה שהתרחשו בדרך כלל, ובעת שר' ש"ב שיחי' נכת.

יחודיותו של ר' ש"ב היא, שהוא זכה להשתתף ולשמש את הרבי והרבנית ברוב סעודות הימים הטובים שהתקיימו בדירתו של הרבי הריי"ץ, ואף סעד ולן עם הרבי והרבנית בביתם ברח' פריזדנט ובדירתם בבניין הספרייה.

עקב עובדה זו, ביכולתו להציג תמונה כוללת, אם כי כאמור, יתכן בהחלט שבהנהגות מסוימות נהג הרבי לעתים אחרת מהמובא כאן.

5. בנוסף לנושא ההנהגות, זכה ר' ש"ב להיות עד לביטויים, עובדות וסיפורים מופלאים במחיצתם של כ"ק אדמו"ר והרבנית חיה מושקא ע"ה. נושא זה זכה להלן לפרק בפני עצמו.

גם בפרק זה הוספנו הערות, בבחינת 'מעט המשלים את המרובה'.

וזאת למודעי: ההנהגות והסיפורים נכתבו מפיו של ר' ש"ב. לכן, הן נכתבו בגוף ראשון, וכאשר כתוב 'שמעתי, ראיתי וכו' הכוונה היא לר' ש"ב עצמו. לעומת זאת, ההערות למטה (וכן ה"מילואים" שבסוף הקובץ) נכתבו על ידי, ולכן ההתייחסות שם היא אלי ולא אל ר' ש"ב.

6. מטרת הוצאת הספר לאור הינה להוסיף בהתקשרות אל כ"ק אדמו"ר, על ידי הדפסת הנהגות הרבי כהווייתן, כמו גם גילוי עובדות שלא נודעו עד עתה, שהבאתן בפרסום ראשון מובילה בודאי למטרה רצויה זו.

אולם, כמובן שאין כאן כל כוונה ליצור וויכוחים אודות מה שנכתב במקומות אחרים. לפיכך, בנוגע לכמה הנהגות וסיפורים שתוארו במקומות אחרים באופן אחר, כתבנו "במקום אחר נכתב/נדפס וכו'" בלי להזכיר את שם המקור. ברוב המקומות לא כתבנו אף את זה, אלא הבאנו את הנהגתו הק' כמות שהיא.

7. כאן המקום להודות לאחי, הרב שניאור זלמן שיחי' שהגיה ותיקן את החומר מבחינה לשונית. כמו כן, חובתי להודות לאחיי, הר' חיים אליעזר והת' ישראל ויהודה לייב שיחיו, ולדידי, הת' אליהו שיחי' רייטשיק, על עזרתם הרבה בהכנת הקובץ. תבונתם היא שאפשרה לי לברך על המוגמר.

8. לסיום, ברצוני להוסיף הערה אישית:

מעת לעת מתפרסמים הנהגות ועובדות של רבינו, מפיהם של ה'מזכירים' וה'משמשים בקודש'. עם זאת, ר' שלום בער שיחי' יצא מן הכלל בענין זה, ולא סיפר מאומה מכל מה שראה ושמע במחיצת כ"ק אדמו"ר והרבנית חיה מושקא ע"ה.

עבורנו, כחסידים, היה בכך הפסד גדול, כיון שר' ש"ב זכה לסוג מיוחד של 'קירבה' במחיצת הרבי והרבנית, מה שבא לידי ביטוי בכך שהיה היחיד מכל ה'משמשים' שזכה לסעוד וללון עימם בביתם. עם זאת, (ואולי בגלל זאת), ר' שלום בער, בצניעותו ופנימיותו המיוחדת, לא אבה לשתף אף אחד במה שראה ושמע.

בשנים שאחרי ג' בתמוז, כאשר אבי, הרב שיחי' מגיע מעת לעת לניו יורק, סועד עם ר' שלום בער בשבתות ובחגים, ואז שומע מפיו שבימים של הנהגות קודש. כהמשך לכך, פניתי אל ר' שלום בער וביקשתי ממנו לרכז ולרשום בצורה מסודרת, זיכרונות ועדויות ממה שראה ושמע.

בהתחלה, הוא כמובן סירב. אולם, לאחר שאבי תיאר בפניו את הצימאון בקרב התמימים ואנ"ש לזיכרונות מסוג זה, ולאחר שהבטחתי לו שאקיים את התנאי שהציב בפניי, שאבי, הרב שיחי', יאשר כי הדברים המסופרים כאן אינם 'עניינים אישיים' והם ראויים לפרסום - הסכים לכך.

יצוין, כי ר' שלום בער עבר על כל מילה הכתובה כאן, הגיה ותיקן את החומר כמה וכמה פעמים¹.

אודה, שהעבודה לצידו של ר' ש"ב לא הייתה קלה, לאור דייקנותו העצומה בכל מילה ומילה. "תזכור שאנו מספרים כאן על הרבי ולא על אדם רגיל", היה אומר שוב ושוב, בהסבירו מדוע יש לתקן משפט מסוים שבו לא תואר העניין בדיוק כפי שהתרחש².

זו ההזדמנות, להודות לו על כל תשומת הלב שהקדיש לכתיבת מה שראה ושמע בבית הרבי. בנוסף לכך, תודתי נתונה לו על כך ששימש עבורי דוגמא חיה, במלא מובן המילה, עד כמה חשוב לדייק בדברי רבותינו הק' והנהגתם בקודש.

יוסף אשכנזי

כפר חב"ד

1 בגיליון 'כפר חב"ד' של ערב כ"ב בשבט שנה זו, התפרסמו פרקים קצרים מתוך רשימותיי. אולם, הדברים הודפסו לפני שעברו את הגהתו של ר' שלום בער, ולכן יש בהם אי דיוקים רבים.

2 פעמים ספורות נאלצנו להשמיט פרט קטן מהסיפור - כזה שאינו נוגע למהות הסיפור ולמשמעותו, מטעמים מובנים של כבוד הזולת.

הנהגות קודש של כ"ק אדמו"ר

בביתו, בדירתו בבנין
הספרייה, בחדרו ב-770
ובדירת כ"ק אדמו"ר
הריי"ץ

עם הערות - מאת המו"ל
ובהם כמה מהנהגותיו הקדושות ב-770

-----תדפיס מתוך ספר-----

בקדש פנימה

ערב שבת, יום השבת, מוצאי שבת ו'מים טובים'

א. בשנים האחרונות, נהג הרבי מידי ערב שבת לאכול ביצה קשה. הגישו אותה לרבי בעודה שלימה, והרבי לא בדקה טרם שהכניסה לפיו.

ב. היין שעליו קידש הרבי, היה נמצא בחדרו הק' 770. בערבי השבתות והימים הטובים היה הרבי לוקח מ-770 בקבוק קטן של יין אדום, עטוף בשקית נייר חומה, ומניחו בביתו. כאשר אכל בדירתו בבניין הספרייה, בשנים המאוחרות יותר, הביא את היין בערב שבת אל הדירה והיה מניח אותו בארון שבחדר הלינה.

בערב פסח, הביא בקבוק גדול, אף הוא של יין אדום¹.

[מקום אכילת הסעודות היה כדלהלן: בימי חול, אכל הרבי ברוב השנים, עד כשנה לאחר פטירת הרבנית חיה מושקא ע"ה, בביתו ברחוב פריזדנט. גם בשבתות, עד אחת מהשנים שלאחר שנת תשל"ח, נהג הרבי לאכול בביתו ברחוב פריזדנט. בימים טובים, עד להסתלקות הרבנית הזקנה נהג הרבי לסעוד בדירתו של הרבי הריי"ץ. הרבי ישב משמאל לראש השולחן, ומולו ישב הרש"ג. אחר הסתלקותה, עבר הרבי לסעוד אף בימים טובים - בכללם ב'סדר' פסח - בביתו ברח' פריזדנט.

באחת מן השנים שלאחר שנת תשל"ח, עבר לסעוד בשבתות ובימים טובים בדירתו

1 בכמה מהשנים הראשונות השתמש הרבי במשך השנה וב"ליל הסדר" ביין צהוב. כך שמעתי מר' יעקב שיחי' הולצמן, אשר שימש משב"ק בבית הרבי ובדירת כ"ק אדמו"ר הריי"ץ בין השנים תש"ז-תש"כ.

לדבריו, הוא היה נשלח להביא יין עבור הרבי מיהודי בשם וולוסוב שהיה במקצועו מייצר יין, והכין גם בשביל הרבי.

בשנת תש"כ או תשכ"א, הפסיק וולוסוב לייצר יין, והמשב"ק ר' בערל יוניק ע"ה הציע לר' יעקב לפנות לר' ישראל שמעון שיחי' קלמנסון שהיה מייצר יין, שיכין גם עבור הרבי. ר' יעקב נענה להצעה, ואכן קודם חג הפסח היה מביא ענבים לר' ישראל שמעון עבור היין של הרבי. הוא לא הקפיד על צבע הענבים מכיוון שלא נאמר לו דבר בנוגע לזה. אמנם, הוא זוכר שבשנה הראשונה הביא ענבים ירוקים. יודגש, כי מר' ישראל שמעון היה ר' יעקב לוקח יין רק בשביל חג הפסח.

ר' יעקב זכה להביא אל הרבי את היין מר' ישראל שמעון במשך שנתיים לפחות, אך ר' ישראל שמעון המשיך להכין את היין לפסח בשביל הרבי, בכל השנים. לפי הידוע לר' יעקב שיחי', ביין של וולוסוב השתמש הרבי גם במשך השנה משום שחפץ לעזור לו בפרנסתו.

גם מר' אברהם ברוך שיחי' יוניק, בנו של המשב"ק ר' בערל ע"ה שמעתי, שבשנים הראשונות היה וולוסוב מכין את היין עבור הרבי.

בקדש פנימה

בבניין הספרייה, וכן ללון בה (בתחילה עבר הרבי לסעוד וללון בדירתו שבבניין הספרייה בזמנים מסוימים בלבד, ואחר כך הפך נוהג זה לקבוע בשבתות ובימים טובים).

אחר הסתלקות הרבנית חיה מושקא: בשבת שבתוך ה'שבעה', שהה הרבי ב-770, סעד בחדרו ולן בו. בשבתות אחדות אחרי שבת זו, סעד ולן בביתו.² אחריהן החל לסעוד וללון בשבתות ובימים טובים - בקביעות - בחדרו ב-770.

לאחר מעט יותר משנה מהסתלקות הרבנית, העתיק הרבי את מקום סעודותיו ולינתו אף במשך השבוע אל חדרו ב-770³ (אמנם, גם בתוך שנת האבלות היה זמן בו הרבי גר אף בימי החול בחדרו ב-770⁴. מנגד, היו פעמים בשנים האחרונות בהן הרבי סעד ולן בביתו⁵).

אגב. מאחר וכותבים אודות "לינתו" של הרבי, אציין שהרבי נהג ללון שעות בודדות בלבד, לא רצופות ולא בזמן קבוע.⁶

ג. בביתו של הרבי לא הבהבו את פתילות נרות השבת והיום טוב טרם שהרבנית הדליקה אותם. גם אחר הסתלקות הרבנית, כשהרבי הדליק את הנרות בחדרו ב-770, לא הבהבו את הפתילות.⁷

2 ב'יומן שנת הקהל תשמ"ח בבית חיינו' מובא שבשלושת שבתות ה"שלושים" שהה הרבי בביתו (למעט שבת ה"שבעה"), ולש"פ ויקהל פקודי הגיע ל-770. במוצאי השבת חזר לביתו.

3 במקומות שונים נכתב שהרבי חזר ל-770 ביום ו', ה' באדר א' תשמ"ט.

4 ב'יומן שנת הקהל תשמ"ח בבית חיינו' מביא שהרבי הגיע ל-770 ביום שלישי כ"ד באלול תשמ"ח, ומהר' מאיר שיחי' הארליג שמעתי שהרבי שהה בו עד תקופת כינוס השלוחים המתקיים בר"ח כסלו, אז חזר לביתו.

5 מקריאה ב'יומני' בית חיינו' מהשנים האחרונות עולה, שגם בשנים האחרונות הרבי סעד ולן בביתו פעמים רבות. ראה שם בימי "תשעת הימים" תשמ"ט שכותב: "לאחרונה מספר שבועות שביום שישי סמוך לשבת, הרבי מגיע מהבית ל-770 ונשאר עד יום שני אחר תפילת מעריב, ואז נוסע לביתו". וראה שם שנסע כ"פ נוספות במהלך החודשים מנחם אב ואלול.

גם בשנים תש"נ ותנש"א נסע כמה וכמה פעמים, ובדרך כלל שהה בביתו כמה ימים רצופים. על כמה מהפעמים שנסע לביתו, ניתן לקרא ב'הנהגות חג הסוכות', וכן בפרק "בקודש חזיתך" בקובץ זה.

6 יתכן שהרבנית אמרה דברים דומים: באחד מהיומנים מליל שמיני עצרת תשל"ח נכתב שהרבי נח ארבע שעות רצופות, ושמואחר יותר אמרה הרבנית: "אינני זוכרת אי-פעם קודם לכן שהרבי נח ארבע שעות רצופות".

7 ב'רשימת היומן' עמ' תכו: "לא נהגינן להבהב נר של שבת קודם ההדלקה".

בקדש פנימה

ד. הרבנית נהגה להפריש מעות לצדקה טרם ההדלקה.

ה. בליל שבת, הקפיד הרבי שלא לקדש בין השעה 6 לשעה 7 בערב.

ו. בכלל, היה הרבי מקדש בגביע כסף. אמנם, בזמן מסוים בעת שסעד בביתו קיבל במתנה שני גביעים של זהב, והיה מקדש בהם בביתו ובדירתו שבבניין הספרייה: באחד מהגביעים היה מקדש בשבתות ובימים טובים, ובגביע השני קידש בחג הפסח. בשבתות ובימים הטובים בהן סעד בחדרו 770 קידש בגביע הכסף. גם כששאלתי את דעתו הק' אם להביא את גביע הזהב, לא הסכים⁸.

ז. בהגיע הרבי הביתה קודם הסעודה, היה גביע הקידוש כבר שטוף ומנוגב היטב. בכל זאת, קודם שמזג בו את היין, היה הרבי מנגב את תוך הגביע בדייקנות, באמצעות מפית (לא הבחנתי שניגב אף את חלקו החיצוני של הגביע, ובוודאי שלא ניגב באותה הדייקנות בה נהג לנגב את תוכו).

ח. בדרך כלל, לאחר שהרבי קידש ושתה, היה מוזג מעט מהיין שבגביעו הק', לכוס, בשביל הרבנית. יחד עם זאת, היו גם פעמים שמזג לכוס טרם ששתה [באותן הפעמים, נראה היה שנהג כך מצד סיבה מסוימת].

קודם ששתתה מיין הקידוש, נהגה הרבנית לברך.

ט. טרם שקידש על היין - בסעודות הלילה והיום - היה הרבי מרים את כיסוי החלות ומביט תחתיו⁹. פעמים שסידר אז את הסכין. באם הבחין שהחלות עדיין בתוך עטיפת הפלסטיק (קרה ששכחתי להוציאן) היה מוציאן.

י. הרבי נהג לומר "שלום עליכם", "אשת חיל" ו"סדר הקידוש" בעמידה. בשעה שאמר, היה מוזג את היין אל גביעו הק'.

יא. הרבי דייק שגביעו הק' יהיה מלא ביין טרם שהחל לקדש, ואף שישפך יין בצלחת.

8 משא"כ בחג הפסח, וראה לקמן ב'הנהגות חג הפסח'.

9 נדפס במקום אחר משמו של ר' ש"ב שיחי' שהרבי נהג להרים את כיסוי החלות אחר שקידש על היין. היתה זו פליטת הקולמוס, ואין ויכוח בעניין זה.

בקדש פנימה

מעולם לא הבחנתי שבשעה שקידש, הביט הרבי בכוונה ביין, ובוודאי שלא הביט באופן קבוע ודווקא בעת שאמר מילים מסוימות.

יב. קודם הסעודות בלילה וביום, היו החלות מונחות על קערה, כשהן אחת על יד השנייה¹⁰. טרם שבירך עליהן, היה הרבי מסיר את המפית שמעליהן, מחברן, מעביר עליהן את הסכין, וכששתי ידיו הק' עליהן - מברך. לאחר שבירך היה חותך פרוסה אחת גדולה, מפריד בידו הק' חתיכה מהפרוסה, טובל את החתיכה במלח וטועם. מפרוסה זו נתן גם לרבנית¹¹.

הרבי טעם מפרוסה זו בלבד, ולא חתך פרוסות נוספות מהחלה במהלך אותה הסעודה¹².

יג. כשסעד בביתו ובדירתו שבבניין הספרייה, היה טועם במהלך הסעודה גם ממצות, של חג הפסח, שהיו מונחות על שלחנו הק' בתוך מפית הדומה למפית המצות בה אנו משתמשים בימי חג הפסח (בפסח היה הרבי משתמש במפית שונה, וראה ב'הנהגות חד הפסח').

אמנם, בסעודות הימים הטובים בדירתו של הרבי הריי"ץ לא אכל מצה.

יד. בסעודות הימים הטובים בדירתו של הרבי הריי"ץ, נהג הרבי לכסות את הדג בשכבה עבה של מלח. אמנם, כשסעד בביתו וכן כשסעד בדירתו שבבניין הספרייה לא נהג כך.

טו. הרבי לא היה מנגן בעת סעודות השבת או היום טוב¹³.

10 נדפס במקום אחר: "כמדומה קרוב לוודאי שמניח החלה הימנית מחציתה ע"ג השולחן, ומקצתה ע"ג החלה השמאלית (משא"כ בקידושה רבה)". אך אין זה נכון

11 כך בשלחן ערוך אדה"ז סי' קסז סעיף ד. ראה גם בספר "חייל בשירות הרבי" - זיכרונותיו של ר' יצחק גאנזבורג ע"ה, בתארו את סעודת מוצאי יום הכיפורים תשח"י בדירת הרבי הריי"ץ: "בירך המוציא", פרס את החלה ומהחלק הגדול פרס שוב ואלו בטבלו בדבש".

12 כך בשלחן ערוך אדה"ז סי' קסז סעיף ד, ובסי' רעד סעיף ג, שעדיף לחתוך פרוסה אחת גדולה שתספיק לכל הסעודה (וממילא לא יהיה צורך לחתוך פרוסות נוספות).

13 ראיתי שכתבו ש"שמעו את הרבי מנגן בסעודת חג הסוכות את הניגון "דרכך אלוקינו". מבירור שעשיתי עולה שה"מקור" לסיפור זה הוא מ"כפר חב"ד" גיליון 972 עמ' 46, שנכדיו של ר' זלמן יפה שמעו זאת. אמנם יש לתקן ששם לא נכתב שהם שמעו כך בשעת הסעודה. גם ה"דיווח" המצוטט בכ"מ לפיו

בקדש פנימה

את הפזמון "אזמר בשבחין" בסעודת ליל השבת, ואת הפזמון "אסדר לסעודתא" בסעודת היום נהג הרבי לקרא מתוך הסידור, אך לא בזמן קבוע: פעמים קרא אחר שאכל את הדג, פעמים אחר המרק ופעמים אחר הבשר.

טז. זכורני כמה פעמים בהן 'העביר' הרבי את "שנים מקרא ואחד תרגום" אחר סעודת ליל שבת. הרבי לבש באותה השעה את הסרטוק אך לא חבש את כובעו וכן לא היה חגור באבנט¹⁴.

יז. כאשר לא הייתה התוועדות, או כאשר נשאר מספיק זמן אחריה, היה הרבי סועד את סעודת יום השבת עם דגים ובשר וכו'¹⁵. גם בסעודה זו נהג לקדש

"בסעודות החגים נוהג הרבי לנגן את הניגון 'ג' תנועות', ולפעמים אף את ניגונו של ר' מיכל מזלוטשוב" אינו נכון כלל וכלל.

יודגש שהנהגתו של הרבי שלא לנגן בעת הסעודות איננה הוראה לרבים. ראיתי בספר "השבת" שמציין ל"התוועדויות" תשנ"ב חלק א' עמ' 45: "עונג שבת נעשה על ידי שכל המשפחה ביחד ... סועדים ומנגנים (באופן המותר) ניגוני שבת, באווירה רגועה ונעימה...".

14 הנהגה זו דומה להנהגת הרבי הרש"ב: בעת היות הרבי הריי"ץ נער, ראה את הרבי הרש"ב פעמיים כשהוא "מעביר את הסדרה". הרבי הריי"ץ סיפר לרבי שבעת אמירת ה"שמו"ת לא חבש אביו את כובעו וכן לא היה חגור באבנט (רשימת היומן' עמ' רכא). ב"לשמע און" עמ' קיב נכתב שהרבי הרש"ב נהג לחבוש את כובעו בעת אמירת "שמו"ת", ויתכן שהעדויות השונות אינן מאותן שנים.

ראוי לציין כאן עניין נוסף, אף שהוא אינו קשור ישירות אל הפרטים בהם אנו עוסקים כעת: נכתב בכ"מ שהרבי אינו לן בליל שבת, מאחר שכך התנה עימו הרבי הריי"ץ טרם חתונתו.

אמנם, מכיוון שלר' ש"ב שיחי' אין מושג אם כך נהג הרבי, אינו מובן מניין יודעים "הנהגה" זו, מאחר ור' ש"ב הוא האדם היחיד שזכה ללון עם הרבי באותו הבית במשך כמה וכמה שנים, וממילא, היחיד שמסוגל היה לדעת כיצד היא הנהגתו הק' של הרבי בעניין זה [אם למדו "הנהגה" זו מדבריו של הרב נתן גורארי' ע"ה (הובאו ב"התמים" תשס"ד גיליון 27) אודות הנהגת הרבי: "שמעתי שהרבי הריי"ץ היה אומר על הרבי שלושה דברים: א. לא ישן מיום חמישי עד יום ראשון. ב. הולך כל הזמן עם גארטל. ג. אין ספר מספרי הקודש שלא זוכר את ה'בלאנק' (עמוד השער) שלו", מדוע אינם כותבים שהרבי לא לן מיום חמישי עד יום ראשון, אלא מתייחסים לליל שבת בלבד].

15 מקובל לחשוב שכשהייתה התוועדות, תמיד היה הרבי מקדש בה. האמת היא שגם בעניין זה חלו שינויים באופן הנהגתו הק', ובהתוועדויות רבות מאד לא קידש הרבי ולא טעם מאומה אלא קידש אחר כך בביתו. מאבי שיחי' שמעתי שבהתוועדויות השבת בשנים בהן למד הוא ב770, קיץ תשי"ח - פסח תשכ"א (לסירוגין) ובסתיו תשכ"ד, בדרך כלל לא קידש הרבי, ומר' אברהם ברוך שיחי' יוניק שמעתי שכך היה אף בכמה משנות הכפ"ם הבאות. (מיומנו של רמ"מ וולף משנת תשכ"ה, נראה שברוב ההתוועדויות הרבי קידש, אם כי לא בכלן) מריי"י שיחי' גופין (כפר חב"ד) שמעתי שגם בתחילת שנות הלמד"ם לא היה הרבי מקדש בהתוועדות, ומנהגו זה השתנה בהדרגה ולא בבת אחת.

מוסיף ר' אברהם ברוך ומספר: "מידי שבת בה הרבי התוועד, היה הרב חודקוב ע"ה מודיע לאבי אם הרבי יקדש בהתוועדות. באם הודיע שהרבי יקדש, היה אבי נכנס לחדרו של הרבי טרם ההתוועדות, לוקח את

בקדש פנימה

בעמידה, וכך אף נהג בעת שקרא את 'סדר הקידוש'¹⁶.

יח. ניתן היה להבחין בהתוועדויות, שלפני שמזגו את היין אל גביעו של הרבי, היה הרבי מוציא בקבוק קטן ומוזג ממנו כמה טיפות אל הגביע. לפי הידוע לי, בקבוק זה הוא מהיין שנשאר בגביע מחלוקת "כוס של ברכה" [ניתן להבחין בווידיאו שאחר שסיים לחלק, לוקח עימו הרבי את גביעו הק' יחד עם הצלחת¹⁷].

הגביע ואת בקבוק ה"משקה" ומניחם על שלחן בימת ההתוועדויות (את בקבוק היין היו מביאים מטעם בית הכנסת). בדרך כלל, לא היה אומר הרבי לאבי דבר בעת שלקח את הבקבוק ואת הגביע, אך פעם, בסוף שנות הכפ"ס, כשאבי ע"ה שהה בחדרו הק' של הרבי, אמר לו לפתע הרבי שהוא רוצה לעשות "קידוש" בהתוועדות מאחר ומעוניין הוא לומר 'לחיים' לקהל".

גם בשנים המוקדמות יותר נהג הרבי, בחלק מההתוועדויות, לא לקדש. עדויות לכך ניתן לקרוא ב"קטעי יומן" ב"כפר חב"ד" גיליונות 36 ו-38.

16 כך שמעתי גם מהמשב"ק ר' מענדל שיחי' גאנובורג.

במקום אחר מביא: "כשהיה מקדש בביתו, הנה כשבא לביתו באם היה הכול מוכן לסעודה היה מקדש מעומד, ובאם לאו (שאז כבואו היה מתיישב ואומר ה"מזמורים") - הנה גם בעת הקידוש נשאר לישב ומתרום רק בעת ברכת "בורא פרי הגפן". במקום נוסף אף הגדילו, ודנו בסיבת "הנהגה" זו.

אמנם, הדברים הנ"ל לא צוטטו משמו של יהודי שנכח בסעודות השבת בביתו של הרבי. מר' ש"ב שיחי' שמעתי שכשהרבי היה מגיע הביתה לסעודה, היה השולחן תמיד ערוך כבר ומוכן והרבי לא היה צריך לחכות, וכאמור בפנים, תמיד הרבי קידש בעמידה.

ב"כפר חב"ד" גיליון 1125 כתב אבי שיחי' בקשר להנהגתו של הרבי לקדש בעמידה, בדא"פ.

17 בראיון ל"כפר חב"ד" גיליון 890 עמ' 38 מספר גם המשב"ק ר' בערל יוניק ע"ה שבקבוק יין זה הוא מ"כוס של ברכה", וכך שמעתי גם מר' אברהם ברוך שיחי' יוניק ששמע כך מאביו. "אמנם", הוסיף ר' אברהם ברוך, "יתכן והיו כמה פעמים בלבד שהרבי שם בבקבוק הקטן גם מהיין שנשאר מההתוועדות הקודמת - אותה היה אבי ע"ה לוקח אל החדר של הרבי אחר ההתוועדות (ופעמים שהרבי בעצמו לקח) - אף שהנהגה בדרך כלל היה שאת היין שנשאר מההתוועדות היו שותים כמה מהחסידיים. בין אותם החסידיים היה גם ר' אלי' יאכיל סימפסון ע"ה".

[ראה ביומן מהתוועדות יום ג', י"ט בכסלו, וממוצאי ש"פ "וישב" תשל"ט (נדפס ב"התמים" גיליון 20, מר חשוון כסלו תשס"ג) וכן ב"כפר חב"ד" גיליון 1206 עמ' 30 שהרבי השתמש ביין שנשאר מההתוועדות הקודמת, לאמירת "לחיים" בהתוועדות הבאה, ולעניינים נוספים - אך בדרך כלל היה המנהג כפי שתיאר ר' אברהם ברוך שכמה מהחסידיים היו זוכים לשתות את היין].

(יצוין אמנם שגם סדר זה - שהיין שנשאר בגביעו של הרבי אחר ההתוועדות נלקח אל חדרו של הרבי, לא היה קבוע. ראה לדוגמה ביומן מהתוועדות י' בכסלו תשכ"ו, וכן מער"ח מנחם אב תשל"ג ("כפר חב"ד" גיליון 826 עמ' 90), מהתוועדות כ"ח באלול תשל"א ("כפר חב"ד" גיליון 910 עמ' 152) ומהתוועדות כ"ח באלול תשל"ט).

ישנה שמועה שאינה נכונה, לפיה, בבקבוק הקטן היו טיפות מהיין שנשלח אל הרבי מהחסידיים ברוסיה. שמועה זו נולדה מכך שבכמה וכמה מההתוועדויות אמר הרבי ש"ישנו כאן יין ששלחו החסידיים מרוסיה", אז

בקדש פנימה

יט. כשהרבי שתה תה בשבת, הכינו את תמצית התה בערב שבת. בשבת, היו שמים בכוס מהמים החמים שעל הפח¹⁸ ("בלעך") ומהתמצית.

על אותו הפח היו מונחות גם מנות סעודות השבת.

כ. לפני ה"הבדלה" היה הרבי שוטף בעצמו את הגביע ומנגב אותו.

כא. בעת ה"הבדלה" היה הרבי תמיד מוסיף יין בגביעו הק', תיכף לאחר שהביט בצפורניו הק' לאור האש.

הועלתה סברה ש"ישנו כאן" הכוונה - בגביע (מהטיפות שהיו בבקבוק הקטן). מה באמת היה עם היין שהגיע מרוסיה? נציין כאן לשני יומנים שנותנים את התשובה לכך:

1. ביומן מהתוועדות חג הגאולה יב-יג תמוז תשכ"ו: "כמו כמעט בכל התוועדויות האחרונות, כן גם הפעם הי' אצל אד"ש משקה ששלחו יהודי רוסיה והגיע באיזו דרך שהיא לרבי בימים אלו. על הבקבוק יש כל פעם פתק שקשור אליו בגומי, והרבי קורא את הפתק ואח"כ מצווה לאחד שבא בזמן האחרון מרוסיה לחלקו בין החסידים".

2. ביומן מהתוועדות ש"פ "בחוקותיי" תשמ"א, נכתב, שהרבי אמר שהגיע יין מהתוועדות שהתקיימה במוסקווה בשבועות הכי אחרונים, והוא ייתן אותו לרב מענטליק ע"ה על מנת שיחלקו בהתוועדות חסידית, יחד עם עוד יין שימוזוג לתוכו.

הנהגתו של הרבי לקחת עימו את הגביע עם הצלחת אחר ה"כוס של ברכה", כמו גם הנהגתו למוזוג כמה טיפות מבקבוק קטן אל הגביע, החלה כבר בשנים הראשונות ונמשכה עד לשנים האחרונות. אלא שגם באופן הנהגות אלו חלו שינויים: היו שנים שהרבי מוזג מהבקבוק הקטן גם (או בעיקר) בהתוועדויות בימי החול, והיו שנים שמוזג כך רק בהתוועדויות השבת.

גם הנהגתו הק' לקחת עימו את הצלחת והגביע התרחשה באופנים שונים: ניתן להבחין בווידיאו ממוצאי שמחת תורה תשמ"ז - מ"ח וכן ממוצאי חג השבועות תשמ"ז, שהרבי סוגר את פי הגביע באמצעות מפית, מניח מעליה את הצלחת, וכשהם מסודרים באופן זה לקחם עימו. אך במוצאי שמחת תורה תשמ"ט מסדר באופן שונה: סוגר את פי הגביע באמצעות הצלחת, מכסה אותה במפית ולוקח אותן עימו כך.

קודם שיצא לחדרו היה מברך "ברכה אחרונה", וגם הנהגה זו התרחשה באופן מעניין: בליל ב' דר"ה תש"ב סיפר הרבי הריי"ן אודות הנהגתו של המגיד ממעזריטש בליל א' דר"ה (סה"ש תש"ב בלה"ק עמ' ח): "בדרך ברכת המזון על הכוס וחילק שיריים מ"כוס של ברכה" לתלמידיו, והוסיף יין לכוסו כשיעור חיוב "ברכה אחרונה". אמנם, הרבי, כפי הנראה בווידיאו, לא הוסיף יין בכוס טרם שבירך.

לעצם הנהגתו של הרבי, לקדש על יין שנשאר מה"כוס של ברכה", מצא אחי, הרב חיים אליעזר שיחי', בפרע"ח (שער השבת, פי"ד בהגהה) שגם האריז"ל היה "משאיר לברכה" מיין הקידוש ומיין ההבדלה.

18 בשולחן ערוך הל' "שמירת גוף ונפש" סו"ס ז' פוסק אדה"ז: "לא ישתה משקין מוזגין שעבר עליהם הלילה אחר שנמוזגו במים, והא שלנו כלי מתכות או כלי נתר (ואצ"ל מים עצמן שעבר עליהם הלילה בכלי המתכות)", וכן ב"שמועות וסיפורים" חלק ב' עמ' 43 מביא שבביתו של הרבי המהר"ש לא הניחו בליל השבת מים חמים בכלי מתכת אלא בחרס. אמנם, הרבי כותב (הובא ב"שערי הלכה ומנהג" ח"ג עמ' לט) שבימינו אין כל בעיה הלכתית בעניין זה, ומותר לשים מים בכלי מתכת גם בימי החול, וכאמור, כך נהג הרבי בעצמו.

בקדש פנימה

כב. אחר ה"הבדלה" במוצאי שבת היה הרבי אומר: "א גוטע וואך" [שבוע טוב].

כג. הרבי לא נהג להריח את עשן נר ה"הבדלה"¹⁹.

כד. הרבי נהג לעמוד בעת אמירת "ויתן לך".

כה. הרבי לבש בשבתות ובימים טובים אותה הטלית שלבש במשך השבוע, וקיפלה אחר שסיים לומר "ויתן לך".

כה. בכל מוצאי שבת סעד הרבי "סעודת מלווה מלכה" - שתמיד כללה נטילת ידיים - גם אם הגיע הביתה בשעה מאוחרת מאד.

הרבי לא הקפיד שידלק נר בעת שסעד סעודה זו²⁰.

ימות השנה

א. לאחר שהרבי נטל את ידיו הק', לא היה מניח את הספל בתוך הקערה עם המים בהם נטל²¹.

ב. על ה'טלית קטן', חגר הרבי גארטל דק²².

ג. כשהרבי שתה תה בבוקר, שתה תה עם חלב אך לא שתה קפה.

ד. טרם שיצא את ביתו בכל בוקר, נהג הרבי להשאיר כמה מטבעות על יד קופת "כולל חב"ד" שהייתה נמצאת בבית. את חלק מהמטבעות הייתה הרבנית מניחה בתוך קופת הצדקה, ואודות השאר אמרה לי שהרבי השאיר אותם עבורי על מנת שאשימם בקופה.

19 כן ב'רשימת היום' עמ' תכו: "לא נהגין להריח מעשן נר הבדלה". לעומת זאת, ישנם הטוענים שכשהרבי עשה הבדלה ב770, בחלק מהפעמים הריח את הנר.

20 במקום אחר נכתב שהרבי נהג לומר בסעודה זו "דא היא סעודתא דדוד מלכא משיחא", אך ר' ש"ב אומר שמעולם לא שמע את הרבי אומר כך.

21 עוד בעניין זה, ראה בסיפור מס' 8 בפרק 'בקדש חזיתך'.

22 לעיל הבאנו את דבריו של הר' נתן גורארי' ע"ה, שהרבי הריי"ץ היה אומר על הרבי שלושה דברים, ואחד מהם הוא: "הולך כל הזמן עם גארטל".

בקדש פנימה

ה. אופן נטילת הידיים של הרבי לסעודה (מס' הנטילות), בעת ששהה בביתו, בדירתו שבבניין הספרייה או בדירת כ"ק אדמו"ר הריי"ץ לא היה קבוע, אלא היה בו יותר מאופן אחד.

השינויים בענין זה התרחשו בכל ימות השנה ולא דווקא בחגים ובמועדים²³.

ו. היו זמנים בהם הרבי נהג לטול לסעודה את ידיו הק' בשבתות ובסעודת 'מלוה מלכה' בלבד, אך היו גם זמנים בהם נטל אף במשך השבוע, בתאריכים מסוימים²⁴. סדר הזמנים בעניין זה, לא ברור אצלי כרגע.

כשנטל ידיו: בדרך כלל - למעט 30 הימים שקודם חג הפסח - היה הרבי אוכל, יחד עם החלה, אף ממצות, של חג הפסח, שהיו מונחות על שלחנו הק' (כמנהגו בשבתות ובימים טובים, וראה לעיל ב'הנהגות שבת' ביתר פירוט).

ז. הרבי היה אוכל בשר רק אחר שעברה לפחות שעה שלימה מאז שסיים לאכול מאכל חלב²⁵.

ח. הרבי נהג להתפלל ולברך תמיד מתוך הכתב²⁶.

23 במקום אחר נדפס שהיו הבדלים בעניין זה בין הנהגתו הק' בחגים ובמועדים לבין הנהגתו בשאר ימות השנה (כולל בשבתות) אך אין זה נכון.

כנראה שגם באופן נטילת הידיים לעיני הציבור היו הנהגות שונות, ויעידו על כך המקורות הבאים: הר' שד"ב וולף ע"ה כותב ביומנו מההתוועדויות שנערכו ביום ב' דחג הסוכות, בשמחת תורה ובשבת בראשית תשכ"ז: "הרבי נוטל ידיים ארבע פעמים על כל יד" [בסוכות הייתה ההתוועדות בסוכה שבחצר 770 ובשמחת תורה התקיימה ב'זאל'] (נדפס לרגל בר המצווה לבנו של הר' וולף בחודש אלול תשנ"ט). ביומנו מהתוועדות ב' דר"ה תשכ"ה כותב הר' מ"מ שיחי' וולף: "סדר נטילת ידיים: ג"פ על היד הימנית, ג"פ על השמאלית ועוד קצת ומשפשף ידיו, והכול במידה" (נדפס בתשורה לחתונת בנו ביום ב', י"ד תמוז תשנ"ט - עמ' 104).

ביומן מהסעודות בדירת הרבי הריי"ץ ביום א' דחג הפסח ובליל שביעי של פסח תשי"ד: "נטל את ידו הימנית ד' פעמים", אך ביומן זה מסעודת שביעי או אחרון של פסח (אינו זוכר בדיוק) כותב: "נטל את ידו השמאלית ד' פעמים" (נדפס לראשונה ב'קטעי יומן' ב"כפר חב"ד" גיליון 35). הר' יצחק מאיר שיחי' סוסובר כותב ביומנו מהתוועדות יום ב' דחג השבועות תשכ"ו: "נטל ידיו שלוש פעמים על כל יד".

הרבי המהר"ש נטל ג"פ על כל יד ("היום יום" כ' שבט) וכך נהג גם הרבי הרש"ב ("ליקוטי דיבורים" בלה"ק ח"ב עמ' 363 - ליקוט טו, וכן בח"ד).

24 כך שמעתי ממשב"ק נוסף הידוע כמקור נאמן.

25 כך גם הורה הרבי לנהוג (ראה ב'אוצר מנהגי חב"ד' ח"ב עמ' שח), אך לאור העובדה שישנם רבים המקילים בעניין זה, ראינו צורך להדגיש הנהגה זו.

26 ב"התוועדויות" תשמ"ג ח"א עמ' 145: "כ"ק מו"ח אדמו"ר נהג להתפלל את כל התפלות מתוך

בקדש פנימה

ט. ה'מים אחרונים' הוגשו בכוס זכוכית²⁷. הרבי שפכם על שתי ידיו הק' לתוך כלי עמוק - כזה שמגישים בו בדרך כלל את הקינוח שלאחר הסעודה - והעבירן על שפתיו.

י. טרם שנסע מביתו אל ה'אהל' הק' היה הרבי שותה כוס תה (פעמים עם חלב ופעמים בלי חלב), אבל לא אכל²⁸. כשהרבנית ביקשה מהרבי ש"יקח בכל זאת משהו לאכול" היה טועם "מזונות", אך פחות משיעור ברכה אחרונה. גם בחזרתו מה'אהל' לביתו - בדומה להנהגתו הק' בחזרתו מה'אהל' ל770 - היה נוטל את ידיו הק' תיכף כשנכנס.

יא. קודם שקיים "דבר שבקדושה" (ולא רק קודם התפילות) היה הרבי נוטל את ידיו הק' [מר' שלום ישראל שיחי' חודקוב שמעתי, שבילדותו היה נשלח בקביעות על ידי הרבי לבדוק אם רואים את הלבנה, ובאם לאחר בדיקתו הייתה בפיו תשובה חיובית היה הרבי יוצא ומקדש. ברבות מהפעמים בהן השיב כנ"ל, הבחין שהרבי נוטל את ידיו הק' קודם שיוצא אל הרחוב, אף שהיה זה תיכף לאחר תפילת ערבית, שלפניה נטל כבר הרבי את ידיו].

יב. הרבי נהג ללמוד את שיעור הרמב"ם היומי, מתוך "רמב"ם לעם".

יג. בכותבו אל/אודות אדם מסוים נהג הרבי לאחל לו: "שיחי'". בכמה הזדמנויות בהן לא נהגתי כך, תיקן אותי.

הסידור... וכך נוהג גם אני".

27 ב"ספר השיחות" תש"ב בלה"ק עמ' פט: "רצו להגיש מים אחרונים בכלי של כסף ומיאן כ"ק אדמו"ר" וחזר הרבי הריי"ץ על הסברו של אדמו"ר הזקן בעניין "מים אחרונים" לעת"ל, וסיים: "אז יוכל להיות מים אחרונים בכלי כסף".

28 בתחילה כתב ר' זלמן יפה ע"ה ביומנו שהרבי צם בימים שנוסע אל ה'אהל' הק', אך כשהרבי קרא מילים אלו, תיקנו ואמר שתמיד שותה הוא משהו לפני שנוסע אל ה'אהל' ("כפר חב"ד" גיליון 1047 עמ' 34) [מדברים אלה מובן שהרבי נהג לשתות גם קודם שנסע מ770 אל ה'אהל'].

הרבי הריי"ץ כותב בנוגע לביקורו של אביו, הרבי הרש"ב, ב'ציון' הבעש"ט, כי לא אכל ולא שתה (אגרות קודש לאדמו"ר הריי"ץ ח"ו עמ' רפ"ב): "ויחזור לבית הכנסת [אחר ביקורו ב'ציון']... כשהוא יושב בתענית". בהערת כ"ק אדמו"ר שם: "צ"ע אם זה הוראת הנהגה לרבים, כי פעם שמעתי מכ"ק אדמו"ר הכ"מ שקודם ההליכה על ציון ואהל נוהגים שאין אוכלים אבל שותים.. ואולי אין כל הליכות שוות".

בקדש פנימה

חודש תשרי

א. בכל הסעודות מראש השנה ועד אחר הושענה רבה [כולל בסעודות 'שבת שובה' ובסעודות חל המועד סוכות] נהג הרבי לטבל את החלה בדבש.

ב. איני זוכר שבביתו של הרבי הדליקו בערב 'שבת שובה' - 'א תשובה ליכט' [נר של תשובה]²⁹.

ראש השנה

א. גם בביתו היה הרבי נראה במהלך החג 'אחרת' מבימות השנה, ואף היה משוחח פחות.

ב. בסעודות ב' לילות החג בדירתו של הרבי בבניין הספרייה, הנחתי על שלחנו של הרבי את המאכלים הבאים: א. רימונים. ב. ראש של איל.

בסעודת הלילה הראשון, הנחתי על השולחן גם תפוח, ובסעודת הלילה השני הנחתי גם תאנים, עליהן בירך הרבי את ברכת "שהחיינו"³⁰, ולא בדקן טרם שהכניסן לפיו³¹.

ג. סדר אכילת התפוח: חתך חתיכה אחת, טבלה בדבש, בירך ואמר את ה"יהי רצון" וטעם.

29 בסה"ש תש"ה עמ' 4, ובספר המנהגים עמ' 58 מביא ש"מנהג בית הרב" להדליק נר כזה.

30 שמעתי מר' שלמה שיחי' רייניץ, שביליו הראשון של החג, באחת מהשנים בהן שימש משב"ק בדירת כ"ק אדמו"ר הריי"ץ, הניח תאנים על השולחן עליו סעד הרבי משום שכך ציווה עליו אחד מזקני החסידים שנכח בדירה. כשהרבי הבחין בהן, הביע את תמיהתו ולא אכל מהן.

31 כך שמעתי גם מהמשב"ק ר' שלמה שיחי' רייניץ. הבחנתי אף בווידיאו מהתועדות ט"ז בשבט תשמ"ח, שהרבי אינו בודק את התאנה כלל טרם שטועם ממנה.

מסופר שכששהה פעם ר' הלל מפאריטש יחד עם כ"ק אדמו"ר הצמח צדק, הגישו להם דובדבנים. הצמח צדק לא בדקן קודם שהכניסן לפיו, אך ר' הלל אמר ש"הצמח צדק הוא רבי ואינו צריך לבדוק, אך אני כן צריך".

בקדש פנימה

יום הכיפורים וההכנות לקראתו

א. נדפס במקום אחר, אודות ההנהגה בבית הרבי: "מנהג בית הרב הוא לעשות בעת הכפרות מעין ארבע מיתות בית דין: לדרוך מעט על התרנגול - כנגד סקילה, לגעת קלות בצוואר התרנגול - כנגד חניקה, לשרוף מעט משערות התרנגול - כנגד שריפה". בהמשך אף מציין שכך נהגו לבצע, הן בתרנגול שהביאו עבור הרבי והן בתרנגולת ה"כפרות" של הרבנית.

ברצוני להבהיר: 1. בביתו של הרבי לא נהגו לבצע כך בתרנגול שבו קיים הרבי את ה"כפרות" (קודם שהביאוהו לחדרו של הרבי שב770 שם ערך הרבי את ה"כפרות"), מאחר ואת התרנגול עבור הרבי, כלל לא הביאו הביתה³². לביתו של הרבי היו מביאים אך ורק תרנגולת עבור הרבנית ע"ה, ותרנגול עבורי.

2. לא נוכחתי אמנם עם הרבי בחדרו שב770 בעת שערך את ה"כפרות", אך בוודאי שבתרנגולת שהביאו הביתה עבור הרבנית לא קיימו את הנ"ל³³.

ב. לא הייתה הקפדה שלא למלוח את המאכלים של ה'סעודה המפסקת'³⁴.

ג. בביתו של הרבי דלק במשך החג נר אחד בלבד, של שעווה³⁵. זכורני פעם, שקודם ה"הבדלה" במוצאי החג הורה לי הרבי לחבר לנר השעווה נר נוסף, לברכת "בורא מאורי האש". לפחות באותה הפעם, היה נר השעווה בכוס (יתכן שתמיד חיברו שתי נרות ב"הבדלה" במוצאי יום הכיפורים, אך רק את הפעם הנ"ל הנני זוכר במדויק).

בדירת כ"ק אדמו"ר הריי"ץ היה דולק במהלך החג נר שעווה גדול (לא בכוס).

32 ובנוגע לאופן ההנהגה בחדרו של הרבי ב770: אף אחד לא נכח עם הרבי בחדרו בעת שערך את ה"כפרות", וממילא לא שייך 'להעיד' בעניין זה.

33 עוד בעניין זה, ראה בסיפור מס' 64 בפרק 'בקדש חזיתך'.

34 הרבי הרש"ב אמר שישנם כמה טעמים לכך שהמאכלים בסעודה המפסקת צריכים להיות ללא מלח, וכן העיר לאחד מהאורחים שפזר מלח בצלחת המרק שלו, ואמר: "אכילת ערב יום הכיפורים הוא מדרגת תענוג הפשוט הבלתי מורכב, ולכן אין צריכים להוסיף מלח" (מ"אוצר מנהגי חב"ד" שציין לספר השיחות תרצ"ז עמ' 157-158).

35 לא הספקתי לברר טרם הוצאת הקובץ, אם גם בחדרו של הרבי ב770 דלק נר במשך ה'מעת לעת', ובאיזה שנים. וכן לגבי הנרות שהרבי היה נותן על מנת שידלקו יחד עם הנרות של הקהל.

בקדש פנימה

חג הסוכות וההכנות לקראתו

א. הקמתי מידי שנה את סוכתו של הרבי במרפסת ביתו שברח' פריזדנט, והרבנית הורתה לי לכסותה ב"הרבה סכך". יחד עם זאת, לא הורתה לי ליצור חור בעובי הסכך, דרכו ניתן יהיה להבחין בכוכבים³⁶.

ב. במשך כל ימי החג היה סט "ד' מינים" בביתו של הרבי (נוסף לסט "ד' המינים" שהיו אצל הרבי ב770). על סט זה בירכה הרבנית, ואף הרבי היה מקיים עימו "נענועים" בסוכת ביתו.

אחר הסתלקות הרבנית, היה הרבי מעביר באמצעותי - קודם החג, מידי שנה - סט "ד' מינים" לביתו ופעמים שקיים עימו "נענועים" בסוכת ביתו אף בשנים אלו³⁷. בפעם הראשונה בה העביר דרכי, הורה לי לעשות זאת מבלי לעורר את תשומת ליבם של אחרים.

ג. נוסף לסעודות, במהלך ימי החג היה הרבי שוהה בסוכה רבות³⁸.

36 בליל ד' דחול המועד סוכות תש"נ סיפר הרבי בשיחתו הק' שהרבי הרש"ב והרבי הריי"ץ הרבו אמנם בסכך, אך תחבו מקל שיצר חור בסכך - דרכו הבחינו בכוכבים (ראיתי ב"אוצר מנהגי חב"ד"). עוד בעניין זה, ראה בסיפור מס' 17 בפרק 'בקדש חזיתך'.

37 אכן העירני גיסי, הר' לימא שיחי' וילהלם לווידיאו מערב חג הסוכות תשמ"ט (לאחר הסתלקות הרבנית), בו ניתן להבחין שהרבי נותן לר' דוד שיחי' רסקין שני לולבים. את אחד מהם מורה לו הרבי לאגוד עם 36 הדסים, ואת הלולב השני עם 18 בלבד. ראה עוד בסיפור מס' 17 בפרק 'בקדש חזיתך'.

38 ישנן שמועות שבלילות חג הסוכות לא לן הרבי, והביאו אף "סיבה" לכך, וראה לעיל בהערה 14 על שמועות דומות בנוגע להנהגת הרבי בליל שבת (להוציא משמועות אלו, היא עדותו של הר' יעקב יוסף רסקין ע"ה מחג הסוכות תשט"ז (נדפסה ב"כפר חב"ד" גיליון 731 עמ' 67) לפיה, ראו כולם שבמשך ט' ימי ולילות החג לא עצם הרבי את עיניו הק'. עדות זו מיוחדת בכך שבשנה ההיא נשאר הרבי בסוכתו ב770 כמשך לילות החג וחור"מ, וממילא ניתן היה להבחין כיצד הנהגתו הק'. אך זו לא היתה הנהגתו הקבועה, להישאר בסוכתו).

בקדש פנימה

שמיני עצרת ושמחת תורה

א. בליל שמיני עצרת נהג הרבי לקדש אחר ההקפות [כפי שראינו במוחש, שבמהלך ההקפות סימן הרבי לרבים לומר "לחיים", אך הוא בעצמו לא שתה. כמו כן, לאחר האירוע בליל שמיני עצרת תשל"ח, הבחינו רבים שהרבי לא הסכים לטעום מאומה מכיוון שלא קידש עדיין].

ב. ביום שמיני עצרת לפנות ערב נהג הרבי להיכנס לסוכה ו'להיפרד' ממנה, והיה טועם בה אז משהו.

חג החנוכה

א. הן בביתו, והן בחדרו שב770 (בשנים האחרונות) הדליק הרבי את נרות החנוכה בחנוכייה קטנה שעשויה מחומר של ברזל - או נחושת - מותך. החנוכייה אינה עשויה קנים, אלא עם גב. אך, פעמים ספורות הדליק בבניין הספרייה בחנוכייה של כסף.

ב. בכל השנים, הונחה החנוכייה על כיסא שעמד לרוחב הפתח או לרוחב המעבר (ולא בסמוך להם)³⁹. לאחר שהדליק היה יושב קרוב לחנוכייה משך זמן. פעמים שישב עם ספר ופעמים שעשה דברים אחרים בזמן זה⁴⁰.

בשנים האחרונות, כשהרבי הדליק את נרות החנוכה בפתח חדרו: בערב שבת הוצב הכסא מעט בתוך החדר, על מנת שניתן יהיה לסגור את הדלת בליל שבת, אחר שיורד להתפלל ב'זאל' מבלי שיצטרכו להזיז את הכיסא. (אמנם הניחו על הכסא ספר, אבל כמובן שעדיף להימנע מלהזיז החנוכיה, ובפרט בשבת).

ג. במוצאי שבת, הדליק הרבי את נרות החנוכה אחר ה"הבדלה" (כפי שנוהגים אנו)⁴¹.

39 בפירוט יותר, ראה בסיפור מס' 36 בפרק 'בקדש חזיתך'.

40 במקום אחר נכתב שהרבי נהג לסעוד את סעודת הערב יחד עם הרבנית תיכף לאחר הדלקת הנרות. "הנהגה" זו אינה נכונה.

41 נצרכנו להדגיש עניין זה מאחר וב'רשימת הרב"ש" - רשימותיו של הרה"ח וכו' ר' ברוך שניאור נ"ע שניאורסאהן, סבו של הרבי, כותב: "שמעתי מפי כ' אאמו"ר זללה"ה - בשם אדמו"ר הצ"צ נ"ע - שבכל מוצאי ש"ק שבת חנוכה הדליק (רבינו ה"צמח צדק") מקודם נרות חנוכה ואח"כ הבדלה, רק שבאם הי' שני מוצאי ש"ק בחנוכה, במוצאי ש"ק הראשון הדליק מקודם נר חנוכה ואחר כך הבדלה, ובמוצאי ש"ק השני הי' "

בקדש פנימה

[פעמים רבות דנים האם הרבי נהג להדליק בכל יום מימי החנוכה בפתילות חדשות. האמת היא שהרבי כלל לא התעסק עם הפתילות אלא היו מכינים אותן עבורו, ולא הייתה בעניין זה "הנהגה"]⁴².

חג הפסח וההכנות לקראתו

א. ⁴³קודם הסתלקות הרבנית, וכן בשנה הראשונה לאחר הסתלקותה, הרבי בדק בעצמו את החמץ בביתו, ואני הייתי הולך אחריו. כמו כן, היה מניח בעצמו את העשרה פתיתים קודם הבדיקה.

סדר הבדיקה בביתו היה לפי סדר קבוע, והרבי היה בודק אף בחדר בו אני לפני [פעמים שהזיו ארונות מסוימים לצורך הבדיקה, ופעמים שלא הזיו]. לאחר שסיים לבדוק בכל אחד מהחדרים, כיבה בו את האור וסגר אחריו את הדלת.

לאחר שעבר מעט יותר משנה מעת הסתלקות הרבנית - שאז הרבי גר בחדרו שב770, אמר לי טרם שהחל את הבדיקה בחדרו הק', כי בברכתו יוציא גם אותי, ולאחר שהוא יסיים לבדוק, אלך אני ואבדוק את החמץ בביתו. לאחר שסיים את הבדיקה בחדרו, הפריד את הנוצה לשני חלקים, נתן לי חלק אחד ושלחני לביתו. הרבי הוסיף שאשתדל לא להפסיק תוך כדי הבדיקה לצורך עניינים שאינם קשורים אליה.

בשנים אלו (אחר הסתלקות הרבנית), הניח הרבי עשרה פתיתים בחדרו ב770 בלבד, ולא ציווה עלי להניח בביתו.

ב. ⁴⁴בערב חג הפסח הראשון אחר הסתלקות הרבנית, בשנת תשמ"ח, שרף הרבי את החמץ במרפסת האחורית בביתו. בשנת תשמ"ט, כשרף את החמץ ב770:

קודם הבדלה ואחר כך נר חנוכה". כן ראה ב"כפר חב"ד" גיליון 883 עמ' 39 עדות ראייה נוספת להנהגתו הק' של הצמח צדק בשנה רגילה להקדים את נרות החנוכה ל"הבדלה".

אמנם, אודות הנהגתו של הרבי הרש"ב, כותב הרב"ש: "תחלה ברכת הבדלה ואח"כ הדליק נרות חנוכה". כן הוא ב"רשימות" חוברת קעא עמ' 14-15, שראה אצל כ"ק אדמו"ר הרי"ץ ש"תחילה הבדלה, אחר כך הדלקת נר חנוכה ואחר כך ויתן לך", והרבי מביא משמו של הרבי הרי"ץ ש"כך אף נהג אביו, הרבי הרש"ב. ראה גם ב"ספר המנהגים" עמ' 71: "הבדלה, נר חנוכה, ויתן לך".

42 כך שמעתי גם ממשב"ק נוסף הידוע כמקור נאמן.

43 אודות הכתוב בסעיף זה ראה ב"כפר חב"ד" גיליון 1181 מה שכתב אבי שיח', בדא"פ.

44 בהגיענו לדון בהנהגות בערב חג הפסח, יש לדון גם באופן הנהגתו הק' בעניין התענית בערב

בקדש פנימה

סימן לי בידו הק' שאזרוק לתוך האש את הדברים המיועדים לשריפה שהבאתי מביתו. רק אחר שזרקתי את אותם הדברים, זרק הרבי לתוך האש את הדברים המיועדים לשריפה שהביא מחדרו ב770.

ג. הרבי נהג לשרוף ב'ביעור החמץ' את לולבו ואת אתרוגו⁴⁵ (ראיתי פעם בביתו של הרבי כמה אתרוגים ישנים, שמאיזו שהיא סיבה לא שרף אותם).

ד. הרבי חיתה את החמץ באש ורק אחר כך קרא את 'סדר ביעור חמץ'.

ה. לפי הוראת הרבנית, הכינו בביתו של הרבי קודם החג את המאכלים עבור כל ימי החג⁴⁶, אך לא את המים⁴⁷.

ו.⁴⁸ בדירתו של הרבי הריי"ץ, היה הרבי מקדש בגביע כסף.

אמנם, בזמן מסוים, בעת שהיה סועד בביתו החל לקדש בגביע זהב וכך נהג גם

החג.

מובא באיזה מקום: "כ"ק אדמו"ר, אף שהיה גדול הבנים לא היה בכור ולא היה מתענה בערב פסח", אך לא מציין מקור לדבריו. אלא שביזמן מערב חג הפסח תשי"ג כתב שהרבי אמר לר' בערל יוניק ע"ה: "מה רוצים הם ממני, אני עדיין לא אכלתי היום מאומה", והיה זה אחר השעה ארבע בצהריים, אחרי שהרבי כבר חזר מביתו. כן, להעיר משיחת ליל כ' באב תשל"ט (שיח"ק תשל"ט עמ' 565) שאמר כ"ק אדמו"ר: "נולדתי בכור לאבי".

בנוגע לאופן הנהגת הרבי הריי"ץ, יש להעיר: ב"ימי בראשית" עמ' 130 כתב שהרבי סיפר שראה את הרבי הריי"ץ לומד משניות ושותה תה בערב חג הפסח אחר המנחה (הועתק אף ב"אוצר מנהגי חב"ד" ח"ב עמ' קג). אמנם, אין זה מתאים עם העובדה שהרבי הריי"ץ התענה בערב חג הפסח (ראה ב"אוצר" הנ"ל עמ' פט את הראיות לכך).

45 ב'רשימת היומן' עמ' רסו כתב הרבי שלא נהגו כך.

46 זהו הידור מצווה, מאחר וגם אם היה במאכלים אלה חמץ, הרי מכיוון שבישלו אותם קודם הפסח - בטל הוא "בששים".

47 הרבי הרש"ב העיד שאינו נוהג להכין את המים קודם החג.

48 אגב. קודם שהגיע הרבי אל ה'סדר', היה מבקר במוסדות החינוך בשכונת קראון הייטס. אודות ביקורו בפנימיית "מכון חנה" בליל פסח תשל"ט, נדפס ב"התקשרות" לח עמ' 13, שאמרו לרבי שישנו חמץ באחד מהחדרים, ותגובתו הק' הייתה שאין להזכירו בפסח. אלא שבאחד מהספרים המכובדים ציטטו סיפור זה באופן חלקי בלבד (ומספר זה העתיקו מעל כמה בימות שונות) ומשמע שם כאילו היה מדובר ח"ו באחד החדרים בביתו של הרבי.

בקדש פנימה

בעת שקידש בדירתו שבבניין הספרייה, וכן כשקידש בחדרו שב770⁴⁹. היין היה מונח על השולחן, כשהוא עטוף בשקית נייר חומה⁵⁰.

ז. תחת מפית המצות של הרבי, הייתה, בכל השנים, קערת כסף.

המפית עצמה הייתה מקופלת לאורכה ולרוחבה (בדיוק כמו 'מפיות שולחן', אך כמובן גדולה יותר), וכך, כל אחת מהמצות הייתה בנפרד (אך בעת שאכל מצות במשך השנה, היו הן מונחות בתוך מפית מצות רגילה, וראה ב'הנהגות שבת').

אמנם, מכיוון שהייתה זו מפית אחת, חלקה האמצעי של המפית - בה הניח הרבי את מצת ה'לוי' - נשאר פתוח בשלשה מצדדיו. לכן, אחר ה'סדר', בדירתו של הרבי הריי"ץ - נהג הרבי לאסוף את שאריות המצה שנשארו בחלקה האמצעי של המפית ולשפכם לתוך שני חלקיה האחרים הסגורים, בהם היו מונחות בשעת ה'סדר' מצות הכהן והישראל.

אחר שסיים לשפוך היה מניח את המפית על קערת הכסף, מורה לי לקחת אותן ואת היין, וללכת לפניו (כך לא ידחפו אותי בדרכי). רק אחר שלקחתי אותן והתחלתי ללכת, הלך הרבי איתי בדרכנו לחדרו הק'⁵¹, שם הנחתי אותן [בשנים שה'סדרים' התקיימו בדירתו של הרבי שבבניין הספרייה, הייתה המפית נשארת בדירה].

49 משא"כ בשבתות ובשאר הימים הטובים, וראה לעיל ב'הנהגות השבת'.

50 מהמשב"ק ר' יעקב שיחי' הולצמן שמעתי, שב'סדרים' בין השנים תש"ז-תש"כ, בדירת כ"ק אדמו"ר הריי"ץ, הונח היין של הרבי על פיסת נייר, על הרצפה, סמוך למושב הרבי, והיה עטוף בנייר בצבע חום, ובעת ההגדה, הוא היה מוזג לרבי יין [ר' יעקב הוסיף שיתכן שהיין הונח על הרצפה מפני שלא היה מקום על השולחן] (דבריו של ר' יעקב מתאימים עם יומן ליל א' דחג הפסח תשי"ד, נדפס לראשונה ב"קטעי יומן" בכפר חב"ד גיליון 35).

ר' יעקב הוסיף שהוא היה המשב"ק האחרון ששימש בתפקיד זה, וכשחדל לשמש בדירת הרבי הריי"ץ (בשנת תש"כ), נפסק נוהג זה. לדבריו קודמו בתפקיד היה המשב"ק ר' ש"ב שיחי' אלפרוביץ'.

51 באלבום "אם בישראל" נכתב: "לאחר ה'סדר", היה הרבי שליט"א מחזיק בידה של אמו ויורד עמה לאט את המדרגות, מדרגה אחר מדרגה. תיאור זה נכון אמנם, אך הוא לא התרחש לאחר ה'סדר", אלא בימים טובים אחרים, וכנראה שהייתה זו פליטת הקולמוס. הר' שד"ב וולף ע"ה מתאר ביומנו מליל ב' דר"ה תשכ"ד תיאור דומה מאד לתיאור הנ"ל ב"אם בישראל" (היומן נדפס בתשורה לבר המצווה לבנו של ר' שד"ב ע"ה בחודש אלול תשנ"ט), וכך גם מתארת הגב' אסתר תחי' שטרנברג, את מנהג הרבי בליל ר"ה (עטרת חיה" גיליון 384).

במקביל, לא מצאתי באף אחד מהיומנים שמתאר כנ"ל אחר ה'סדר", וגם מהמשב"ק ר' יעקב שיחי'

בקדש פנימה

ח. לא הייתה מפית נוספת תחת כל אחד מהמינים.

ט. בסדרי הפסח שהתקיימו בדירתו של הרבי הריי"ץ, נהג הרבי לסדוק מעט את קליפת הביצה (כנראה על מנת שתעמוד) אך ב'סדרים' בדירתו שבבניין הספרייה לא נהג כך.

כך גם בנוגע ל'כרפס': בדירתו של הרבי הריי"ץ נהג לחתוך קצת מהבצל שהניח ל'כרפס' (כנראה מהטעם הנ"ל), אך בדירתו שבבניין הספרייה הניח בצל שלם, ובהגיעו ל'כרפס' היה מפריד ממנו חתיכה⁵².

י. בביתו של הרבי לא הניחו את המרור - אחר כתישתו - בתוך כלי סגור, על מנת שלא יהיה חריף מדי. את ראשו של החריין נהגו לשים בצלחת, יחד עם שאר המינים. כשהרבי סידר את ה"קערה", אחר שסידר את המרור וה"כורך", נהג להוציא - באמצעות השפיץ של הסכין⁵³ - חתיכה קטנה מאד מהראש ולהכניסה בתוך המרור ובתוך ה"כורך".

יא. ב'סדרים' שערך בדירתו בבניין הספרייה, נהג הרבי לפרוס את מצת ה'אפיקומן' לחמש חתיכות מעל הכרית.

יב. קודם שהתחיל לקרא את "מגיד" גילה הרבי רק את מקצת חלקה העליון של המפית⁵⁴.

הולצמן שמעתי, שמעולם לא הבחין שהרבי יורד עם אימו לאחר ה"סדר" את המדרגות (מראה נפלא שהיה בוודאי תופס את תשומת הלב).

52 אבי שיחי' זכה להשתתף ב'סדרים' בדירתו של הרבי הריי"ץ בין השנים תשי"ט - תשכ"א ועד בכלל, ואף הוא זוכר שהרבי סדק את קליפת הביצה. אף מהמזב"ק הר' יעקב שיחי' הולצמן שמעתי שלפחות עד שנת תש"כ ועד בכלל (שנה זו הייתה השנה האחרונה בה השתתף בסעודות בדירת הרבי הריי"ץ) נהג הרבי כנ"ל. אמנם, ברשימה משנת תשי"ד מעיד שהרבי לא סדק את הביצה, וכן הוא בכ"מ נוספים, וכנראה שחלו שינויים בהנהגה זו.

בנוגע לכרפס: גם ב'אוצר מנהגי חב"ד" ח"ב מעיד כך מהשנים האחרונות בדירת כ"ק אדמו"ר הריי"ץ, אך ברשימה משנת תשי"ד מעיד שהרבי הניח בצל שלם בקליפתו, וכנראה שגם בהנהגה זו חלו שינויים.

53 צ"ע הגדפס ב"המלך במסיבו" ח"ב עמ' קי"ב: "רש"ג: כמדומה שהבחנתי שכ"ק אדמו"ר שליט"א נוהג שלא להשתמש בסכין במשך כל ימי חג הפסח. מהו טעם הדבר? כ"ק אדמו"ר שליט"א: "פשוט אין בשביל מה להשתמש בו, ובאמת משתמש אני בסכין לכרפס ולחרוסת" ואינו מזכיר חריין (יתכן שהרושם לא דייק).

54 אודות הנהגת כ"ק אדמו"ר בכמה מהשנים האחרונות בהן ערך את ה'סדר' בדירת כ"ק אדמו"ר

בקדש פנימה

יג. בדירתו בבניין הספרייה נהג הרבי לקרא את ההגדה יותר בנחת מכפי שקראה בדירתו של הרבי הריי"ץ, וכן באופן שונה, בפרט ב"נשמת וכו'", אך קשה לתאר זאת.

יד. בעת שקרא את "עשר המכות" נהג הרבי לשפוך את היין לתוך כלי שבור⁵⁵ שהיה מונח על הרצפה. תיכף אחר השפיכות היו לוקחים את הכלי.

טו. הן ב'סדר' והן במשך כל ימי החג, לא פינו את המצות משלחנו של הרבי טרם שהניחו עליו את הסעודות, אלא הרבי הזיז את המצות מעט הצידה.

טז. הרבי לא בדק את הביצה טרם שהכניסה לפיו⁵⁶.

יז. הרבי מזג בעצמו את "כוסו של אליהו". פעמים שמזג טרם ברכת המזון ופעמים שאחריה, אך את סדר השנים בעניין זה איני זוכר במדויק.

יח. בסדרי הפסח בדירתו של הרבי הריי"ץ, והן ב'סדרים' בדירתו של הרבי בבניין הספרייה, השתמש הרבי ל"כוסו של אליהו" בכוס זכוכית.

יט. טרם שקראו את "שפוך חמתך" היו פותחים את כל הדלתות שאותן עוברים, עד ליציאה מהבניין. כשסיימו לקרא, החזירו את הדלתות למצבן הקודם: את אלו שהיו רק סגורות קודם אמירת "שפוך חמתך" - סגרו, את אלו שקודם לכן היו נעולות - נעלו⁵⁷.

יט. ב'סדרים' שהתקיימו בדירתו של הרבי שבבניין הספרייה, וכן באותם שערך בחדרו שב770 - היה הרבי ניגש בעצמו אל הדלת, בהחזיקו פמוט עם נר אחד בלבד.

כ. כאשר הרבי היה שופך את היין מ"כוסו של אליהו" בחזרה אל הבקבוק, אחר

הריי"ץ, נדפס ב"אוצר מנהגי חב"ד" ח"ב: "כ"ק אדמו"ר היה מדקדק שכל שלש המצות תהיינה מגולות במקצתן, גם המצה האמצעית, הפרוסה (ויש אומרים שהיה מסבבה שיהא הצד השלם מגולה כלפי חוץ)", ויתכן שגם בעניין זה חלו איזה שינויים באופן הנהגתו הק'.

55 לפי המשב"ק ר' יעקב שיחי' הולצמן, בכמה מהשנים הראשונות בהן סעד הרבי בימים טובים בדירתו של הרבי הריי"ץ, השתמש בכלי שלם.

56 כך נהג גם במשך השנה, וראה ב'הנהגות ימות השנה'.

57 אצל הרבי המהר"ש לא סגרו את הדלתות לאחר "שפוך חמתך", ופעמים שסגרו אותן אך לא נעלו (מ"אוצר מנהגי חב"ד" ח"ב עמ' רד).

בקדש פנימה

שסיים את ה'סדר' בדירתו שבבניין הספרייה, היה מורה לי לנגן את הניגון "אלי אתה" ואחר כך היה מצטרף ומנגן אף הוא⁵⁸.

כא. הרבי סעד בימי הפסח אך ורק מהמאכלים שהוכנו בביתו, למעט שניים: "קאטרצ'יס" ["קוטג"] ו"סאורקרים" [סוג מסוים של גבינה]. כן, בבוקר נהג לשתות חלב מהול במים חמים ולאכול חצי בננה (השמועה לפיה אכל הרבי שוקולד בחג הפסח, אינה נכונה כלל).

כב. בביתו של הרבי לא שתו תה⁵⁹, וכן לא השתמשו בסוכר - אף לא בסוכר מורתח⁶⁰.

כג. באסרו חג נהג הרבי לשתות תה בכלי של חג הפסח⁶¹.

58 מהמשב"ק ר' יעקב שיחי' הולצמן שמעתי, שב'סדרים' בין השנים תש"ז-תש"כ, בדירת כ"ק אדמו"ר הריי"ץ, היה בתפקידו להחזיק את הבקבוק בשעה שהרבי החזיר לתוכו את היין מ'כוסו של אליהו' [דבריו של ר' יעקב מתאימים עם יומן ליל א' דחג הפסח תשי"ד, נדפס לראשונה ב"קטעי יומן" בכפר חב"ד גיליון 35].

ר' יעקב הוסיף שהוא היה המשב"ק האחרון ששימש בתפקיד זה, וכשחדל לשמש בדירת הרבי הריי"ץ (בשנת תש"כ), נפסק נוהג זה. לדבריו קודמו בתפקיד היה המשב"ק ר' ש"ב שיחי' אלפרוביץ'.

59 הרבי הריי"ץ שתה תה בחג הפסח, כפי המסופר ב"שמועות וסיפורים" ח"א עמ' 141 שבתחילה שתה בפסח תה עם מים שהתחממו במחם, אך אחר כך החל לשתות את התה אך ורק עם מים מקומקום חשמלי.

60 שמעתי מהר' מאיר שיחי' הארליג: "באחת מסדרי הפסח בדירת כ"ק אדמו"ר הריי"ץ, סיפר הרב אלי' יכיל סימפסון ע"ה שהבחורים מהדרים בפסח, בכך שאינם משתמשים בסוכר. הרבי תמה על כך: "מדוע הם אינם משתמשים בסוכר?" הרב סימפסון ענה: "מכיוון שהרבי לא משתמש בסוכר בפסח". הרבי הגיב: "זו רק הנהגה של בית הרב ולא של כל אחד ואחד, ואם מכינים את הסוכר כפי שצריך, איני מבין מדוע לא להשתמש".

אף הרבי הרש"ב והרבי הריי"ץ לא השתמשו בסוכר החג הפסח, וראה ב"אוצר מנהגי חב"ד" ח"ב עמ' נג (שהביא מ"הלקח והליבוב") שכשנהגו בעניין זה כהנהגתו, התבטא הרבי הרש"ב: "איני אוהב שמחקים אותי" (וראה ב"כפר חב"ד" גיליון 267 עמ' 10 אודות התבטאות זו של הרבי הרש"ב, כפי שסיפר הרה"ח וכו' ר' ישראל נח בליניצקי ע"ה, אך שם הרקע לדברי רבינו שונה במעט).

61 ב"הלכות ליל הסדר עם הערות וציונים" ח"ב עמ' תקצ כתב אחי, הר' חיים אליעזר שיחי', אודות עניין זה, בדא"פ.

בקדש פנימה

פסח שני

הרבי נהג לאכול מצה בליל ט"ו באייר - מוצאי פסח שני. יתכן שאכל אף בסעודת היום של פסח שני, אך אינו זוכר זאת⁶².

ל"ג בעומר

א. היו חרובים בביתו של הרבי, אך אינו זוכר במדויק האם הרבי טעם מהם⁶³. כן, לא זכורני שהרבי הורה להביאם לביתו (כנראה שמישהו שלחם אל הרבי).

ב. בישלו בביתו של הרבי ביצים שקליפתן נצבעה בצבע חום, אך אינו זוכר במדויק אם הרבי טעם מהם, וכן לא שמעתי שהרבי הורה לצבען⁶⁴ (כנראה שאחד מהמשב"קים ביצע זאת על דעת עצמו).

חג השבועות

הרבי נהג לאכול מאכלי חלב בסעודות ב' ימי החג. אחר שעברה שעה שלימה היה נוטל את ידיו הק', לסעודה.

62 ר' ש"ב שיחי' אינו זוכר שהרבי אכל מצה בפסח שני מאחר וברוב השנים היה הרבי נוסע אל האהל' ביום זה (כך שמעתי מרי"י שיחי' גופין, כפר חב"ד) וכפי שנכתב לעיל ה'הנהגות בימות השנה', הרבי לא היה אוכל קודם שנוסע אל האהל'.

הרבי הריי"ן אכל מצה בפסח שני בסעודת היום (אגרות קודש כ"ק אדמו"ר ח"ב עמ' שנב).

63 הרבי סיפר הרבי כי הוא זוכר מבית אביו שנהגו לאכול חרובים בל"ג בעומר (מ"אוצר מנהגי חב"ד" ח"ב עמ' רפ, משיחת ש"פ תזו"מ תשמ"ב (נדפס ב"תורת מנחם", אות לז)). כן ראה דברים דומים ב"תולדות לוי יצחק" עמ' 855.

64 גם מהמשב"ק ר' יעקב שיחי' הולצמן שמעתי, שמעולם לא שמע שהייתה הוראה מהרבי או מהרבנית להביא חרובים לביתם או לצבוע את הביצים.

בקדש חזיתין

עובדות, סיפורים
וביטויים מופלאים
מהרבי והרבנית

עם הערות ומילואים - מאת המו"ל

בקדש חזיתך

1 הרבי ענה: נו טוב! ונראה היה שנחה דעתו הק'...

היה זה באחד מהימים שלפני כ"ז באדר א' תשנ"ב.

שהיתי עם הרבי, במסגרת עבודתי, בחדרו שב770. לפתע התחיל הרבי לדבר, תוך שהוא הולך הלוך ושוב בתוך החדר: "איך בין געבארן געווארן אין א פרייטיק, און אז מ'ווערט געבארן אין א פרייטיק איז מען אין אלץ שפעט, און איך בין אין אלץ שפעט, און איך קען גאר נישט אן יאגן..." ["נולדתי ביום שישי, וכשנולדים ביום שישי - מאחרים בכול, ואני בכל מאחר, ואיני מספיק להשיג את מבוקשי"] ואמר מילים רבות נוספות, אך איני זוכר כרגע את תוכנן.

לאחר הפסקה מסוימת של זמן, אזרתי עז והקשיתי: "איך יכול הרבי לומר כך? אין אדם בעולם שפעל כמו הרבי, הרבי הפך את העולם עד שאי אפשר להכירו. כל בעלי התשובה שנעשו בזכותו של הרבי, הרבי סובב ממש את העולם..." ואמרתי כמה מילים נוספות, אך איני זוכר כרגע את תוכנן. אמנם, רק כאשר הזכרתי את בעלי התשובה, ענה הרבי: "נו גוט" ["נו טוב"], ונראה היה שנחה דעתו הק'.⁶⁵

2 הרבי חיך ואמר: איך יכול אתה לדעת? הינך רק ארבעים שנה בבית...

בין הדברים שהיה הרבי מקבל, היה גם עיתון ה"אלגמיינער זשורנאל". הרבי נהג לתלוש מגיליונות יום שישי של עיתון זה, את המקום בו הופיעו זמני כניסת ויציאת השבת. אחר זמן מסוים היה הרבי מניח את העיתון על משענת הכיסא (הן באותן השנים בהן סעד ולן במשך השבוע בביתו, והן כשסעד ולן בחדרו שב770). כשנצטברו כמה עיתונים על המשענת, הייתי לוקח אותם וגוזר [לפי הוראתו הק'] את השיחה שנדפסה בהם.

בשנים שהרבי סעד ולן בביתו, הייתי מניחם אחר כך בקופסה המונחת במטבח,

65 ר' מענדל פוטרפאס ע"ה נהג לספר את הסיפור הבא - הדומה להפליא ממש, לסיפור שלנו: כאשר רבינו הצמח צדק שכב במיטתו, תוך השנתיים האחרונות לחיי חיותו בעלמא דין, פנה אל שמשו חיים בער ע"ה ואמר: "חיים בער! על מה עברו כל חיי?" חיים בער הצביע על הספרים שחיבר רבינו, ואמר: "הנה כל הספרים שהרבי חיבר". הצמח צדק השיב שזהו "כסף קטן", בנקבו בשמה של מטבע מקומית דלה. או אז הזכיר חיים בער את חצ'קל - יהודי שהרבי קירבו לתורה ולמצוות. כששמע הצמח צדק את דבריו האחרונים של חיים בער נחה דעתו הק', קם ממיתו והחל לומר חסידות (שמעתי מאבי שיחי').

בקדש חזיתך

וכשנצרכו לענייניה של הרבנית, הייתה הרבנית פורסת אותם על השיש שבמטבח ומשתמשת עליהם.

שמתו פעם לב, שעל המיטה שבחדרו של הרבי 770 מונחים שני עותקים נוספים של העיתון. שיערתי שהרבי הניחם שם ועל כן לא נגעתי בהם. כאשר הרבי נכנס אל החדר, בחזרתו מה'אהל' הק', הצביע על שני העיתונים ושאל אותי: "וואס איז דאס" ["מה זה?"] עניתי ש"איני יודע", וכאמור, שלא נגעתי בהם מאחר ששיערתי שהרבי הניחם.

הרבי חיך מעט ואמר: "א וואדע! ווי קענסטו וויסן? ביסט דאך מער ניט ווי פערציק יאר אין שטוב" ["בוודאי! איך יכול הינך לדעת? אתה הרי רק ארבעים שנה בבית"].

(בנוגע למניין "פערציק יאר" (ארבעים שנה), בודאי שכן הוא המניין הנכון כפי שהרבי מנה, אך הרבי לא פירט בכך. עכ"פ שייכותי לבית הרבי הייתה כדלהלן:

משפחתי הגיעה לארצות הברית בשנת תשי"ג וכבר אז התחלתי לעזור לרבנית הזקנה ע"ה⁶⁶. כמו כן, לפי הוראתו הק' של הרבי, הייתי מתפלל את תפילות הימים טובים ב'מניין' שהתקיים בדירתו של הרבי הריי"ץ (רק ל"תקיעות" בראש השנה היינו יורדים לזאל על מנת לשמעם מהרבי), ובדירה זו הייתי אף סועד את סעודות הימים הטובים - יחד עם הרבי. בנוסף לכך, הייתי מבקר מפעם לפעם בביתו של הרבי. במשך השנים הלכה עזרתי בבית הרבי והתרחבה, עד שאף עברתי לגור בביתו של הרבי, כפי שיסופר בהמשך).

אגב. בכמה תמונות, ניתן להבחין בגיליון ה"אלגיימנער" המבצבץ מבין הדברים שהרבי מחזיק. כן, נראה היה שעיתון זה חשוב לרבי, והרבי פעל אף פעולות כלשהן על מנת שהעיתון יצא לאור.

66 המשב"ק ר' שלמה שיחי' רייניץ ציין באוזניי, שאף שהמשב"קים בדירתו של הרבי הריי"ץ היו בחורים בלבד, וכשמי מהם התחתן, הייתה מחליפה אותו הרבנית הזקנה בבחור אחר - דינו של ר' ש"ב גאנזבורג היה שונה, והיה הוא היחיד שזכה להמשיך בעבודתו בדירת הרבי הריי"ץ גם לאחר שהתחתן, ועבודתו לא הופסקה אף לא ליום אחד.

בקדש חזיתך

3 הרבי חיך מאד ואמר: וכך - אתה הושב שיספרו לך הכול?

ביושבי פעם מול הרבנית חיה מושקא ע"ה, הבחנתי שמהו בידה אינו כשורה. בתחילה דחתה על הסף את חשותי, אך לאחר ששאלתיה כמה פעמים הודתה שחשה כאבים בידה, ואמרה בזה"ל: "שלום! איך זע אז פון אייך קען מען ניט בהאלטן, וועל איך אייך זאגן. אבער מיין מאן זאלט איר ניט דערציילן, ווייל איך וויל אים ניט שטערן" ["שלום! אני רואה שממך אי אפשר להסתיר - לכן אגיד לך. לבעלי אבל אל תספר, משום שאינני רוצה להפריע לו"]. באותה השעה התוועד הרבי ב770.

בליבי חשבת: לרבי לא אספר, אך למישהו אחר בוודאי אספר. אכן, מאחר והרב שניאור זלמן גורארי' ע"ה עמד בקשר עם רופאים מומחים, מסרתי לו על כך. בסופו של דבר הגיע העניין לידיעת הרבי.

כשהרבי הגיע בלילה הביתה, תוך כדי שעלה את המדרגות האחוריות שבתוך הבית (בנוסף לגרם המדרגות הקרוב לכניסה, דרכו ניתן לעלות למעלה, ישנו גרם מדרגות נוסף שמוביל אף הוא אל הקומה השנייה) פנה אלי ואמר: "פון מיר בהאלסטו אייכעט" ["גם ממני הינך מסתיר?"] עניתי ש"הרבי יודע הרי". אמנם, מכיוון שהרגשתי שהרבי רצה לשמוע על כך ישירות ממני, הוספתי ש"אילו סיפרתי, גם לי לא יגלו". הרבי חיך מאד ואמר: "און אזוי מיינסטו אז מוועט דיר אלץ דערציילן" ["וכך (באם לא תספר לי) - חושב הינך שיספרו לך הכול"]?

אגב. הרבנית קראה אותי בשם "שלום" ("שלום! אני רואה שממך אי אפשר להסתיר"), משום שכשהחלתי לעזור בביתו של הרבי, שאלה אותי באיזה שם מעוניין אני להיקרא בביתם: "שלום" או "בערל"? בחרתי בשם "שלום" וכך אכן נקראתי תמיד בבית הרבי⁶⁷.

67 שאר המשב"קים היו נקראים בבית הרבי בשם משפחתם בלבד.

שמעתי מהגב' טעמא תחי' גורארי' שהייתה קרובה אל הרבנית, ומאנשים נוספים, שבבית רבינו לא השתמשו בשמותיהם המלאים של רבותינו נשיאינו, ויתכן שמסיבה זו העמידה הרבנית בפני ר' ש"ב שיחי' שתי אפשרויות בלבד: "שלום" או "בערל", ולא הציעה את השם בו הוא נקרא בפי כולם "שלום בער", מאחר וזהו שמו המלא של הרבי הרש"ב.

ראה גם ב"כפר חב"ד" גיליון 748 עמ' 22 שמוספרת הגב' לאה תחי' כהן: "פעם שאלתי את הרבנית על אחד ה'משמשים בקודש' מבאי הבית, ר' מנחם מענדל גאנזבורג, אם הוא כבר הגיע... הרבנית נרתעה מיד ואמרה לי: בשם הזה לא משתמשים אצלנו בבית, ואנו קוראים למי שהזכרת רק בשם המשפחה...".

בקדש חזיתך

4 כשישיני נוקשות וכולי רועד, פונה אלי הרבי: איפה אתה אוהז?

היה זה אחר שמיני עצרת תשל"ח, אם כי איני זוכר את השנה המדויקת.

הרבנית חשה ברגלה שלא בטוב כל כך, והיה צריך לעשות צילום-רנטגן על רגלה. אחי, המשב"ק ר' מענדל שיחי', הסיעה לבית הרפואה והחזירה ממנו באותו הערב [שמעתי מאחי שיחי' שבעת שהם יצאו לדרכם, הביט בהם הרבי ממקום עומדו במרפסת הבית⁶⁸]. מכיוון שלא נכחתי באותה השעה בבית, כלל לא ידעתי מן המתרחש. רק כשהודיעו לי שהרבנית בבית הרפואה ורוצה לראות אותי - נודע לי מכל העניין. מיד נסעתי לבית הרפואה, אך כשהגעתי אליו כבר לא הייתה בו הרבנית. שמתי פעמי אל בית הרבי.

בהגיעי אל הבית, פניתי לחדר הלינה של הרבי והרבנית - שם הם שהו באותה השעה. הרבי עמד בין המיטות והרבנית ישבה על כיסא הגלגלים. כשראינו - הרבנית ואני, האחד את השני אמרה לי: "איך וואלט געוואלט אז איר זאלסט קומען דא נעכטיקן" ["הייתי רוצה שתבוא ללון כאן"]. עניתי שכך אעשה בלי בעיה, רק ברצוני לקחת כמה דברים (הנצרכים לי) מביתי. כשהרבי שמע את דברי, חיך כמי שמרוצה. לקחתי אכן מביתי את אותם הדברים, ומאז גרתי בביתו של הרבי.

באותה התקופה, נהגו הרבי והרבנית לסעוד וללון בזמנים מסוימים בדירתם שבבניין הספרייה.

בהגיעי ליל יום הראשון של פסח, שיערתי שהרבי והרבנית רוצים לערוך את ה'סדר' לבדם, וחשבתי בליבי שמכיוון שהכנתי כבר עבורם את כל הנדרש להם ל'סדר', אערוך במהירות את ה'סדר' שלי בביתם של הוריי ע"ה (ששכן במרחק של כמה בתים בלבד מ7700) ורק ל"שלחן עורך" אגיע אל דירתם של הרבי והרבנית - על מנת לסדר את השולחן. כך אכן עשיתי.

אך, בהגיעי אל דירתו של הרבי - הופתעת: הרבי והרבנית חיכו לי ולא התחילו עדיין את ה'סדר'. מיד כשהבחינה בי, פנתה אלי הרבנית ואמרה: "שלום! וו זייט איר פארפאלן געווארן? מיינ מאן ווארט דאך אף אייך" ["שלום! לאן נעלמת? בעלי הרי

68 ראה לקמן בסיפור מספר 6 שכך נהג הרבי אף בנסיעתה האחרונה של הרבנית, בליל כ"ב בשבט תשמ"ח.

בקדש חזיתך

מחכה לך"]. כששיניי נוקשות וכולי רועד ומבוהל פונה אלי הרבי: "וו האלסטו?" ["איפה אתה אוחז?"]. עניתי לרבי היכן אני אוחז בהגדה. הרבי הצביע על המצות ואמר: "נו. נעמ מצה און מאך א "קערה" ["נו. קח מצה ותסדר את ה"קערה""]. זכורני שהייתי אז מבולבל כפי שלא הייתי מימיי, עד שהייתי צריך לעיין בסידור על מנת להיזכר כיצד מסדרים את ה"קערה".

בליל חג הסוכות, כעבור חצי שנה, התרחש מקרה דומה:

נוסף לכך שהסוכה נבנתה בשטח צפוף מאד (בין הספרייה לבין ביתו של הר' מאיר איטקין ע"ה), היא הייתה קטנה, וכן השולחן עליו סעדו הרבי והרבנית היה קטן מאד. מכיוון שכך, חשבתי שלא יהיה מתאים שאסעד יחד עימם את סעודות החג. ממחשבה למעשה - הגשתי את המנה הראשונה וחיכיתי מחוץ לסוכה. לאחר פרק זמן, כאשר שיערתי שהרבי והרבנית סיימו לסעוד את המנה הראשונה, נכנסתי, על מנת לפנות את הצלחות ולהגיש את המנה הבאה.

מיד בכניסתי, פנתה אלי הרבנית בלשון דומה מאד לדבריה אלי בליל הסדר אשתקד: "מיינ מאן ווארט אף אייך" ["בעלי מחכה לך"], תוך שאני שם לב שכפי שהיה בליל הסדר אשתקד, הם חיכו לי ולא התחילו עדיין את הסעודה. בניסיון להסביר את עצמי, עניתי ש"הסוכה קטנה, ולשם מה בכלל עלי להיכנס? אני יכול לסעוד אחר כך!" או אז התערב הרבי ואמר לי: "אפשר קענסטו אמאל פאלגן וואס מרעדט צו דיר אייכעט" ["אולי גם כן תציית פעם למה שאומרים לך?"].

לאחר שני המקרים האלה סעדתי עם הרבי והרבנית תמיד, מבלי לעשות 'קונצים' נוספים.

(נוסף לכך: הרבנית קנתה עבורי מיטה שהייתה נמצאת בבניין הספרייה, על מנת שאלון איתם אף בשבתות ובימים טובים. כך אכן נהגתי.)

גם באותן השבתות שלאחר שבת ה"שבעה", אחר הרבנית ע"ה, בהן סעד הרבי בביתו, סעדתי עימו לאחר שהביע בפניי את רצונו הק' שכך אנהג.

בשבת הראשונה בה הביע רצון זה (השבת הראשונה אחר שבת ה"שבעה"), לאחר שסיימו את התפילה, חיכיתי עד שכל המתפללים יצאו מהבית, שאז אערוך את השולחן לסעודה.

בקדש חזיתין

אמנם, אחד מהמתפללים התעכב עדיין, במקום שבו התפללו בקומה הראשונה של הבית, ולא היה לי נוח לומר לו לצאת מהבית. אלא שמכיוון שהוא שהה עדיין במקום, חשתי אי נוחות רבה להתחיל בעריכת השולחן ולסעוד יחד עם הרבי, בזמן שמישהו נמצא בבית.

כשהבעתי בפני הרבי את אי נוחותי, הגיב: "וואס הארט דיך, זאל ער דארטן זיין!"
["מה זה מפריע לך. שיהיה שם"].

5 הרבי אמר: "...אם לא תבין משהו, הינך יכול לשאול אותי"

בליל כ"ב בשבט תשמ"ח, בעת שהרבנית ע"ה לא חשה בטוב, הזעיק רז"ג ע"ה רופאים מומחים ואלה החליטו שעליה לקבל טיפול רפואי בבית הרפואה. הגב' אסתר תחי' שטרנברג נסעה מיד לבית הרפואה על מנת לוודא שכשתגיע הרבנית, יהיה הכול מוכן כבר עבורה. טרם שיצאה הרבנית את הבית, קרא לי הרבי לחדרו שבקומה השנייה ואמר לי בזה"ל: "זאלסט פארן מיט דער רעבעצען און דו וועסט מיר קלינגען פון דארטן אלע פופצין מינוט. דו זאלסט נישט מורא האבן איך וועל אליין אויפהייבן דעם טלפון און איך וועל מיט דיר אליין ריידן, און דו וועסט מיר איבערגעבן אלס וואס דארטן טוט זיך".

[תיסע עם הרבנית ותתקשר אלי בכל 15 דקות. אני בעצמי ארים את שפופרת הטלפון ואדבר איתך - אל תפחד, ותדווח לי אודות כל אשר מתרחש שם"] (בכלל, הרבי לא היה מרים בעצמו את השפופרת בעת שצלצל הטלפון בבית - גם לאחר הסתלקות הרבנית, בעת שהיה בביתו - אלא אם חיכה לטלפון מסוים, כמו במקרה זה⁶⁹).

הייתי מאוד מבוהל ואמרתי לרבי שזאת אחריות כבידה עבורי, מאחר ואינני מבין דבר בענייני הרפואה, ואולי מתאים יותר שיעשה זאת רז"ג (שעמד כאמור בקשר עם רופאים מומחים, וכן היה מעורב בהרבה מענייני הרבי ומסור אליהם בכל נימי נפשו).

69 בין הימים ז' - י"א בניסן תש"נ שהה הרבי בביתו, ושמעתי מר' אליעזר שיחי' מזרחי (לוד) שפעם אחת כשהתקשר באותם הימים לבית הרבי (בקשר לעניינים שעמדו אז על הפרק באה"ק), הרים הרבי את שפופרת הטלפון, אף שהוא לא שוחח בכלל (ולא ביקש לשוחח) עם הרבי, אלא היה צריך רק לדבר רק עם המזכיר, ר' לייבל שיחי' גרוניר. אלא שהיה זה מקרה נדיר מאד (כנראה שמאיוזו שהיא סיבה לא היה ר' ש"ב זמין באותו הרגע על מנת שיוכל להרים בעצמו את השפופרת).

בקדש חזיתך

הרבי נעשה רציני יותר ואמר: "איך האב דיר געזאגט אז דו זאלס מיר קלינגען אלע פופצן מינוט און אז דו וועסט עפעס ניט פארשטיין קענסט דו מיר פרעגן" ["אמרתי לך שתתקשר אלי בכל 15 דקות, ואם לא תבין משהו, הינך יכול לשאול אותי"].

לאחר שהחילותי ללכת בכיוון היציאה מהחדר, קרא לי הרבי ואמר בזה"ל: "זיי וועלן דיר וועלן שיקן צוריק, זיי וועלן דיר זאגן אז דו האסט מיך געלאזן אליין, זאלסט דו זיי ענטפערן אז איך בין נאך בר מצווה" ["הם ינסו לשלוח אותך בחזרה, בטענה שהשארית אותי לבד, אמור להם שאני כבר אחר בר מצווה"]⁷⁰. קיימתי אכן שיחות טלפון בכל חמש עשרה דקות, בהן עדכנתי את הרבי בנעשה.

לפני הסתלקותה, פנתה אלי הרבנית ע"ה ואמרה: "שלום! מיר דורשט זייער. איך וואלט געוואלט האבן אביסל וואסער" ["שלום! אני צמאה מאד. הייתי רוצה לקבל קצת מים"]. פניתי אל הגב' אסתר תחי' שטרנברג, והיא השיגה מיד מים. כשהבאתי לרבנית את המים, בירכה "שהכל" ולאחר ששתתה קצת, נשמה בכבדות כמי שהיה צמא מאד ואמרה לי: "אוי שלום! דער אויבערשטער זאל אייך מחיה זיין אזוי ווי איר האט מיר איצטער מחיה געווען" ["אוי שלום! שהקב"ה יחיה אותך כפי שהחיות אותי עכשיו"] ולאחר זמן קצר התרחשה ה'הסתלקות'⁷¹.

[מדברי הרבי אלי קודם שנסעה הרבנית לבית הרפואה, מובן שהרבי 'התכוון למשהו', אך לא אפרט עוד. כמו כן, מראה פניו הק' בעת עומדו במרפסת הבית, כאשר נסעה הרבנית בפעם האחרונה - היה מראה יוצא דופן, וכמותו לא ראיתי את הרבי מעולם (הרבי לא ניגש עד למכונית - כפי שסופר לאחרונה⁷²)].

כשחזרתי מבית הרפואה ושהיתי יחד עם אחי - המשב"ק ר' מענדל שיחי', ועם ד"ר פלדמן, על יד ביתו של הרבי, התקשר ד"ר פלדמן אל הרבי באמצעות מכשיר הטלפון שהיה אצל שומר-הבית, והודיע את ההודעה הנוראה, מכיוון שלא הייתי מסוגל להודיע בעצמי.

אחר שהודיע ד"ר פלדמן את ההודעה, ביקש הרבי לדבר עימי. ניגשתי אל הטלפון,

70 על הזדמנות נוספת שהרבי התבטא כך, מסופר במילואים להע' 111.

71 ראה ב"מילואים" בסוף קובץ זה.

72 ראה בסיפור מס' 4 שגם בפעם אחרת בה נסעה הרבנית לבית הרפואה, כמה שנים לפני כן, לא ניגש הרבי עד למכונית.

בקדש חזיתך

תוך שהנני מחזיק בידיי את בגדיה של הרבנית, את מעילה, ואת תיק ידה אותו נהגה לקחת עימה. הרבי הורה שלא יכנס אף אחד הביתה, טרם שתגיע אליו הרבנית (ה"טהרה" התקיימה בבית). מכיוון שחשבתי לתומי, שדבריו הק' מכוונים אף אלי, שאלתי: "היכן אניח את הדברים של הרבנית" (אותם כאמור, החזקתי בידיי)? לאחר זמן קצר בו שררה בקו דממה, הגיב הרבי: "וואס הייסט? דו קענסט דאך אריינגיין" ["מה זאת אומרת? אתה יכול הרי להיכנס"].

[אחד מהמשב"קים ניסה להיכנס, אך באורח פלא, כל ניסיונותיו לפתוח את הדלת באמצעות מפתחות הבית, לא הועילו. גם כשניסה לפתוח את הדלת שבאחורי הבית, התרחש אותו הדבר (עד להסתלקות הרבנית היה נמצא עותק ממפתחות הבית אף אצלו⁷³)].

אחר שנכנסתי הביתה, רמז לי הרבי שאפנה את הקומה הראשונה, כדי שכשיבואו להתפלל בה היא תהיה פנויה. פיניתי אכן את כל החפצים שהיו בה, אך אודות כמה מהם היה לי ספק וחשבתי שאולי הרבי רוצה שהם יונחו דווקא במקום מסוים. כששאלתי את דעתו הק' על כך, הורה לי להניחם כפי ראות עיני.

לאחר ה"הבדלה" במוצאי שבת (אז הייתי נמצא בקביעות עם הרבי⁷⁴), כחודש אחר שנסתיימו ימי ה"שבעה", אמר לי הרבי בזה"ל: "מיר האבן דאך עפעס אפגערעדט" ["סיכמנו הרי משהו"]. הבנתי שכוונתו הק' היא לכך שלא אני התקשרתי להודיע על דבר הסתלקות הרבנית, לפי הוראתו אלי להתקשר אליו בכל 15 דקות, אלא ד"ר פלדמן התקשר. כשלא עניתי, המשיך: "זאלסט מיר אנזאגן אלע מאל בשורות טובות" ["שתבשר לי תמיד בשורות טובות"]. מדבריו אלה הבנתי שזו אכן הייתה כוונתו הק'.

שמת לי לב אחר ה"הבדלה" בכל מוצאי שבת, בין כ"ב בשבט תשמ"ח לבין כ"ז באדר א' תשנ"ב, שהרבי מחכה שאומר לו משהו. לא היה לי מושג אז מה עלי לומר, ועד היום איני יודע בכירור מה היה רצונו הק', אך ליבי אומר לי שהרבי חיכה שאתאר בפניו

73 ראה בסיפור מס' 7 שאחר הסתלקות הרבנית הורה הרבי לר' ש"ב שיחי' להחליף את המנעולים שבכל דלתות הבית, וכן את המנעול בדלת חדרו של הרבי ב-770, ושהרבי ציוה שמפתחות המנעולים החדשים יהיו אצלו ואצל ר' ש"ב בלבד.

74 עוד בעניין זה, ראה בסיפור מס' 26.

בקדש חזיתך

את הסתלקות הרבנית, מאחר ואף פעם לא סיפרתי לרבי על בקשתה האחרונה של הרבנית טרם הסתלקותה, אודות כוס המים וברכת שהכל וכו'.

עד היום 'רודף' אותי עניין זה.

בקירות חדרו של הרבי בקומה השנייה של ביתו, קבועים ארבעה 'בתי מנורה' עם נרות, בארבעה מקומות בחדר. שני 'בתים' קבועים בקיר שבצד מזרח, ושניים נוספים בקיר שבצד מערב (כמו 'בתי המנורה' שקבועים בחדרו של הרבי 770 בקיר שבצד מזרח).

אחר הסתלקות הרבנית, בעת ששהיתי עם הרבי בחדרו שבביתו, הורה לי להשאיר את אחד מהנרות הקבועים בקיר שבצד מערב, דולק תמיד. כך אכן נהגתי.

[אף שנכתב בתחילת סיפור זה שהרבי אמר לי: "זאלסט פארן מיט דער רעבעצען" - לא שמעתי אף פעם את הרבי מכנה את הרבנית בתואר זה, אלא מאחר שאיני זוכר במדויק באיזו לשון הזכירה באותה ההזדמנות, נכתב "רעבעצען".]

בהמשך לכך: כמובן שאין זה מעניינינו לדעת באיזה שם קרא הרבי את הרבנית, ובוודאי שלא הייתי מתייחס כלל לעניין זה. רק משום שרבים מספרים כ"עובדה" שהרבי היה קורא את הרבנית בשם "מוסיא", ובכמה מהסיפורים הכתובים כבר כללו "עובדה" זו בתוך הסיפור (למשל: "הרבי פנה לרבנית ואמר: מוסיא...") ולאור דבריו הק' של הרבי פעמים רבות אודות הצורך לדייק עד מאד "בלשון הרב" (בפרט שכאן מדובר אודות התבטאות בעניין פרטי של הרבי), מרגיש הנני חובה להבהיר ששמועה זו אינה נכונה, ובמשך עשרות שנים, במהלכן שהיתי עם הרבי והרבנית בביתם לא שמעתי את הרבי קורא כך לרבנית אפילו פעם אחת].

6 הרבי ציוה עלי: תמכור את העציצים החיים עם הפרחים

כפי שניתן להבין מהסיפור הנ"ל, הפריד הרבי את האחריות על ענייני ביתו, מהאחריות על שאר ענייניו הק'. כך ניתן להבחין גם במקרה הבא:

בתוך ימי ה"שבעה" אחר הרבנית ע"ה, אמר לי הרבי: "עס איז דא אונטען די לעבעדיקע ביימעלעך מיט די בלומען, און עס איז ניטא ווער עס זאל זיך מיט דעם

בקדש חזיתין

פארנעמען און עס וועט קאליע ווערן, און עס וועט ווערן פליגלעך פון דעם, איז פארקויף דאס אלץ אויס, און די געלט וועסט דו אפגעבן אף צדקה, און אייב דו ווייסט מענטשן וואס האבן געבראכט אין שטוב, איז גיב זיי א געלעגענהייט זיי זאלן דאס קויפן" [יש למטה את העציצים החיים עם הפרחים, ואין מי שיטפל בהם - הם יתקלקלו ויהיו מכך זבובים. לכן תמכור את זה (את העציצים עם הפרחים), ואת הכסף תפריש לצדקה. באם הינך מכיר את האנשים שנתנו את זה, תיתן להם את ההזדמנות לקנות את זה"].

אמרתי לרבי ש"אינני 'סוחר' ואין לי מושג כמה הוא סכום הכסף אותו צריכים לגבות עבור דברים אלה, אולי עדיף שיעשה זאת רז"ג כי הוא 'סוחר'" (ר' זלמן ע"ה היה מעורב בהרבה מענייני הרבי ומסור אליהם בכל נימי נפשו).

אמנם, הרבי בכל זאת רצה שאני אפעל זאת, וקיימתי אכן את הוראתו הק': ידעתי את זהותם של כמה יהודים שנתנו בשעתו כמה מהעציצים, ומכרתי להם. את השאר מכרתי ליהודים הראשונים שנקראו בדרכי (מאחר והייתי טרוד מאד, לא היה באפשרותי לקיים מכירה פומבית). לאחר שכתבתי לרבי את שמות הקונים, וכן את סכומי הכסף אותם שילם כל אחד מהם, הנחתי את הרשימה יחד עם הכסף על השולחן שבחדרו של הרבי, בקומה השנייה של הבית.

7 הרבי הורה לי להחליף את המנעולים

אחר הסתלקות הרבנית הורה לי הרבי להחליף את המנעולים בכל דלתות הבית, וכן את המנעול שבדלת חדרו ב770. כמו כן, הורה שמפתחות המנעולים החדשים יהיו אצלו ואצלי בלבד (עותק המפתחות שנתתי לרבי היה נמצא בכיסו⁷⁵). הרבי אף ציוה

75 רבים הבחינו בעת ההתוועדויות ב"יומי דפגרא" שהרבי הוציא מכיסו שטרות דולרים, ונתנם עבור קניית ה"משקה" להתוועדות החסידים אחר כך. כן ניתן היה להבחין פעמים רבות שהרבי מוציא מכיסו את מטפחתו הק'.

העובדה שהרבי הניח דבר בכיסו - מעניינת, לאור דבריו הק' המובאים ב'רשימת היומן' עמ' רעח שאדמו"ר הזקן הורה לצאצאיו שלא לאחוז-להחזיק בכיס. הרבי מוסיף שם שאף שהרבי הרש"ב נהג ללבוש בגד עם כיס - לא היה מחזיק בכיס, ואת המטפחת היה אחוז בידו וכה"ג, ולפעמים היה קושרה על צווארו.

גם הרבי הריי"ץ הניח בכיסו, כפי שמסופר ב"שמועות וסיפורים" ח"א עמ' קפ: "בשבת הרבי במאסר המפורסם במבצר שפליקה, הובאו לו בערב שבת קודש בגדי שבת מביתו. כשלבשם, בדק, כדין, שמא יש בכיסו דבר מה שלא יבוא לידי טלטול אסור בשבת ומצא בכיס מכנסיו מכתב קטן שנתקבל במוצאי שבת שלפני המאסר".

בקדש חזיתך

שגם על גופי יהיה תמיד עותק של מפתחות אלה - נוסף לעותק המפתחות שיהיה תמיד בכיסי - "כדי דו זאלסט זיך ניט אויסלישן" ["כדי שלא תינעל מבחוץ"].

כן אמר הרבי, שמכיוון שהמפתחות יהיו על גופי גם בשבת, שאחר חור נוסף בכל אחד מהם (כשהרבי מראה לי שגם במפתחותיו ישנו חור כזה) "ווייל אנדערש טייג דאס ניט" ["כי אחרת, זה לא מתאים"] כלשונו הק'. עשיתי כציווי הק', בעותק המפתחות שהיה אצלי וכן בעותק שנתתי לרבי.

(יודגש: בדלת חדרו של הרבי ב770 ישנם שני מנעולים: עליון ותחתון. שאז, גם באם ישנו מפתח המנעול העליון אצל מישהו, לא יוכל הוא להיכנס, מאחר ומפתחות המנעול התחתון היו אצל הרבי ואצלי בלבד, כציווי הק').

8 מזהיבן ממלאים את ה"נעגל וואסער"?

היה זה באחד מהלילות שאחר הסתלקות הרבנית ע"ה.

אף שמילאתי בתחילת הלילה את ה"נעגל וואסער" עבור הרבי - מברז המים שבקומה הראשונה, מכיוון שרק בה יש ברז מים שאינו על יד "בית הכבוד", ראיתי אחר כך, ביושבי בפרוודור, שהרבי יורד אל הקומה הראשונה וממלא שוב את הספל⁷⁶.

הבנתי שזהו משום שהרבי משתמש במים כמה פעמים בלילה, ומאז נהגתי לשים מלכתחילה יותר מספל אחד עם מים. נוסף לכך, נהגתי לבדוק בחדר הלינה של הרבי אם יש מים בספל, ובאם ראיתי שהוא ריק, הייתי ממלא אותו [נכנסתי מכיוון שהרבי היה יוצא מפעם לפעם במשך הלילה מחדר הלינה לחדר אחר בבית, ובכך שהיה משאיר את דלת חדר הלינה פתוחה - היה לי סימן שיש לי הרשות, באם נצרכתי למשהו הנמצא בתוך החדר, להיכנס פנימה].

הבחנתי אז שלאחר שהרבי נוטל את ידיו הק', אינו מניח את הספל בתוך הקערה עם המים בהם נטל.

⁷⁶ גם לאחרים הורה הרבי שלא למלא את הספל במים מברז הנמצא בחדר "בית הכבוד". ראה בתיאור ביקורו של הרבי בפנימיית הישיבה כפי שמופיע ב"כפר חב"ד" גיליון 896 עמ' 49: "אח"כ שאל הרבי: היכן נוטלים ידיים? עניתי שלוקחים המים מ[הכיוור שנמצא ב]בית הכסא החוצה. ושאל הרבי: מאי נפקא מינה? הרי סוף סוף המים באים מביהכ"ס. ואמר הרב חודקוב: הרי לוקחים החוצה? והרבי חזר שוב על דבריו".

בקדש חזיתך

בחדרו של הרבי ב770 ישנו וילון שמפריד בין ברוז המים לבין "בית הכבוד".

9 הרבנית הגיבה: אני גם חושבת כך

בליל שמיני עצרת תשל"ח, כאשר הרבי לא הסכים לנסוע לבית הרפואה, חשבו הרופאים להביא את הרבי לשם בעת שהוא ישן. כששהיתי עם הרבנית בדירתו של הרבי הריי"ץ, פנתה אלי ואמרה: "שלום! מ'וויל מיין מאן נעמען אן זיין וועלן. וואס זאגט איר?" ["שלום! רוצים לקחת את בעלי ללא רצונו. מה אתם אומרים?"]

בתחילה לא עניתי, אך מכיוון שראיתי שהיא מחכה לשמוע את תשובתי, השבתי שלדעתי יהיה זה מסוכן עבור הרבי. הרבנית הגיבה: "איך האלט אייכעט אזיי" [אני גם חושבת כך"].

10 הרבי בודק את החלונות

הרבנית נהגה לחכות לרבי עד שהיה חוזר מ770, אפילו אם השעה הייתה מאוחרת מאד⁷⁷.

בכל לילה בהגיעו הביתה, היה הרבי בודק את כל החלונות שבקומה הראשונה.

11 הרבי אמר לי בשלוש הזדמנויות: אתה בחברה טובה...

בשלוש הזדמנויות שונות אמר לי הרבי: "דו ביסט אין גוט קאמפני" ["אתה בחברה טובה"]. כאן נספר אודות שתיים מהן:

א. בתקופה בה התרחשה פרשת הספרים, הייתה לי בעיה פרטית ומפעם לפעם היה הרבי מתעניין אודותיה. באחת הפעמים, כאשר סיפרתי לרבי את מצב העניינים בבעיה זו, ענה לי: "דו ביסט אין גוט קאמפני. עס שלעפט זיך בא דיר, אזוי ווי בא מיר מיט די ספרים" ["הינך בחברה טובה. זה נמשך אצלך כמו אצלי עם הספרים"].

⁷⁷ ר' זלמן יפה ע"ה שאל את הרבנית אם אינה מפריעה לה העובדה שהרבי מגיע הביתה מאוחר בלילה. הרבנית השיבה: "זה לא מפריע לי משום שאני תמיד ערה כשבעלי מגיע הביתה. אפילו אם זה בשעה חמש לפנות בוקר, אני מחכה לו" ("כפר חב"ד" גיליון 940 עמ' 13).

בקדש חזיתך

ב. הרבי אמר פעם שיחה מיוחדת, בה דיבר במעלת מוסד מסוים. לאחר השיחה, 'התעוררתי' מאד ותרמתי (כפי יכולתי) למוסד זה. אמנם, מאיזו שהיא סיבה, לא קיבלתי קבלה המעידה על תרומתי. לרבי נודע מהסכום שנתתי, וכן מכך שלא קיבלתי קבלה.

באחת מהפעמים ששהיתי עם הרבי בביתו באותה התקופה, לאחר שהבחנתי שהרבי אינו מרוצה מההתנהלות הכספית של מוסד זה, שאל אותי (איני זוכר במדויק את הלשון): "איך אתה נותן סכומים כאלה? יכולת לשאול?!". עניתי שאני 'שוטה' ובטיפשותי לא שאלתי.

הרבי אמר לי שלא אצטער, "דו ביסט אין גוט קאמפני. מ'נארט מיך אייכעט" ["הינך בחברה טובה. מנסים לרמות אותי גם כן"].

12 הרבי ציווה: שיצרפו את ה"יהודי" שנגדי...

בהזדמנות מסוימת התעניין אצלי הרבי אודות דין ודברים שהיה למישהו נגדי. סיפרתי על החלטתנו לברר העניין בזבל"א, ועל כך שהצד השני דורש שמטעמו ידון רב מסוים השייך לסטמר, בעוד שהרב אייזיק שוויי ע"ה המשימש כנציגי בזבל"א, כתב "תשובה" אל הרבנים המעורבים מטעם הצד השני בעניין, בה מבהיר שאיננו מסוגלים לדון יחד עם רב ששונא אותנו (היה זה בתקופה בה אנשי סטמר תקפו את חב"ד).

הרבי אמר: "זאלסט זעהן אז מען זאל צולייגן צו דעם, דער איד וואס איז אנקעגן מיר, אבער מיך זאלסט דו אין דעם ניט מישן" ["תוודא שיצרפו לזה (ל'תשובה') את ה'יהודי' שלוחם נגדי, אך אל תערב אותי בזה"]. כשהרבי אמר את המילים "דעם איד וואס איז אנקעגן מיר" ["היהודי שנגדי"] התבלבלתי, והשבתי ש"איני יודע מיהו היהודי שנגד הרבי". הרבי חזר על דבריו, אך (בלית ברירה, מכיוון שעדיין לא הבנתי את כוונתו הק') ביקשתי מהרבי סליחה, וחזרתי אף אני על דברי ש"איני יודע מיהו היהודי שנגד הרבי".

הרבי חייך מאד ואמר: "דער איד די צייטונג וואס שרייבט אקענגען מיר, זאלן זיי דאס צולייגן, עסט ארופגיין אויבן מסתמא האבן זיי דאס דארטן" ["דער איד" - (שמו של) העיתון שכותב נגדי. תוודא שהם יצרפו את זה. תעלה למעלה, מסתמא שיש להם את זה (את העיתון) שם"].

בקדש חזיתך

לאחר שמצאתי במשרדים שמעל 770 את הגיליון בו היה כתוב נגד הרבי⁷⁸ (מבלי לתרץ את תמיהתם של הנוכחים במקום שהרגישו שישנה סיבה לחיפוש), הצגתיו בפניהם של רבני הבד"ץ דקראון הייטס, שהיו הרבנים המעורבים מטעמי בעניין, וביקשתי אותם שישלחו את הקטע שבו היה כתוב נגד הרבי יחד עם ה"תשובה", אל הרבנים המייצגים את הצד השני.

מכיוון שנמנעתי מלספר להם שהנני בא אליהם בשליחותו של הרבי [לפי הוראתו הק': "אל תערב אותי בזה"], הם לא נענו לבקשתי, ולא הסכימו לצרף אל ה"תשובה" את הכתוב בעיתון, ולשולחם יחד אל הרבנים, אלא התכוונו לשלוח את ה"תשובה" לבדה (מן הסתם הייתה להם סיבה מוצדקת, מבחינתם, שבעטייה לא הסכימו).

בחזרתו מה'אהל' הק', סיפרתי לרבי אודות סירובם הנ"ל של הרבנים. הרבי הגיב: "ר' אייזיק אן אלטער חסידישער רב, א תמים, עם הערן זיי אייכעט ניט" [ר' אייזיק - רב חסידי זקן, תמים, אף לו הם אינם מקשיבים]?! (ר' אייזיק היה אז בגיל 53 בשה"כ). מכך הבנתי שעלי לעדכן את ר' אייזיק אודות סירובם של הרבנים, ואכן סיפרתי לו מיד. ר' אייזיק הגיע ממונטריאל, במיוחד לשם כך, וסידר את העניין.

13 הבעתי את אי נוחותי. הרבי הגיב: מה זאת אומרת?...

אופן התעניינותו של הרבי בענייניי היה מיוחד ביותר, והיה לפלא בעיניי, כפי שניתן להבחין במקרה הבא:

באותה התקופה, בה עזר לי ר' אייזיק בזבל"א, הוא לא היה בקו הבריאות, וחשתי אי נוחות רבה מכך שהנני מטריח אותו.

ר' אייזיק נהג לבקש באמצעותי את ברכתו של הרבי. באחת מהפעמים בהן הזכרתי את שמו בפני הרבי, הבעתי את אי נוחותי האמורה ואמרתי ש"איזה מקום בכלל תופסים בכלל ענייניי, בהשוואה לבריאותו של בן אדם". הרבי הגיב: "וואס הייסט? דאס וועט עם נאך צוגעבן געזונט" [מה זאת אומרת? היא (התעסקותו בעניין זה) תוסיף בבריאותו].

78 הגיליון היה מחודש תמוז תשמ"ג, בו פורסמו דברי נאצה חמורים ביותר נגד הרבי, על ידי אדם המכנה עצמו "רב". כל גדולי התורה מאה"ק ומהעולם כולו פרסמו מחאות חריפות על דברי הבלע, ואסרו לקרא עוד בעיתון זה.

בקדש חזיתך

14 הרבי חייך ואמר: נו, אתה הרי כבר כמו כל ה"גדולים"

גם כשגרתי בביתו של הרבי הייתה לי עדיין דירה שלי, ומפעם לפעם ביקרתי בה כדי לקחת ממנה דברים שנדרשו לי.

פעם, תוך כדי נסיעה במכוניתי בדרכי אל דירתי, עצרו אותי שוטרים, מאחר ולטענתם, לא נסעתי כשורה. מכיוון שלא נהגתי בהם בכבוד הראוי [מאחר ומיהרתי מאד] וכן לאור העובדה שהם לא היו מ"אוהבי" ישראל, הודיעו לי שאני "עצור" ועלי להתלוות אליהם. בהשגחה פרטית, הבחנתי שבמקום נוכח אחד מאנ"ש, וביקשתי אותו שיודיע במזכירות הרבי את דבר מעצרי. כנראה שהוא אכן מסר את הדברים.

אחר כך הגיע ר' ישראל שיחי' שם טוב לבית המעצר, ושהה בו עד השעה 6 לערך בערב - אז נשתחררתי, ואף הביאני במכוניתי לביתו של הרבי.

בהגיעי אל הבית, שהה בו הרבי, מאחר והיה זה באותן השנים בהן נהג לסעוד את סעודת הערב בימי החול בביתו עם הרבנית. מיד כשראה אותי, חייך הרבי חיוך רחב ואמר לי: "נו. ביסט דאך שוין אזוי ווי אלע גרייסע, אבער פונדעסטוועגן זאל דאס זיין דער לעצטער מאל" ["נו. אתה הרי כבר כמו כל ה"גדולים". אבל שזאת תהיה בכל זאת הפעם האחרונה"].

אמנם, אף שהשתחררתי ב"ה מבית המעצר, תלאותיי לא נסתיימו עדיין, ונצרכתי לעורך דין על מנת לסיים 'פרשה' זו.

פעם התעניין אצלי הרבי, אם עורך הדין מקבל ממני תשלום תמורת עבודתו. השבתי שהוא אינו מסכים לקבל. הרבי הורה לי אז לחזור בפניו על דברי הגמרא, ש"ההצלחה אינה מתקיימת בדבר שאין משלמים עליו"⁷⁹. לאחר שהלך מעט, הסתובב הרבי לכיווני ותוך שהוא מחייך, הוסיף: "פונדעסטוועגן דארף ער בא דיר נישט נעמען וואס ער נעמט בא אנדערע, עס איז נאר פאר א סימבאל" ["בכל זאת, הוא אינו צריך לקחת ממך כמו שלוקח מאחרים. זה רק בשביל הסמליות"].

179 בב"ק דף פה ע"א איתא: "אסיא דמגן במגן - מגן שווה" = "שירותיו של הרופא הניתנים חינם - שווים חינם". הסיבה לכך בפשטות, שהתשלום לרופא מחייב אותו יותר. כך גם בעניינינו.

בקדש חזיתך

15 הרבי חייך ואמר לי: בכל זאת... המשיכו את כל ההמשכות

מהסיפור הבא רואים אנו איך שהרבי דואג לשמח יהודי, וגם כשלמרבה הצער - נפלה טעות, מדגיש הרבי דווקא את הצד החיובי שבעניין:

בחג הפסח באחת השנים, נתקלקל היין (לא באשמת מי שהכינו, אלא מסיבה חיצונית). כשהרבנית ע"ה טעמה מהיין, ב'סדר' באותה השנה, ציינה שהיין מקולקל.

כשסיימנו את ה'סדר', חייך הרבי ואמר לי: "בכל זאת, צריך לומר למי שהכין את היין, שבירכו על זה את כל הברכות ו'המשיכו' את כל ה'המשכות'".

16 הרבי הגיב: הוא הרי כהן. צריך לבקש ממנו מחילה

כאמור⁸⁰, אחר הסתלקות הרבנית הייתי בודק את החמץ בביתו של הרבי, לפי הוראתו הק'. אמנם, הבדיקה ארכה זמן רב, ואף הייתה מעייפת אותי מאד.

למרות שאף פעם לא סיפרתי לרבי על כך, ביקש ממני הרבי בכמה הזדמנויות שאקח מישהו שיעזור לי בעת הבדיקה. השתדלתי אמנם לקיים את הוראתו הק', אך לצערי, לא עלה זה בידי, משום שביקשתי לקחת לעבודה זו רק את מי שמתאים לה, אך אלה המתאימים לא נענו לבקשתי.

באחת מן הזדמנויות בהן ביקש ממני הרבי כנ"ל, סיפרתי אודות השתדלותי ועל כך שבקשתי לא נענתה. הרבי הורה לי לומר לאותם האנשים שאינם מסכימים, שהם יקבלו ממנו מצה (באם יעזרו לי).

בדרכי אחר כך מ770 לביתו של הרבי פגש אותי ר' שלמה איידעלמאן ע"ה, וביקש את עזרתי בעניין מסוים. חשבתי בליבי שמכיוון שר' שלמה כבר משוחח עימי, אבקש את עזרתו בבדיקת הקומה הראשונה ובבדיקת המרתף, ואקיים כך את בקשתו של הרבי. אכן ביקשתי ממנו והוא בשמחה נענה ועזר לי. אמנם, לא חזרתי בפניו על דברי הרבי אודות המצה המובטחת למי שיעזור בבדיקת הבית. כן, לא דיווחתי לרבי שקיימתי את בקשתו.

80 ראה לעיל ב'הנהגות חג הפסח'.

בקדש חזיתך

כשהרבי חילק את המצות, עמדתי על ידו, בדיוק כאשר היה אף ר' שלמה באותו המקום. פתאום פנה אלי הרבי - תוך שר' שלמה מבחין במתרחש - והתעניין אצלי אם מישוהו עזר לי בבדיקת הבית. עניתי בחיוב והצבעתי על ר' שלמה שעמד ממולי. הרבי הגיב: "ער איז דאך א כהן. דארפסט בא עם בעטן מחילה" ["הוא הרי כהן. צריך לבקש ממנו מחילה"⁸¹] ונתן לו מצה.

אחר דבריו אלה של הרבי, לא ביקשתי שוב את עזרתו של ר' שלמה. אמנם, הוא בטוב ליבו הציע בהזדמנויות רבות את עזרתו בבדיקת החמץ, כמו גם בכל עניין אחר בביתו של הרבי, אך לא ויתרתי.

17 לאחר ה"הבדלה" אמר הרבי: צריך הרי לדבר במוצאי יום הכיפורים...

את סוכתו של הרבי במרפסת ביתו שברח' פריזדנט, נהגתי להקים, מידי שנה, בהתקרב יום הכיפורים, מאחר ואחר החג הייתי טרוד⁸² [המשב"ק ר' חיים ברוך שיחי' הלבשרטאם בנה את חלקי הסוכה שהייתה נאה וגרמה לרבנית קורת רוח מרובה]. הרבנית הורתה לי לכסות את הסוכה ב"הרבה סכך".

גם לאחר שעבר יותר משנה מעת הסתלקות הרבנית (שמאז כאמור, סעד הרבי ולן בחדרו שב770) המשיך לבקר בסוכה זו במשך חג הסוכות. בביקוריו, היה הרבי סועד בה, שותה תה, מקיים בה "נענועים" עם סט "ד' המינים" שהיה בביתו⁸³ וכו'.

אמנם, באחת מהשנים, לא ביקר בסוכה זו. בראותי זאת חשבתי בליבי שמאחר והרבי אינו מגיע לסוכה, אין בה עוד צורך. אכן, בשנה הבאה כבר לא הקמתיה קודם יום הכיפורים.

אולם, במוצאי יום הכיפורים לאחר ה"הבדלה", אמר לי הרבי: "מוצאי יוכ"פ, דארף מען דאך ריידען מענייני סוכה. מן הסתם וועסט דו דארטן מאכן א סוכה און

81 להעיר מדברי הרבי לאחד מהכוהנים בהתוועדות י"ט בכסלו תשל"ח (נדפסו ב"שיחות קודש" בהוצאה החדשה, תשל"ח ח"א - א - מו, עמ' 407): "אסור להשתמש בכהן, אבל זה הרי לאו זמן עבודה - זה הרי בלילה", ואף את החמץ בודקים הרי בלילה?

בכלל, הרבי היה נוהר מאד בכהן. סיפורים רבים ממחישים זאת, וחלק מהם נלקטו ב"התקשרות" קמא עמ' 10. כן עיין ב'רשימת היומן' עמ' רמא, ובמראי המקומות שם.

82 עוד בעניין זה, ראה ב'הנהגות חג הסוכות'.

83 אודות סט זה, ראה ב'הנהגות חג הסוכות'.

בקדש חזיתך

לכה"פ זאלס דו דארטן עסן איין סעודה" [צריך הרי לדבר במוצאי יום הכיפורים מענייני הסוכה⁸⁴. מסתמא שתקים שם סוכה, ותשתדל לאכול שם סעודה אחת, לכל הפחות"].

אף שהזמן היה לחוץ מאד, בעזר ה' הספקתי לסיים את הקמת הסוכה, ואף לסעוד בה לפחות סעודה אחת.

בשנת תשנ"ג, בהתקרב חג הסוכות, שאלתי את הרבי אם עלי להקים את הסוכה גם השנה, ונעניתי בהנהון ראשו הק' לחיוב תוך שחייך חיוך רחב. הקמתי אכן את הסוכה, הן באותה השנה והן בשנת תשנ"ד, ובשנים נוספות אחר ג' בתמוז תשנ"ד (בהן התגוררתי בביתו של הרבי, עד שעניין זה נפסק...). כן, גם בשנים אלו המשכתי לסעוד בה לפחות סעודה אחת, כפי שהורה לי הרבי.

(בשנים האחרונות היה קשה לי להקים לבד את הסוכה, וזכותו של ר' שלום שיחי' ברוכשטט תעמוד לו על כך שהביא מידי שנה קבוצת 'תמימים' ויחד היינו מקימים את הסוכה. בכמה מהשנים אף סעד ר' שלום שיחי' עימי בה בחג).

18 הרבי השיב: הרי נמצאים שם בשבת וביום טוב...

היה זה קרוב לחג השבועות, כמה שנים אחר הסתלקות הרבנית ע"ה, שאז כאמור, סעד הרבי ולן בחדרו שב770.

רש"ב שיחי' לווין רצה להרחיב את הספרייה - לדירתו של הרבי בה סעד בעבר ולן, וביקש ממני שאשאל את הרבי על כך. לשאלתי, השיב הרבי: "וואס הייסט, מ'איז דאך דארטן שבת און יום טוב, און אט גייט שבת און יו"ט, און קענסט דאס זיי איבערגעבן?" [מה זאת אומרת? הרי נמצאים שם בשבת וביום טוב, והנה השנה - מחוברים השבת והיום טוב, והינך יכול למסור להם זאת"].

לאחר שמסרתי לר' ש"ב שיחי' את דברי הרבי, ביקש גם רז"ג ע"ה - שהיה אז

84 ברשימת היומן, עמ' קסא, מביא: "אמר לי (הרבי הריי"ץ לרבי): במוצאי יוה"כ"פ היו מדברים ע"ד הסוכה. זאגן מענדל'ן אז מדארף וכו'" [תאמר למענדל (המשרת) שצריך וכו"], וראה שם במראי המקומות.

בקדש חזיתך

מעורב בענייני הספרייה - לשמוע ממני את דברי הרבי בדיוקם, וחזרתי אף בפניו על הדברים.

[מעניין שהרבי אמר ש"נמצאים שם" אף שכאמור, זה כמה שנים שלא סעד ולן בדירתו שבבניין הספרייה, ואף הזכיר את חג השבועות הממשמש ובא - למרות שגם בחג זה סעד, כמנהגו באותם השנים, בחדרו הק' שב770. בנוסף לכך, ידוע לי בוודאות שכוונתו הק' הייתה שהמקום אכן ישאר מסודר באופן המתאים למגורים, אך לא אפרט עוד⁸⁵].

19 הרבי שאל: מדוע זה ריק? דבר ריק אינו מתאים!

בתקופה בה הרבי והרבנית סעדו ולנו בשבתות ובימים טובים בדירתם שבבניין הספרייה, הרחיב אחי, המשב"ק ר' מענדל שיחי', את הדירה ובנה בה חדר נוסף. באותו החדר עמד אז, במשך זמן קצר, ארון ריק. באחת מהשבתות שאל אותי הרבי: "פארוואס איז דאס פוסט, א פוסטע זאך טייג ניט" ["מדוע זה (הארון) ריק? דבר ריק אינו מתאים"]. כמובן שמסרתי אחר כך את הדברים, ומיד מילאו את הארון בספרים. בו' במר חשוון תשנ"ב, קיבל הרבי את הראשל"צ הרב מרדכי אליהו שליט"א, בחדר הנ"ל שבנה אחי שיחי'.

20 הרבי שמע את הדברים ואמר: תניו'ת אף פעם אינן כבידות

הרב לייבל שיחי' זאייאנץ הדפיס תניו'ת ושלה כמה מהן בתוך קופסה יפה, אל הרבי. ביציאתו מהבית, בדרכו ל770, החזיק הרבי בידו האחת את הקופסה עם התניו'ת, ובידו השנייה החזיק את השק שנהג לקחת עימו תמיד. הרבנית, שלוותה את הרבי, אמרה לי: "שלום! זייט אזיי גוט. נעמט דאס פון מיין מאן עס זאל אים ניט זיין שווער" ["שלום! תעשה טובה ותיקח את זה (את הקופסה עם התניו'ת) מבעלי - שלא יהיה לו קשה"].

85 כנראה שמעשה זה התרחש בשנת תנש"א, בה הייתה הקביעות שהשבת וחג השבועות מחוברים.

בקדש חזיתך

כשהרבי שמע את דבריה, אמר: "תניא'ס זיינען קיין מאל ניט שווער" [תניו'ת אף פעם אינן כבידות] והמשיך בדרכו, כשמחזיק את התניו'ת בידו הק'.

מכיוון שכותבים אנו בנוגע לספר התניא, אציין, שהרבי לא היה מרוצה כשהניחו ספר על תניא.

21 הרבי אמר: "מזה אתה מתרץ את עצמך, היא הרי לא קיבלה!..."

גם מהסיפור הבא רואים איך שהרבי ייקר את ספר התניא:

אבי ע"ה נפטר ביום ב', כ' בשבט תנש"א. למחרת, ביום ג', התקשר ר' לייבל שיחי' גרונר לביתו של אבי (שם ישבנו "שבעה") והודיע לי על כך שהרבי הולך לביתו, ושהרבי מבקש שאני אבוא הביתה על מנת לפתוח את הבית (הסדר היה שבכל פעם שהרבי הלך הביתה, הלכתי אני לפניו, על מנת לפתוח את הבית ולסדר מה שנדרש).

הגעתי לביתו של הרבי וישבתי שם עד לסיומם של ימי ה"שבעה", ובכל אותם הימים, שהה אף הרבי בביתו, והתפלל במניינים שהתקיימו בבית (כולל התפילות ביום כ"ב בשבט, בהן היה שליח הציבור כמנהגו מידי שנה). כן, נסע מביתו אל ה'אהל' הק' וחזר אחר כך הביתה, בלי להגיע ל770.

באותם שלושה ימים, ביקש ממני הרבי את עזרתי יותר מאשר בימים אחרים. מכיוון שכך, הייתי טרוד בימים אלה מאוד, ולא חיפשתי 'חברים'. לכן, כשהרב לייבל שיחי' זאייאנץ בישר לי שהדפיס תניא לעילוי נשמת אבי, אמרתי לו: "מי אמר לך לעשות זאת? אם אצטרך אוכל בעצמי להדפיס".

אמנם, לרבי נודע מכך שר' לייבל שיחי' הדפיס כנ"ל, ומתשובתי אליו.

תוך כדי עזרתי בימי ה"שבעה" בביתו של הרבי, פנה אלי הרבי ואמר: "התניא שהודפסה היא זכות גדולה לעילוי נשמת אבא, ובמילא תחלק לכל בני המשפחה מתניו'ת אלו". כמוכן שתיכף כשחלפו ימי ה"שבעה", עשיתי כמצוותו של הרבי וחילקתי מהתניו'ת לכל בני המשפחה. אמנם, מכיוון שכשהגעתי לבית אימי, על מנת להביא תניא אף לה, הייתה אימי עסוקה בענייניה, הנחתי את התניא בביתה.

כשעברתי בחלוקת הדולרים שהתקיימה באותו היום בו קמנו (יום א', כ"ו בשבט),

בקדש חזיתך

שאל אותי הרבי אם מסרתי את התניו'ת. השבתי בחיוב. אמנם, הרבי לא הסתפק בכך אלא חקר (בעת חלוקת הדולרים שהתקיימה ביום א', ג' באדר) את כל בני המשפחה האם אכן הם קיבלו תניא.

כשעברה אימי ע"ה עם אחותי, הגב' חיה שרה תחי' זרחי, בירך את אחותי תחי' בברכת "ברכה והצלחה", ואת אימי ע"ה בברכת "ברכה והצלחה. זאל זיין עליית הנשמה. זאל זיין בא אייך ליינגע געזונטע יארען און א סאך נחת פון קינדער און קינדס קינדער" ["ברכה והצלחה. שתהיה עליית הנשמה. שיהיו לך חיים ארוכים ובריאים והרבה נחת מהילדים ומהנכדים"].

אחר שסיים לברך, שאל אף את אימי אם היא קיבלה תניא. היא השיבה בשלילה. אחותי תחי' התערבה בשיחה ואמרה לרבי שיתכן שאימי אינה זוכרת. הרבי אמר כמה מילים בקול נמוך והמשיך בקול גבוה יותר:

"איך האב געבעטן יעדן פון משפחה געבן א תניא פון וואס מען האט אפגעדרוקט. בכל אופן מען זאל זעהן, אז איר זאלט האבען, און עס איז אפגעדרוקט פאר דער נשמה פון דעם מאן, עס זאל זיין א סגולה פאר א ליכטיקען גן עדן⁸⁶, און איר וועט האבען א ליכטיקען לעבן דא - ביז הונדערט און צוואנציק יאר. בשורות טובות" ["ביקשתי לתת תניא מן ההדפסה לכל אחד (ואחת) מהמשפחה. בכל אופן, תדאגו לקבל אותה (את התניא), ושהדפסה זו לעילוי נשמת הבעל, תהיה סגולה לגן עדן מאיר, ולחיים מאירים בשבילך עד מאה ועשרים. בשורות טובות"].

לאחר החלוקה, כשהרבי פגש אותי בחדרו שב770, שאל אותי: "מדוע לא נתת לאמא תניא?" השבתי ש"מכיוון שבאותו הרגע היא הייתה עסוקה, הנחתי את התניא בביתה". הרבי אמר [לא מתוך רוגז]: "מה אתה מתרץ את עצמך, היא הרי לא קיבלה!", וחזר עוד הפעם על כך שהדפסת התניא לעילוי נשמת אבי היא זכות גדולה וכו'⁸⁷.

86 ברשימותיו של הרה"ח ר' אברהם ווינגרטן ע"ה שנדפסו לאחרונה כותב מהתוועדות כ"ק אדמו"ר בח"י באלול תש"ו: "...ואמר הרמ"ש שליט"א: העניין של "ליכטיקען גן עדן" הוא כי יכולים להיות בגן עדן ובכל זאת יהיה חושך "פינסטער", ועל זה אומרים שיהיה "א ליכטיקען גן עדן".

87 בהמשך למילותיו הק' של הרבי אודות הזכות הנפלאה שבהדפסת תניא לעילוי נשמה: מעניין שלעילוי נשמת אימו, לקראת היארצייט בשנת תשכ"ו, הדפיס הרבי דווקא את "איגרת התשובה" מספר התניא, עם כמה מביאורי הצמח צדק ומביאוריו של הרבי, והרבי אף שילם בעצמו עבור ההדפסה (ראה ב"אספקלריה" המצורף ל"כפר חב"ד" גיליון 1250 עמ' 22 תיאור מעניין אודות הוראותיו של הרבי בנוגע להדפסה זו).

בקדש חזיתך

ראיתי אז שהרבי לא מרוצה כשמתרצים, ומכאן ולהבא לא תירצתי אף פעם את עצמי בפני הרבי.

22 הרבי הבחין בכך ואמר: מה אתה צוחק? זה לא מצחיק

קבוצת בנות ממדינת צרפת צלצלו בפעמון שבכניסה לבית הרבי, וביקשו לקבל את ברכתה של הרבנית. מאחר והרבנית לא חשה אז בטוב, הצעתי להן שיעלו על הכתב את שמותן ואת שמות אימן, ואמסור לרבנית את הרשימה.

תוך שאנו משוחחים, הגיע הרבי הביתה על מנת לסעוד את סעודת הערב, מכיוון שהיה זה באותן השנים בהן נהג הרבי לסעוד את סעודת הערב בימי החול בביתו עם הרבנית. הרבי התעניין אצלי למבוקשן, ועניתי שהן מבקשות את ברכת הרבנית. הרבי הורה לי לקבל מהן בכתב את שמותן ואת שמות אימן. כאמור, זאת הייתה הצעתי להן מלכתחילה (ב"ה שכיוונתי לרצונו הק'), ואכן אמרתי לרבי ש"כך אני נוהג".

לאחר שקיבלתי מהן את השמות חשבתי בליבי, שמאחר והרבי הגיע כבר הביתה, אמסור את הרשימה לרבי. כשביקשתי לבצע את כוונתי הלכה למעשה, אמר לי הרבי: "לייג דאס אוועק דארטן" [תניח את זה (את רשימת השמות) שם] כשמצביע אל הכיוון בו ישבה הרבנית. בשומעי את הדברים חייכתי מעט. הרבי הבחין בכך ואמר: "וואס לאכסט דו, דאס איז ניט קיין געלעכטער" ["מה אתה צוחק, זה לא מצחיק"].

[אגב. מענין לענין: הרבי לא נהג לפתוח את דלת הבית באם הקישו בה, או שצלצלו בפעמון, למעט הזדמנות אחת הזכורה לי.]

הדפסה זו הייתה השנייה והאחרונה מבין ההדפסות עליהן אמר הרבי שהן לעילוי נשמת אימו. הראשונה הייתה בשנת תשכ"ה, בה הדפיס את שיחותיו הק' שאמר בהתוועדויות שבתות "נח" - "וישלח" שנה זו, וברוב אותן השיחות מזכיר הרבי - ובד"כ בהרחבה - עניינים מספר התניא (הקונטרס עם שיחות אלו נדפס ב"הוספות" ל"ליקוטי שיחות" חלק ה') [בנוסף לכך, לפי הוראת הרבי, הודפסה או מהדורה נוספת של ה"ליקוטי תורה" לע"נ הרבנית חנה].

בקדש חזיתך

23 רק אחר ג' בתמוז נתגלה לי הסוד...

עזרתי לרבנית הזקנה נמשכה עד להסתלקותה. מכיוון שסירבתי לקבל תשלום עבור עזרתי בביתה - אף שביקשה בכמה הזדמנויות לשלם לי, הורתה לי פעם להיכנס לחדר ה"יחידות" של הרבי הריי"ץ. לתומי, שיערתי שבוודאי רצונה הוא שאתקן שם דבר מה הדרוש תיקון. אמנם, כשעמדנו שנינו על יד השולחן שבחדר ה"יחידות", הגישה לי מעטפה ובתוכה כסף. סירבתי לקבל את המעטפה ויצאתי את החדר כשהיא אומרת: "ניע סמיי" ("שלא תעזו" בשפה הרוסית).

לאחר שיצאתי, נכנסתי לחדר האוכל, שם ישבו באותה השעה בנותיה - הרבנית חיה מושקא ע"ה ואחותה, לפי מנהגן לשבת יחדיו אצל אימן כמה פעמים בשבוע.

הרבנית הזקנה נכנסה אחריי לחדר האוכל ואמרה להן: "מוסיעל'ע, חנהל'ע, וואס טוט מען מיט אים, איך קען מיט אים גארניט מאכען. ער פאלגט ניט" ["מוסיעל'ע, חנהל'ע, מה עושים איתו. אינני יכולה לעשות עימו דבר. הוא אינו מקשיב"].

אחר כך קנתה הרבנית חיה מושקא ניירות "בונדס" של ארצות הברית, ורשמה אותם על שמי בלא שידעתי מכך. זמן מה לאחר ג' בתמוז תשנ"ד, התקשרו מהבנק לביתו של אחי - ר' יעקב ברוך שיחי, ואמרו שיש ניירות "בונדס" השייכים לש"ב גאנזבורג (הם לא השיגו אותי כי גרתי בביתו של הרבי⁸⁸). רק אז נודע לי מכל העניין.

24 הרבנית 'איימה' עלי: אקח אותך ל'דין תורה' אצל הרבי

כשגרתי בביתו של הרבי, בשנים המאוחרות יותר, ביקשה גם הרבנית חיה מושקא, בכמה הזדמנויות, לשלם לי עבור עזרתי בבית אך סירבתי לקבל. באחת מאותן ההזדמנויות, 'איימה' הרבנית שתיקח אותי ל"דין תורה" אצל הרבי. בשומעי זאת, אמרתי לה: "הרבנית, אתן הרי רבנית חכמה, וכן אתן הרי התחנכתן על מנהגים קצת אחרים - לכן אשאל אתכן וכפי שתענו לי כך אעשה: אני הרי גר כאן בבית, מאומה לא חסרה לי ויש אצלי אף קצת כסף שהיה אצלי מקודם. יהיה זה לדעתכן בסדר שאקח כסף מהרבי ואפקיד אותו בבנק?!"

88 לפי הוראות הרבי והרבנית אליו, כפי המסופר בסיפורים מס' 4 291.

בקדש חזיתין

מאז הפסיקה הרבנית לדבר אודות נושא זה, אך בכמה הזדמנויות אמרה לי שמונח בבית כסף עבורי. לא הגבתי כששמעתי את דבריה, ועד עתה איני מבין את פשרם.

25 הרבי אמר: שיבחרו איזה בגד מבגדיה של הרבנית...

בימי ה"שבעה" אחר הרבנית ע"ה, שהו בקראון הייטס אחייניתו של הרבי - הגב' דליה תחי' - בתו של הרב ישראל אריה לייב ע"ה, והגב' מניה רוזן ע"ה ששימשה "אחות" בביתו של הרבי הריי"ץ⁸⁹.

באחד מימי ה"שבעה" אמר לי הרבי: "רוף זיי אריין און גיב זיי צו פארשטיין אז עס איז ניט די צייט וואס איך קען זיך פארנעמען מיט זיי, זאלען זיי אויסקלייבן עפעס אקליידעל פון דער רעבעצענס קליידלאך פאר א אנדיינקונג" ["תקרא להן ותסביר להן שאין זה הזמן שאני יכול להתעסק איתן. שהן יבחרו לעצמן איזה בגד מבגדיה של הרבנית, שיהיה להן למזכרת"].

עשיתי כדבריו הק', ואחר כך אף בדק איתי הרבי איזה שמלות הן בחרו (בדיקה זו הייתה לפלא בעיניי).

26 שליחויות סודיות...

זכיתי להיות ב"הבדלה" מידי מוצאי שבת עם הרבי והרבנית, והרבי אף היה מוציא אותי ידי חובה. אחר הסתלקות הרבנית הייתי נמצא ב"הבדלה" לבדי עם הרבי, בחדרו שב770. אחר ה"הבדלה" היה הרבי מעביר באמצעותי דברים סודיים במיוחד, אל מזכירו הנאמן הרב חודקוב ע"ה ואל אנשים נוספים. הרבי אף הורה לי לתת את דברים אלה ישירות לאותו האיש אליו מיועד הדבר.

אמנם, בשנים האחרונות, כשלא חש בטוב, גר הרב חודקוב אצל בנו, ר' שלום ישראל שיחי', ולא תמיד ניתן היה להגיע אליו. אמרתי זאת לרבי, והוראתו הק' הייתה שאני יכול למסור - את הדבר שנתן לי עבור הרב חודקוב - גם לר' שלום ישראל שיחי'. כך אכן נהגתי.

89 בשנותיה האחרונות גרה הגב' מניה בעיר חולון. היא נפטרה ביום כ"ו בסיוון תשמ"ח, ארבעה חודשים בדיוק לאחר הסתלקות הרבנית, ומנ"כ בבית העלמין בעיר.

בקדש חזיתך

זכורני שבכמה מהפעמים בהן נתן לי, הורה לי לבצע זאת מבלי לעורר את תשומת ליבם של אחרים.

27 במוצאי יום הכיפורים תשנ"ב הייתה הנהגה שונה...

מידי שנה קודם יום הכיפורים, הייתי מביא מביתו של הרבי ל770 את הקיטל של הרבי, עם הקופסה שבתוכה הוא היה מונח. במוצאי החג היה הרבי מחזיר את הקיטל אל הקופסה על מנת שאקחם הביתה בחזרה. כך אכן נהגתי לעשות.

אמנם, במוצאי יום הכיפורים תשנ"ב (יום הכיפורים האחרון קודם כ"ז באדר א') הבחנתי, שהפעם הניח הרבי עוד דברים בתוך הקופסה, כאלה שמקומם הקבוע היה בחדרו שב770. לא הייתי בטוח שהרבי אכן מעוניין שאקח הביתה גם את הדברים האלה. לכן, רק לאחר שוידאתי שזו אכן כוונתו הק' - לקחתי אף אותם.

28 מראה נורא זה - עשן מיתמר בתוך "גן עדן העליון", הלחיץ אותי מאד

בשנים האחרונות, בהן הדליק הרבי את נרות החנוכה בחדרו שב770⁹⁰, היה בתפקידי להביא מהבית קודם חג החנוכה את החנוכה של הרבי, וכן את הכיסא שעליו ניצבה החנוכייה בביתו, בשנים שהדליק שם, על מנת שהרבי ידליק בחנוכייה זו בפתח חדרו, כשהיא ניצבת על כיסא זה. לאחר שחלפו ימי החנוכה הייתי מחזיר את החנוכייה ואת הכיסא לביתו של הרבי.

אמנם, בחג החנוכה תשנ"ב (חג החנוכה האחרון קודם כ"ז באדר א'), התרחש העניין באופן שונה: אחר שחלפו ימי החנוכה, הניח הרבי על הכיסא את הדף עם ברכות ההדלקה שצולם עבורו, וכן לקח מחדרו הק' כמה מנרות השעווה ומבקבוקי השמן ששלחו לו חסידים על מנת שישתמש בהם להדלקת ה'שמש' והנרות (כמה חסידים שלחו אל הרבי נרות ושמן ולא ניתן היה להשתמש בכולם⁹¹, לכן נשארו כמה מהם

90 עוד בעניין זה, ראה בסיפור מס' 36.

91 הרב גרשון מענדל שיחי' גורליק היה שולח אל הרבי מידי שנה שמן שיוצר על ידי משפחת ציפפעל באיטליה ("התמים" תשס"ד גיליון 25), וב"כפר חב"ד" גיליון 740 עמ' 19 מסופר שהרב דוד נתן לעסער היה שולח מידי שנה חבילת נרות שעווה בתור 'שמשים' לנרות החנוכה, אך כאמור בפנים, היו עוד חסידים ששלחו ולא ניתן היה להשתמש בכולם.

בקדש חזיתך

בחדרו הק'), ואת כל הדברים הקשורים לחנוכיה, הזיזם לתוך "גן עדן התחתון" והורה לי לקחת "הכול" הביתה.

תוך כדי שהכנתי עבור הרבי את הסעודה במטבח הקטן שעל יד חדרו הק', הבחנתי שמיישהו שנכח במקום, לוקח את דף הברכות למשרדו של הרב גרונו. לאחר שסיים הרבי לסעוד, נכנסתי למשרדו של הרב גרונו וחזרתי בפני היהודי שלקח את הדף, על דבריו של הרבי, לפיהם עלי לקחת הכול לביתו. הוא ענה לי ש"הדף שייך לכאן" (יתכן שהדף אכן היה נמצא שם במשך השנה, אבל סברתי שמחובתי לקחת את הדף לביתו של הרבי, מכיוון שכך היה ציוויו הק').

אולם: בשנים האחרונות, בהן סעד הרבי ולן בחדרו שב770, נהגתי להביא בכל יום מביתו של הרבי ל770, את מנות הסעודות (שם הכנתי אותן) עבור אותו היום.

אמנם, כשהבאתי באותה השנה, ביום שישי, כ' בטבת את מנות סעודות השבת, הבחנתי - מיד כאשר נכנסתי אל 'גן עדן' התחתון - שמחלון משמאל לדלת משרדו של הרב גרונו, עולה אש (עד לאותה השריפה היה חלון במקום זה). מיד סגרתי את הדלת המפרידה בין "גן עדן התחתון" לבין משרדו של ר' לייבל שיחי', והודעתי לאנשים שעמדו קרוב ל"גן עדן התחתון", על השריפה שפרצה. כן, ביקשתי אותם שיזמינו את מכבי האש.

כשנכנסתי לחדרו הק' של הרבי, הבחנתי שגם בחדר עולה עשן, ובאותה השעה נמצא הרבי בחדר. אמרתי לרבי שישנה כאן שריפה ואולי צריך לצאת מהחדר. הרבי השיב: "נו. מכל מקום הנני כבר יורד להתפלל 'מנחה'" (השעה אז הייתה, לערך, 14:40 בצהריים) ואמר כמה מילים נוספות, שמשמעותן הייתה שאין ממה לחשוש מכיוון שכאמור, יורד הוא כבר להתפלל 'מנחה'. הרבי אף הורה לי שמכיוון שמכבי האש עושים "חורבן", שאשתדל שהם לא יעשו "חורבן".

אמנם, מראה נורא זה - עשן מיתמר בתוך "גן עדן העליון", הלחיץ אותי מאד ומלמלתי שוב שהחדר מתמלא עשן. הרבי שמע את דבריי אך נשאר בשלו, וחזר על דבריו הק' שהיות שיוצא הוא כבר להתפלל 'מנחה' - אין ממה לחשוש.

דף הברכות הנ"ל, נשרף אף הוא באותה השריפה⁹².

92 א. אף שב'יומן שנת תנש"א בבית חיינו' כותב שביום זה התפלל הרבי את תפילת 'מנחה' בואל

בקדש חזיתך

29 שהכל יישאר כך עד שיבוא המשיח ואתה תהיה שם

בימי ראשון, בתקופה האחרונה לפני כ"ז באדר א' תשנ"ב, התפלל הרבי את תפילת מנחה ב"גן עדן התחתון"⁹³. לאחר שסיימו באחד מאותם ימי ראשון את התפילה, סימן לי הרבי שאכנס לחדרו (היה זה ביום ראשון כ"ב בטבת או ביום ראשון כ"ט בטבת).

לאחר שנכנסתי הורה לי הרבי למכור את כל הדברים שישנם בבית, כפי שנהגתי בשעתו עם העציצים⁹⁴. "אבל, אמר הרבי, ישנם דברים השייכים לי וכן ישנם דברים השייכים לך שבהם משתמשים (כאן אמר הרבי כמה מילים שלא היו מובנות בעיני): דו ביסט דאך מיט מיר ["אתה נמצא הרי איתי"] (והרים את ידיו הק' כמי שמראה:) איך האב דאך דא מיינע צימערן. זע אין וועלכע צימערן עס איז פאסיק צו האלטען די זאכן, וואס מען דארף פאר מיר און פאר דיר, און די איבעריקע זאכן פארקויף אלץ אויס, און די געלט וועסט דו אפגעבן אויף צדקה. מיט דער שטוב זאלן זיי טאן וואס זיי ווילן. און זאלסט זעהן אלץ אפטאן ביז י' שבט".

[יש לי כאן חדרים שלי. תראה איזה מהחדרים ראויים לשמור את אותם הדברים השייכים לי ולך בהם משתמשים, ואת כל שאר הדברים תמכור, ואת הכסף תפריש

הקטן, זוכר ר' ש"ב שיחי' בבירור שהרבי אמר "הנני כבר יורד ל'מנחה". ב. תיאור אירוע השריפה עצמו כפי שנכתב ביומן הנ"ל אינו נכון כלל. ג. העירני גיסי, הרב לימא שיחי' וילהלם, לאפיזודה מיוחדת שהתרחשה בעת חלוקת הדולרים ביום ראשון ט"ו בטבת - חמישה ימים קודם השריפה. להלן תיאור האירוע המעניין כפי שתואר ביומן הנ"ל:

"הרב משה שיחי' בורנשטיין, עוזרו של הראשון לצ"ה הרב מרדכי אליהו שליט"א: הציג לפני הרבי קופסה קטנה המכילה סממנים שונים - סממני הקטורת שנאסף ממקומות שונים בעולם. "אלו הבשמים המיוחדים של ביהמ"ק מתנה לרבי שליט"א". הוא גם נתן לכ"ק אד"ש ספר המציע את השיטות השונות בנושא התכלת ושאר הצבעים שהיו בביהמ"ק. כ"ק אדמו"ר שליט"א: (דולר נוסף) "עבור הספר, על פי האמור בסנהדרין". פנה להריל"ג (שקיבל זאת לידי) כשאומר: "הקטורת דארף ער האבן צוריק" ["את הקטורת יש להחזיר לו"]. והמשיך ואמר להנ"ל: "הקטורת צריך שתהיה אצלך מכיוון שצריך להראותה לאחרים, שמישהו אחר יוכל להשתמש בזה. באם זה יהיה כאן זה ילך לאיבוד - כשזה יהיה אצלך אזי מזמן לזמן תשתמש בזה לפרסום עניין המקדש והמשכן...". לע"ע לא מצאתי פעם נוספת שביקשו לתת משהו לרבי ולא לקח אליו.

ד. כאמור, השריפה התרחשה בכ"ב בטבת תשנ"ב. מעניין שבדיקת תשע שנים קודם, בליל כ' בטבת תשמ"ג (לפי זכרונו של הרב נחמן שיחי' שפירא) פרצה שריפה בדפוס ה"וועד להפצת שיחות" וכל המכונות נשרפו. חברי הוועד זכו אז לפתק מיוחד מהרבי בעקבות השריפה.

93 ב'ומן שנת תשנ"ב בבית חיינו' מביא שנוהג זה של הרבי החל מיום ראשון ח' בטבת.

94 ראה בסיפור מס' 6.

בקדש חזיתך

לצדקה. עם הבית, יעשו הם מה שהם רוצים, ותדאג לסיים את כל זאת עד י' בשבט"⁹⁵ (יודגש שהרבי לא הורה לי למכור את הבית אלא רק את הדברים הנמצאים בו).

(לא הבנתי לאיזה חדרים הרבי מתכוון, אך כיוון שהתפעלתי מאד מדבריו הק' לא שאלתי לפשר הדברים).

שוב - כפי שהתרחש כאשר הורה לי הרבי למכור את העציצים⁹⁵ - אמרתי ש"אין לי מושג בעניינים אלה" ושוב הזכרתי את רז"ג ע"ה שהוא 'סוחר' ובוודאי שהוא יוכל לעשות זאת. הרבי אבל בכל זאת רצה שאני אתעסק בזה ואמר: "דו וועסט קענען, און אייב דו וועסט עפעס נישט וויסן האסט דאך בא'וומען צו פרעגן" ["אתה תוכל, ואם משהו לא תדע - יש לך את מי לשאול"].

ביציאתי פגשתי את המשב"ק ר' חיים ברוך שיחי' הלברשטאם, שהיה נמצא ב770 תוך עיסוקו בארגון השידורים, וסיפרתי לו אודות דברי הרבי אלי. אחר כך פגשתי במזכירות גם את ר' בנימין שיחי' קליין וחזרתי אף בפניו על הדברים. ר' בנימין שיחי' הציע לי למכור את כל הדברים ליהודי נגיד מסוים, בעל צדקה. כך, אמר, יהיו כל הדברים מרוכזים במקום אחד. הלכתי הביתה והתחלתי ברישום כל הדברים שישנם בבית. כעבור יום או יומיים הגשתי לרבי את הרשימה ואף מסרתי את הצעתו של ר' בנימין שיחי'.

כשהרבי שמע את ההצעה, תקע בי מבט של פליאה ואי נחת ממנה, ואחר כמה רגעים של שתיקה, הגיב:

"עס איז געווארן א גרייסער טומעל פון דעם עולם, זיי זיינען פון דעם ניט צופרידן (חייך מעט): און איך בין אויך פון דעם ניט צופרידן (חייך יותר): און איך זע אז דו ביסט אייכעט ניט צופרידן. זאל דאס אלץ אזיי שטייען ביז משיח וועט קומען און דו זאלסט דארטן זיין, במילא וועסט דו גאר נישט דארפן נעמען אהין און אהער, אבער קיין שליסלעך זאלסט דו קיינעם ניט געבן. און אז איך זאגט קיינעם ניט, מיין איך קיינעם ניט."

"נהיה מזה רעש בקרב הקהל. הם לא שמחים מזה (מהמכירה) [חייך מעט]: ואני לא שמח מזה [חייך יותר]: ואני רואה שגם אתה לא שמח מזה. שהכל יישאר כך עד

95 ראה לעיל בסיפור מס' 6.

בקדש חזיתך

שיבוא המשיח, ואתה תהיה שם (בבית) ובמילא לא תצטרך להעביר שום דבר לפה ולשם, אבל אל תיתן את המפתחות לאף אחד, וכשאני אומר "לאף אחד" אני מתכוון "לאף אחד".

באחד מהימים שלפני כ"ז באדר א', שאל אותי הרבי: "אבער קיין שליסלעך האסט דו קיינעם נישט געגעבן" ["אבל את המפתחות לא נתת לאף אחד"]. עניתי ש"בוודאי שלא". הרבי הגיב: "נו גוט" ["נו טוב"].

30 הרבי אמר שלש פעמים: הבעלות על החדר שייכת לך - אני איני מתערב בזה

הרבי אמר לי בשלוש הזדמנויות שונות: "די בעלהבתי שקייט פון צימער באלאנג צו דיר. איך מיש זיך אין דעם נישט" ["הבעלות על החדר (של הרבי ב770) שייכת לך. אני איני מתערב בזה"].

להלן תיאור אחת מהזדמנויות אלו:

לאחר שסיימו להתפלל תפילת מנחה ב"גן עדן התחתון", באחד מימי הראשון שקדמו לכ"ז באדר א' תשנ"ב, סימן לי הרבי שאכנס לחדרו. לאחר שנכנסתי, אמר לי בזה"ל: "מען האט שוין לאנג קיין רעמונט נישט געמאכט. זאלסט דו זעהן טאן אלץ וואס מדארף און זאלסט נישט שפארן קיין געלט" ["כבר זמן רב שלא שיפצו. תדאג לעשות כל מה שצריך ואל תחסוך בכסף"].

לא הבנתי את דברי הרבי: איפה לשפץ? איזה כסף? וכי יש לי כסף?! על כן שאלתי: "היכן צריכים לשפץ?" הרבי חזר על דבריו הק' (אם כי במילים אחרות), אך עדיין לא תירץ לי את ספקותיי.

שאלתי שוב ש"מכל מקום אינני מבין - היכן לשפץ?" הרבי הגיב: "וואס פארשטייסט דו ניט. איך רייד דאך צו דיר קלאר" ["מה אינך מבין? אני הרי מדבר אליך ברור"]. באותה השיחה לא דיברנו עוד בעניין זה.

חלקו הבא של הסיפור, התרחש בתוך השבוע האחרון שקודם כ"ז באדר א':

מאחר והרבי הורה לי לשפץ, וכיון שבמשך לילות החודשים האחרונים קודם כ"ז באדר א', סידר הרבי את חדרו שב770 - פינה את הארגונים הרבים שעמדו בחדר וכתב

בקדש חזיתך

על כל אחד מהם לאן להעבירו [נצטוויתי אף לקחת דברים מסוימים הביתה] - שאלתי את דעתו הק', אם לצבוע קצת את החדר (מאחר שכבר שנים רבות שלא צבעו אותו). הרבי הביט בי ואמר: "די בעלהבתישקייט פון צימער באלאנג צו דיר. איך מיש זיך אין דעם נישט" ["הבעלות על החדר שייכת לך. איני אינני מתערב בזה"] ושאל: "אבער ווען ווילסט דו דאס טאן" ["אבל מתי אתה מעוניין לעשות זאת"]? ענית: "מתי שהרבי יורה לי".

הרבי הגיב: "איך פאר דאך מאנטיק אויף דעם 'אהל', קענסט דו דאס דאמאלסט מאכען, אבער אז איך וועל קומען צוריק, וועט דאס שוין זיין גענדיקט" ["אני הרי נוסע ביום שני (כ"ז באדר א') אל ה'אהל', הינך יכול אז לעשות זאת, אבל תסיים עד שאשוב"].

הבעתי את חששי מכך שלא אוכל לגמור את הכול בזמן קצר כל כך. הרבי הגיב: "מיט וואך דארף איך פארן נאך אמאל אויף דעם 'אהל', וועסט דאך דאמאלסט ענדיקען" ["אני צריך לנסוע ביום רביעי (ערב ראש חודש ניסן) שוב אל ה'אהל'⁹⁶, ותוכל (להתחיל ביום שני ו) אז לסיים (ביום רביעי)"]. אמרתי ש"אני מעדיף לומר שלא אגמור ובפועל לגמור, במקום שיקרה ההיפך". "אויף שבת וועט דאך שוין זיין גענדיקט" ["לשבת, שהכל כבר יהיה גמור"] סיכם הרבי.

אלא שאז הפתיע אותי כשהחל להמטיר עלי ברכות רבות, ומחן זכורני רק המילים: "זאל זיין בהצלחה רבה, און בשעה טובה ומוצלחת" ["שיהיה בהצלחה רבה, ובשעה טובה ומוצלחת"]. נדהמתי, ולא עמדתי על הקשר בין הנושא אודותיו שוחחנו לבין ברכותיו הק'.

ביום שני, לאחר שנסע הרבי אל ה'אהל' הק', התחלתי במלאכת הצביעה והמשכתי בה עד לערך בשעה החמישית, אז הגיעה הידיעה הנוראה אודות אשר אירע ב'אהל'. פינינו את הכול במהירות על מנת שיהיה מקום לרבי.

אחר זמן לא רב, בזמן שהרבי שהה בבית הרפואה לצורך ניתוח שאותו עבר, סיימתי את השיפוץ ואף שיפרנו אז את מערכת החשמל, שהיה צריך להיות חזק יותר, על מנת שניתן יהיה להפעיל את כל מכשירי הרפואה.

96 מעניין שאודות נסיעתו הצפויה ביום שני, אמר הרבי: "אני נוסע", אך אודות נסיעתו שאמורה הייתה להיות ביום רביעי, אמר: "אני צריך לנסוע".

בקדש חזיתך

לאחר זמן מה, כאשר היו צריכים לעשות תרגילי פיזיותרפיה לרבי, חשבנו שהכי מתאים לעשותם בקומה השלישית שב770 מכיוון ששם ישנו כבר חדר גדול שיכול להכיל בתוכו את כל המכשירים הדרושים לשם קיום התרגילים. כן, ישנה על יד "גן עדן התחתון" מעלית, באמצעותה ניתן לעלות בקלות אל הקומה השלישית.

אמנם, אדם מסוים הציע אז בפניי, שאולי דבריו הק' של הרבי ע"כ שצריך לשפץ כוונו לימים אלה, ויש לבנות חדר בבניין המשרדים 788 - 784, איסטערן פארקווי, ולבצע בו את תרגילי הפיזיותרפיה. ענית לו שהוא יכול לעשות את אשר הוא רוצה, אך הוראתו של הרבי הייתה אלי, ואני אינני סבור, שזאת הייתה כוונתו הק'. הוא בכל זאת בנה חדר נוסף בבניין הנ"ל, אך הרבי לא הסכים בשום אופן לקיים את התרגילים שם, אלא אך ורק בבניין הספרייה בקומה השלישית שב770, שם אכן הם התקיימו.

אגב. "מן המפורסמות" שבכ"ז באדר א' תשנ"ב, השאיר הרבי על שולחנו הק' רק את ארבעת הכרכים של "ספר השלוחים".

ברצוני להבהיר: אחר שהגיע הידיעה הנוראה אודות אשר התרחש ב'אהל', פניתי אני את הספרים שהיו על שולחנו הק' של הרבי, קודם שהרבי הגיע. בין אותם הספרים, היו ארבעת הכרכים של "ספר השלוחים" שיצאו לאור זמן לא רב לפני כן, והיו מונחים על שולחנו של הרבי מאז שהביאו אותם. אמנם, מכיוון שספרי השלוחים הם ספרים גדולים, לא מצאתי להם מקום מתאים. על כן הנחתי אותם על מעטפה (עליה הם מונחים עד היום) והשארתי אותם על השולחן.

כמובן שאין כל כוונה 'להמעיט' חלילה בערכם של השלוחים, שחביבותם אצל הרבי היא כה גדולה ו'המפורסמות' אינן צריכות ראייה'. רק להבהיר כי השמועה המסוימת הזו אינה נכונה.

31 הרבי ענה: גם בשביל זה יגיע הזמן...

כאמור, במהלך לילות החודשים האחרונים קודם כ"ז באדר א' תשנ"ב, סידר הרבי את חדרו הק'. אמנם את הקופסה עם מכונת הכתיבה הישנה שהייתה נמצאת שם השאיר במקומה, על אף שבהיותה באותו המקום קצת הפריעה.

כאשר ראיתי שהרבי מסדר את החדר, ביקשתי את רשותו הק' להוציא את הקופסה

בקדש חזיתך

מאחר והיא הייתה גדולה בהרבה מהמכונה שבתוכה, ולהניח את המכונה (לבדה) במקום מתאים יותר. הרבי ענה: "עס וועט קומען פאר דעם אויך א צייט" [גם בשביל זה יגיע הזמן]. אכן, לא הזויתי את הקופסה והיא נשארה בינתיים במקומה.

אחר כ"ז באדר א' תשנ"ב, אז סידרתי כמה מהדברים שהיו בחדר, בכדי שיהיה מקום עבור כל מכשירי הרפואה, הנחתי אף את מכונת הכתיבה במקום שמתאים יותר עבורה בחדר.

32 הרבי הגיב: זו הרי דעת יחיד

באותה התקופה בה נפטר אבי ע"ה, נהגו להכניס אל הרבי את נוסח המצבה, טרם אישורו על ידי המשפחה. כשהגישו למראה עיניו הק' את נוסח מצבתו של אבי, דיווחו אודות התנגדותי להכניס אף את המשפט "זכה שמבניו משמשים בקדש בבית חיינו". הרבי הגיב: "דאס איז דאך א דעת יחיד" [זו הרי דעת יחיד] (היינו שאין להתחשב בדבריי ויש בכל זאת לכתוב את המשפט הנ"ל).

33 הרבי התנה: "שלא יהיה לך 'עסק' עם אף אחד..."

תיכף אחר הסתלקות הרבנית ע"ה קרא לי הרבי לחדרו שבקומה השנייה של הבית, ואמר לי: "עד עתה עבדת עבור הרבנית. מעתה ואילך, באם אתה רוצה, תעבוד עבורי". הרבי אף התנה עימי אז כמה תנאים:

א. שלא אקבל שום מסר משמו, עד שלא שמעתי באוזניי את הדברים יוצאים מפיו הק'.

ב. אמר בזה"ל: "זאלסט מיט קיינעם ניט האבן צו טאן" ["שלא יהיה לך 'עסק' עם אף אחד"].

ג. "באם צריך הינך כסף תיקח מהבית" אמר לי הרבי והראה היכן מונח הכסף.

כן התנה עימי כמה תנאים הנוגעים לענייני הפרטיים.

השתדלתי לקיים את הוראותיו של הרבי, כפי שאכן התרחש במקרה הבא:

בקדש חזיתך

עסקן מסוים, ביקש להעביר דרכי דברים אל הרבי, אך מכיוון שלא הייתי מעורב בעניינים אלה, לא הסכמתי לקבל ממנו את הדברים. הגיב אותו העסקן, כי הוא סיפר לרבי שנותנים דברים עבור הרבי והם "יוצאים החוצה", והרבי הורה לו למסור את הדברים דווקא אלי "מכיוון שאני עושה כפי שהוא (הרבי) מצווה עלי".

תגובתי הייתה שעלי לשמוע זאת מהרבי [כפי שהתנה עימי הרבי], ומכיוון שלא שמעתי זאת מפיו הק', לא קיבלתי מהעסקן את אותם הדברים שרצה למסור לי.

אמנם, בהזדמנות הראשונה בה ראיתי את הרבי אחר שיחתנו, הורה לי לקבל מאותו העסקן את הדברים. כך אכן נהגתי.

34 עמדתי במשך כשלוש שעות וחצי...

זכיתי כמה פעמים לחזות אצל הרבי ב"בעלשמסק'ע מעשה", ולהלן אחד מהם:

כאמור, במשך מעט יותר משנה אחר הסתלקות הרבנית ע"ה, גר הרבי בביתו. אחר שהיה מסיים את תפילת 'ערבית', היו אנשי המזכירות הולכים אל ביתם ואני הייתי נשאר לבדי עם הרבי בביתו. באחד הלילות, כשהרבי ישב בחדרו ואני הסתובבתי בקומה השנייה של הבית, הורה לי לחכות בחדרו כי אולי הוא יצטרך משהו. עמדתי בחדרו במשך כשלוש שעות וחצי וחיכיתי, אך הרבי עסוק בעבודתו. לאחר הזמן הנ"ל הרים הרבי את עיניו הק', אמר לי ש"הכול בסדר" ופטר אותי...

סיפור זה מזכיר לי מעשה מעניין נוסף:

אצל הרבי, בחדרו שבביתו היה לפחות 'לוח היום יום' אחד.

בכ"ז, פעם, כשהייתי עם הרבי בביתו, שאל אותי אם יש ברשותי 'לוח היום יום', (באם אכן יש אצלי) שאביא לו. עניתי בחיוב, והבאתי את אחד מאלה שהיו אצלי, בחדרי שבקומה השלישית. זכיתי ש'לוח' נשאר אצל הרבי בחדרו שבבית, ולא החזיר לי אותו.

בקשתו של הרבי, וכן העובדה שהרבי השאיר את ה'לוח' אצלו, היו לפלא בעיניי, לאור הנ"ל שלרבי היה 'לוח היום יום' אצלו ממש, ובפרט שעל ה'לוח' שהבאתי לרבי היה רשום ש'לוח' זה הוא מספריי.

בקדש חזיתין

35 "את מי שהוא קרוב משפחה אפשר לנחם באותו היום"

הרבנית עמדה בקשר אישי עם הרבנית דבורה לאה קלינברג ע"ה, אחותו של הרב ברוך שמעון שניאורסון ע"ה, שאף נהגה לבקר מפעם לפעם את הרבנית. כמו כן עמדה הרבנית בקשר עם ביתה של הגב' קלינברג, הגב' נחמה רוקח תחי', עם משפחתה, ובמיוחד עם בנה ר' שם שיחי' שהיה משוחח רבות עם הרבנית.

ביום ג', ד' בשבט תש"נ נפטר בעלה, הרב יצחק אייזיק ע"ה, והרבי יצא להלווייתו שעברה על יד 770. אחר כך, כששהה בחדרו שבבית⁹⁷, הורה לי הרבי לנסוע אל ביתם של משפ' קלינברג ולנחמם. הגבתי ש"מכיוון שלא מנחמים ביום הראשון אזי אנחמם באחד מהימים שבהמשך ה"שבעה"⁹⁸. הרבי ענה לי (בערך בזה"ל): "אייגענע קען מען מנחם אבל זיין דעם זעלבן טאג ["את מי שהוא קרוב משפחה אפשר לנחם באותו היום"] [יתכן שלשונו הק' היה "גלייך" ["מיד"]].

הרבי יצא גם להלווייתה של הגב' קלינברג ע"ה, ביום שישי, כ"ט בכסלו תשנ"ב.

אחר הסתלקות הרבנית הורה לי הרבי להמשיך את הקשר עם אותם האנשים שהרבנית עמדה עימם בקשר. ואכן, הקשר עם אנשים אלה נשמר עד היום, ביניהם עם משפחת רוקח שיחיו⁹⁸.

36 ה'שמש' החל להבעיר את משקוף הפתח... הרבי לא התייחס

קודם הסתלקות הרבנית, נהג הרבי להדליק נרות חנוכה בביתו, כשהחנוכייה ניצבת על כיסא שעמד לרוחב המעבר המפריד בין חדר האוכל הגדול לבין חדר האוכל הקטן (זהו מעבר בלבד ללא דלת). לאחר שהדליק, נהג הרבי לשבת בחדר האוכל הקטן קרוב לחנוכייה.

אף בחג החנוכה הראשון שאחר הסתלקות הרבנית הדליק הרבי את נרות החנוכה

97 גם ב'יומן שנת תש"נ בבית חיינו' מספר שבימים אלה גר הרבי בביתו, וחזר ל770 ביום שישי, ז' בשבת - אך ביומן לא ברור אם הרבי הלך לביתו כבר בשעות שאחר ההלוויה, או רק למחרת.

98 במוסף "משפחה חסידית" המצורף ל"כפר חב"ד" גיליון מס' 1223 מספר ר' שם שיחי' על הקשר האמיץ שהיה בין הרבנית לבין משפחות קלינברג ורוקח, ואף מתאר כיצד המשיך ר' ש"ב שיחי' את הקשר עימו אחר הסתלקות הרבנית, לפי הוראות הרבי.

בקדש חזיתך

בביתו, אך לא במקום הנ"ל, אלא לרוחב פתח חדרו שבקומה השנייה, כשהחנוכייה ניצבת על הכיסא. על מנת שיראם ממקום מושבו לאחר שהדליקם, הזיז קצת את הספה שמעט הסתירה.

פעם, לאחר שהרבי הדליק את הנרות בביתו, התרחש מקרה מעניין: ה'שמש' נטה הצידה והחל להבעיר את משקוף הפתח, אך הרבי לא התייחס לכך. רק כשהבחנתי במתרחש, סידרתי את ה'שמש', אך היה זה לאחר שהמשקוף נשרף מעט (ועד היום קיים בו סימן ה'מזכיר' אירוע זה⁹⁹).

גם בשנים האחרונות, כשהרבי הדליק את הנרות בחדרו שב770, ניצבה החנוכייה על כיסא שעמד לרוחב פתח החדר. (על הנהגתו בהדלקת הנרות בערב שבת בשנים אלו, ראה לעיל בהנהגות לחג החנוכה).

37 הרבי חייד מעט ואמר: מה שדיברתי אינו נוגע אליך...

היין שממנו שתו ב'סדרים' שהתקיימו בדירתו של הרבי הריי"ץ - בחייה של הרבנית הזקנה ע"ה - היה מוגש על השולחן בשלשה קנקנים של כסף (לבד מהיין שממנו שתה הרבי, אשר הוגש בבקבוקו המקורי כשהוא עטוף בשקית נייר חומה¹⁰⁰). אחר הסתלקות הרבנית הזקנה, חולקו הבקבוקים: הרבנית ע"ה קיבלה בקבוק אחד, אחותה קיבלה בקבוק נוסף, ואני קיבלתי (מטעם הרבנית) את הבקבוק השלישי. כמו כן קיבלתי כף ומזלג, שעליהם חריטה המשייכת אותם אל משפחת שניאורסון.

בשיחתו הק' בהתוועדות י"ב בתמוז תשמ"ה דיבר הרבי לראשונה אודות פרשת

99 הנהגה דומה לסיפור זה מוצאים אנו ב"סיפורי חסידים - מועדים" (זוין) עמ' 224, שהרה"ק רבי שלמה מקרלין העדיף להדליק בחנוכה בנרות של שעווה כי אז נשאר רושם מנרות החנוכה בקיר הבית, במשך כל השנה. קרה פעם שהוא הדליק בשמן והאש שרפה מעט את הקיר. שמח על כך הצדיק מאד.

100 במכתבו לר' זלמן יפה ע"ה כותב הרבי: "באופן עקרוני, וכן הוא מנהגי ביותר משלושים השנים האחרונות, אני מעדיף להשתמש בקנקן זכוכית "עטוף בשקית" (מילה זו תוקנה בכת"ק) המסתיר את תוכנו, למרות שיש לי, ב"ה, כלי כסף. כמו"כ איני משתמש בקופסת כסף עבור האתרוג. איני יכול לפרט כאן את הסיבות להנ"ל, אולם סיבה אחת, אם תספק אותך, היא משום שאיני רוצה להבדיל ביני לבין הסובבים אותי" (המכתב נדפס ב"ימי מלך" ח"ג עמ' 9-268).

משפטו האחרון של הרבי בקטע זה מעניין, לאור הנכתב בפנים שה"סובבים" את הרבי בסעודותיו בדירת הרבי הריי"ץ שתו דווקא מהיין שהיה בקנקני הכסף, והרבי שתה לבדו מהיין שהיה בבקבוק. כנראה שהכוונה ל"סובבים" במובן רחב יותר.

בקדש חזיתך

הספרים, ובסופה אמר: "...ובפשטות - ש"לאלתר" ממש הולכים לרקוד לקבל פני משיח צדקנו, ונשיא דורנו בתוכם, ביחד עם כספו וזהבו, כתביו וספריו וחפציו וכל ענייניו...". גם בשיחתו הק' ב"חידות" לאורחים, בליל ט"ו בתמוז אמר: "על אחת כמה וכמה בהנוגע לספריו וכתביו וחפציו וכיו"ב... הרי הוא [הרבי הריי"ץ] נהיה יותר "לעבעדיקע" ויותר קשור איתם".

הדברים התבטאו גם במודעה מיוחדת שפרסמה "אגודת חסידי חב"ד באה"ק", בה מודגש ארבע פעמים, שלפי הוראתו הק' של הרבי אסור לאף אדם להחזיק בספר ובחפץ של הרבי הריי"ץ, ו"קיים איסור חמור ואף סכנה חמורה לרכוש ולחזיק כל חפץ או ספר שהיה שייך לו". כזכור, בהתוועדות ש"פ "פינחס" אף דיבר הרבי בחריפות אודות "א לעבעדיקע באמבע" ["פצצה חיה"] שנמצאת בבתייהם של אנשים¹⁰¹.

בשומעי כל זאת, עלה במחשבתי שאולי עלי להשיב את הבקבוק, את המזלג ואת הכף. כששאלתי על כך את הרבי, חייך מעט ואמר: "וואס איך האב גערעדט איז ניט שייך צו דיר" ["מה שדיברתי אינו נוגע אליך"¹⁰²].

38 הרבי הגביה את ידו הק' ונתן לי דולר...

כאמור, כבר משנת תשי"ג עזרתי לרבנית הזקנה ע"ה, וכן סעדתי בימים טובים עם הרבי, בדירתו של הרבי הריי"ץ. בנוסף, הייתי מבקר מפעם לפעם בביתו של הרבי.

באותן השנים, נהג הרבי לחלק בנר חמישי של חנוכה דולר של כסף ל'תמימים' שעמדו בתנאים עליהם הכריזה הנהלת הישיבה. הייתי אז תלמיד בישיבה, ועל אף שלא עמדתי בכל אותם התנאים, השתוקקתי מאד לקבל דולר. מכיוון שעזרתי בביתו של הרבי, החלטתי לגשת אל הרבי בעת חלוקת אותם הדולרים. כשהרב מענטליק

101 דבריו הק' של הרבי אודות הספרים וכו' שאמר בהתוועדות י"ב בתמוז, נדפסו לראשונה ב'תשורה למשתתפים בהתוועדות חסידיים שע"י אגו"ח, אור ליום הבהיר ה' בטבת תשנ"ז, 770, ומילותיו הק' המצוטטות כאן מדבריו שאמר ב"חידות" לאורחים, נדפסו לראשונה ב'קובץ דידן נצח'.

102 גם הרב שלום דובער שיחי' שפירא (חתנו של הרב ניסן מינדל ע"ה) נהג באופן דומה להנהגתו של ר' ש"ב שיחי' ואף הוא רצה להחזיר לרבי כמה חפצים של הרבי הריי"ץ, וכן את מעילו הק'. כשהציע זאת הרב מינדל בפני הרבי, שמע מילים הדומות בשורתן התחוננה לאלו ששמע ר' ש"ב: "לא לזה הכוונה ולא אליו מתכוונים. כיוון שזהו מעיל שהיה של הרבי חותני, שלבשו ברוסיה ובפולין כדי לחמם את הסביבה - שיחמם את ביתו בגשמיות וברוחניות מתוך הצלחה ומתוך הרחבה".

בקדש חזיתך

ע"ה, שעמד בשעת החלוקה על יד הרבי, הבחין בי, ניסה לעצור אותי בידו מלקבל. בראות הרבי אותי, הגביה את ידו הק' מעל ידו של הרב מענטליק ונתן לי דולר.¹⁰³

39 פתאום הרבי פתח את הדלת ואמר: אחרון אחרון חביב

חנוכה תשל"ד היה חג החנוכה הראשון בו יצאו אנ"ש וה'תמימים' אל הרחוב בהוראתו של הרבי, על מנת לזכות את היהודים הנמצאים בו בהדלקת הנרות.

הרבי הודיע אז שכל אחד מבין אנ"ש וה'תמימים' שיעשה 'מבצעים' בחנוכה, ואף יציג בפניו פתק בו הנהלת צא"ח מאשרת זאת, יקבל ממנו דולר - "דמי חנוכה" [הייתה זו הודעה "מרעישה" משום שהגיעה אחר שעברו כמה וכמה שנים בהן לא חילק הרבי "דמי חנוכה" לקהל. כן, באותן השנים, הרבי לא חילק דולרים בקביעות, כך שאירוע זה היה נדיר מאד]. הרבי אף הקפיד מאד שרק מי שאכן עשה 'מבצעים' וקיבל פתק מהנהלת צא"ח, יקבל דולר.

לאחר שעשיתי מבצעים, הלכתי, מצויד בפתק מיו"ר צא"ח ר' דוד שיחי' רסקין אל הרבי, על מנת לקבל את הדולר המובטח. כשנכנסתי ל"גן עדן התחתון" והרבי לא היה בו, הבנתי שאיחרתי, ושהרבי נכנס כבר לחדרו לאחר שסיים כבר את החלוקה. לצערי לא היה גבול.

לפתע פתאום, פתח הרבי את דלת החדר - אף שלא הקשתי על הדלת ולא עשיתי כל רעש המגלה שאני במקום - וכשחייך חיוב רחב נתן לי דולר ואמר: "אחרון אחרון חביב" וחזר לחדרו (זכורני שכשהגעתי אחר כך לבית אבי ע"ה, סיפרתי לו על מה שאירע, והוא התרגש מאד, בעיקר מהמילים של הרבי: "אחרון אחרון חביב", ובמשך זמן רב לא יכול היה להירגע מהן).

103 על מנת להבין עד כמה מיוחד היה "קירוב" זה מהרבי, ראה ב"כפר חב"ד" גיליון 751 עמ' 32 שם מתואר באריכות כיצד הקפיד הרבי ש"תמים" שאינו עומד בדרישות ההנהלה - לא יקבל דולר זה.

בקדש חזיתך

40 הרבנית הניעה אותי ואמרה: עדיף שתקנו לו סט של סכו"ם...

חתונתו של אחי, ר' יעקב ברוך שיחי, התקיימה בצרפת ובכוונתי היה להשתתף בה. כשסיפרתי לרבנית אודות תכניתי, הניעה אותי ממנה ואמרה: "חבל על הכסף. עדיף שתקנו לו סט של סכו"ם, שהוא יוכל להשתמש בו". אף שדבריה היו לפלא בעיניי, לא הרהרתי אחריהם, ו(מתוך הסכמתי) לא הגבתי. הרבנית הוסיפה: "אני יכולה לבחור עבורכם את סט הסכו"ם ובאם ימצא הסט חן בעיניכם תוכלו לקנות אותו".

הרבנית אכן ביקרה בחנות במנהטן ובחרה עבורי סט של סכו"ם. אחר כך הודיעה לי באיזו חנות בחרה ושאני יכול לקנות את אותו הסט. כמובן שקניתי אותו, ומאז נהגנו במשפחתנו לקנות לכל אחד מהאחים סט סכו"ם לכבוד חתונתו, כמו גם לכל אחת מהאחיות לכבוד חתונתה.

41 הרבי הגיב: אזכיר על הציון זו לא ברכה?!

יהודי משכונת קראון הייטס ביקש ממני שאזכיר בפני הרבי את בתו שלא חשה בטוב. אכן, כשהרבי יצא מביתו, בדרכו אל ה'אהל' הק', הזכרתי את הבת ואת בריאותה. הרבי הגיב: "אזכיר על הציון". אך, היהודי לא נרגע גם כשמסרתי לו את תגובתו של הרבי, ואמר שרוצה שהרבי יבטיח לו.

כשלתומי מסרתי לרבי את בקשתו של היהודי, הגיב הרבי: "אזכיר על הציון איז ניט קיין ברכה?! זאג עם אז זי וועט זיין א שיינע כלה" ["אזכיר על הציון" היא אינה ברכה?! תאמר לו שהיא תהיה כלה יפה" (היינו שלא יישאר רושם ממחלתה)].

42 הרבי הגיב: מה הפלא?... הוא הרי חסיד חייל!

כשאבי ע"ה לא חש בטוב, היה הרבי מתעניין אצלי מפעם לפעם אודות מצבו. באחת מאותן ההזדמנויות, שאל אותי הרבי האם אני מוסר לאבי על כך שהוא מתעניין בשלומי? עניתי ש"אני אמנם מוסר לו, אך אומר לרבי את האמת: הוא מתרגש מאד כאשר אני מוסר לו זאת, והנני חושש לבריאותו".

הרבי הגיב: "וואס איז דער וונדער? ער איז דאך נישט נאר געווען א סאלדאט אין

בקדש חזיתך

דעם רוסישע ארמיי, ער איז דאך א חסיד א סאלדאט" [מה הפלא (על כך שהוא מתרגש)? הוא הרי לא היה רק חייל בצבא הרוסי - הוא הרי חסיד חייל"!]. (בזמן מלחמת העולם השנייה, גייסו שלטונות רוסיה את אבי ע"ה לצבא המדינה. אני לא סיפרתי על כך לרבי, ואף לא ידוע לי שמישהו אחר סיפר).

43 הרבי לחש לי באזני: אי אפשר לתקן עבירה אחת על ידי עבירה אחרת

בחג הסוכות, באחת מהשנים בהן סעדו הרבי והרבנית ולנו בשבתות ובימים טובים בדירתם שבבניין הספרייה, הורתה לי הרבנית לסגור את ה"אניג" [הכיסוי] שמעל סוכת הדירה, מכיוון שהשמים היו אז מעוננים ובאם ירד גשם תתרטב הסוכה.

אמרת לי לה ש"אני חושש שאשכח לפתוח אותו אחר כך, קודם שהרבי יכנס לסוכה". הרבנית ענתה שהיא תזכיר לי לפתוח אותו. בכל זאת, דבריה לא הרגיעו אותי ושוב הבעתי בפניה את אי נוחותי מכך שאני עלול בכל זאת לשכוח. אך הרבנית בשלה: "אני אזכיר לך". עשיתי כפי הוראתה.

בכל זאת, "אשר יגורתי בא": הרבנית לא הזכירה לי, ורק אחר שהרבי הגיע בלילה אל הסוכה על מנת לסעוד בה את סעודת ליל החג, נזכרתי בכך שלא פתחתי את ה"אניג". אמנם מיד פתחתי אותו, אך הייתי עצוב מאד מכך שאיחרתי.

באחד מימי החג, התקרב הרבי אלי ולחש לי באזני: "איין עבירה קען מען ניט פאריכטן מיט א צווייטע עבירה" [אי אפשר לתקן עבירה אחת (האיחור) על ידי עבירה אחרת (העצבות)].

(יצא' כך שבסוכה שבביתו של הרבי נוצר חור בעובי הסכך, דרכו ניתן היה לבדוק את מצב ה"אניג", אך בסוכה שבבניין הספרייה לא היה חור כזה, מכיוון שהיא הייתה מאד קטנה. אמנם, יודגש - כפי שנכתב כבר ב'הנהגות בחג הסוכות' - שחור זה לא נוצר בכוונה תחילה על מנת שניתן יהיה להבחין בכוכבים).

44 הרבי קרא בקול גבוה... לאחר כמה ימים התרחש מקרה דומה...

היה זה שנה לערך קודם הסתלקות הרבנית ע"ה.

בקדש חזיתך

ישבתי במטבח בביתו של הרבי. הרבי הגיע הביתה מ770, וכששהה בחדר האוכל הגדול - בדרכו אל חדר האוכל הקטן, שם ישבה אז הרבנית, קרא אליה בקול גבוה: "קודא מי אידאם"? ("לאן אנו הולכים", בשפה הרוסית). לא הבינתי את כוונתו בדבריו אלה.

באותם הימים ממש, התרחש מקרה דומה, באותה הסיטואציה בדיוק: שוב ישבתי במטבח בביתו של הרבי, ושוב, כשהגיע הביתה מ770, וכששהה בחדר האוכל הגדול - בדרכו אל חדר האוכל הקטן, שם ישבה אז הרבנית, קרא אליה הרבי בקול גבוה: "אל תבטחו בנדיבים".

שתי התרחשויות אלו היו לפלא בעיניי, משום שאף פעם לא שמעתי את הרבי מדבר בקול כל כך גבוה. כן הרבי לא נהג לדבר בריחוק מקום מהאיש עימו הוא משוחח.

אגב. הזדמנות זו שהרבי התבטא בביתו בשפה הרוסית, איננה אירוע יוצא דופן. באופן קבוע היו הרבי והרבנית משוחחים ברוסית או באידיש. כמו כן, כשלא היו מעוניינים שמישהו יבין את שפתם - שוחחו ברוסית¹⁰⁴.

45 הרבי קרא את מחשבותיי ונתן לי...

בכל פעם שהרבי חילק דבר מה: דולר, תניא, קונטרסים וכו', נתן לי 'מנה כפולה' מכפי שנתן לכל אחד מהקהל, ובכל אחת מפעמים אלו היה אומר לי: "כפליים לתושייה". מכיוון שאבי לא יכול היה להגיע ל770, הרהרתי ב(לפחות) אחת מאותן הפעמים, תוך כדי שהרבי נתן לי, שאולי כוונתו הק' היא שאתן אחד לאבי (ממה שהרבי חילק אז, אם כי איני זוכר במה המדובר). תוך כדי שאני מהרהר, קטע הרבי את מחשבותיי ונתן לי אף עבור אבי.

סיפור זה מזכיר לי אירוע מעניין נוסף שהתרחש בעת שעברתי בחלוקת הדולרים:

בעת שהרבי חילק דבר מה, השתדלתי לעבור בתור הרגיל בו עברו כל אנ"ש. פעם,

104 ב"כפר חב"ד" גיליון 633 עמ' 25 מעיד המשב"ק ר' חס"ד שיחי' הלבפשטאם: "כשרצו לומר משהו שאני לא אבין היו מדברים ברוסית" (יצוין אמנם שר' ש"ב שיחי' מבין רוסית עוד מילדותו).

בקדש חזיתך

בעת שעברתי, חייך אלי הרבי חיוך רחב ואמר: "וואס איז דאס? [מה זה?]" עם "כל הנערים!" ונתן לי, כרגיל, שני דולרים, ואמר: "כפליים לתושייה".

46 הרבי הבחין בכך וסימן: "עד כאן"

היה זה בליל שמחת תורה תשמ"ח - החג האחרון בו הרבי הרבנית סעדו ולנו בשבתות ובימים טובים בדירתם שבבניין הספרייה.

קודם שהחל הרבי לערוך את ה'הקפות' ב770, שהיתי יחד עם הרבנית בדירתם הנ"ל. המשב"ק ר' חיים ברוך שיחי' ה'לברשטאם נכנס אל הדירה על מנת לאחל לרבנית 'גוט יום טוב'. אחר שרח"ב שיחי' ואנוכי קידשנו, ירדנו יחד אל ה'הקפות'.

נהגתי לשהות בשעת ה"הקפות" בחלקו האחורי של 770, על מנת שאוכל לצאת בקלות אל הרבנית. אמנם, כשנכנסנו ל770 החזיק רח"ב שיחי' בגארטל שלי ודחף אותי אל חלקו הקדמי של הזאל, שם ערך אז הרבי את ה"הקפות".

בראות הרבי אותי, סימן לי בידו הק' שאומר 'לחיים' על כוס שלימה. ה'חברה' שעמדו באותו המקום, דאגו לכך שאקיים את הוראתו של הרבי בהידור, והגישו לי כוס גדולה מאד, מליאה במשקה "בענדיקטיין". אמרתי 'לחיים' כפי שציווה עלי הרבי, אך הם לא הסתפקו בכך, והאיצו בי לאחר זמן קצר לומר 'לחיים' על כוס נוספת. הרבי הבחין בכך וסימן בידיו הק' כמי שאומר: "עד כאן".

כרגיל באותן השנים, סעדתי אחר ההקפות עם הרבי והרבנית, וב"ה שהיה בי את הכוח להגיש את מנות הסעודה אל השולחן, ולפנותן אחר כך ממנו. הרבנית לא הגיבה על כך שאמרתי 'לחיים', ונראה היה שלא חשה בכך.

47 הרבנית חנה אמרה: בני שאל אם הבחנתי בחידושים שבסוכה...

הסיפור הבא התרחש באחת מהשנים בהן סעד הרבי בימים טובים בדירתו של הרבי הריי"ץ.

מתפקידי באותה התקופה היה לבנות את הסוכה של הרבי שעל יד 770. עד אז היו קירות הסוכה עשויים עץ פשוט, ללא כל יופי גשמי. אמנם, כשבניתיה קודם חג

בקדש חזיתין

הסוכות באותה השנה, פרסתי "פנלינג" על הקירות [פנל מיוחד המיפה אותם] וכן הוספתי "אנינג" ["כיסוי"] מעל הסוכה. נוסף לכך, עשיתי את חלק מהסוכה לפינה נפרדת, בה התקנתי ברז מים - על מנת שלא יצטרכו להביא עבור הרבי קערה וספל עם מים קודם שהיה צריך לטול את ידיו הק' - ואף הוספתי דלת שסוגרת את הפינה.

כאשר הבחין בכך המשב"ק הרה"ח ר' בערל יוניק ע"ה - שהיה קשור מאד עם ענייניו הק' של הרבי ואף זכה ל'קירובים' רבים - אמר לי: "הרבי לא ישמח מהדברים שהוספת בסוכה. שכן, הרבי לא 'אוהב' שמישהו אחר מוציא עבורו כסף. למדתי זאת, אמר ר' בערל, בעת שקנתי מנעול והתקנתי אותו בדלת אחד מהמקומות השייכים לרבי, והרבי שאל כמה שילמתי עבור המנעול, כדי לשלם לי את אותו הסכום".

דברים אלה - מכיוון ששמעתי אותם מר' בערל ע"ה שכאמור היה משב"ק נאמן - הפריעו לי מאד, וחששתי מתגובתו של הרבי.

אחר שהיו מסיימים בלילות הימים הטובים, בחייה של הרבנית חנה ע"ה - אימו של הרבי, את תפילת 'מעריב', הייתי מקיש על דלת חדרו של הרבי ומודיע שהנני הולך לביתה של אימו, על מנת ללוותה בדרכה ל770.

בדרך כלל, כשהיינו מגיעים ל770 בליל חג הסוכות הייתה הרבנית חנה נכנסת אל הסוכה של הרבי שעל יד 770 ומדליקה בה את נרות החג.

אחר שהדליקה הייתה נכנסת לחדרו של הרבי ולאחר מכן עולה אל דירתו של הרבי הריי"ץ, שם סעדה את סעודת ליל החג בחדר בו סעדו הנשים (כמנהגה בלילות כל הימים הטובים).

מנהגי (בלילות כל הימים הטובים) היה להקיש אחר כך על דלת חדרו הק', ולהודיע שהכל מוכן לסעודה. אחר הודעה זו היה הרבי עולה אל דירתו של הרבי הריי"ץ, על מנת לסעוד בה את סעודת ליל היום טוב.

בדרכי עם הרבנית חנה ל770, בלילו השני של חג הסוכות באותה השנה, אמרה לי לפתע: "בני שאל אותי אם הבחנתי ב'חידושים' של המים שבסוכה. ענית בשלילה. בני הגיב שכדאי לי להיכנס אל הסוכה במיוחד בשביל לראות זאת". את שמחתי בשומעי את הדברים אין לתאר (בשאר ה'חידושים' ניתן היה בקלות להבחין, אך את ברז המים קשה היה לראות כי דלת הפינה שהוספתי בסוכה הייתה סגורה).

בקדש חזיתך

זכיתי שהרבי לא התעניין אצלי אודות סכום הכסף שנדרשתי לשלם, בכדי להוסיף בסוכה את כל העניינים הנ"ל (באותה התקופה, מצבו הכספי של האדם הממוצע לא היה שפיר, וסכום הכסף אותו הוצאתי היה רב מהסכום אותו הוציא ר' בערל ע"ה, עבור המנעול).

אכן, מאז, ישנה בסוכה שעל יד 770 פינה ובה ברז מים, וכן "פנלינג" ו"אנינג" כפי שעשיתי אז, ואף נוספו חידושים במשך השנים.

אגב. בעת שהודעתי לרבי בלילות חג הפסח שהכל מוכן לסעודה, הייתי לוקח מחדרו הק' את המפית עם המצות, את קערת הכסף (עליה היה הרבי מניח ב'סדר' את המפית) וכן את בקבוק היין שעליו קידש, מעלה אותן אל דירתו של הרבי הריי"ץ ומניחן על השולחן.

48 הרבי ציווה עלי לנעול את הדירה

טרם שהרבי יצא מדירתו של הרבי הריי"ץ, בדרכו להלווייתה של הרבנית הזקנה בעשרה בטבת תשל"א, ציווה עלי (מכיוון שיש לי עותק של מפתחות הדירה): "דו זאל זעהן מאכן זיכער אז דדירה זאל זיין פארשלאסן נאך דעם ווי אלע גייען ארויס" ["תוודא שהדירה תהיה נעולה לאחר שכולם יצאו"]. כך אכן עשיתי¹⁰⁵.

49 הרבי הוסיף: ותמסור להם שאני מספר... וקוצץ... כפי שכתוב בשולחן ערוך

באחת מהשנים האחרונות, הייתה תקופה ארוכה שהרבי לא הסתפר, והנהגה זו עוררה חשש אצל כמה מהחסידים [מכיוון שאצל הרבי שום דבר הוא לא 'סתם'].

כשהייתי עם הרבי בחדרו שב770, אמרתי: "הקהל חושש מכך שהרבי לא מזמין את הספר" (סיפרתי על כך לרבי בפשטות, ובוודאי שלא התכוונתי לומר לרבי כיצד לנהוג). הרבי הביט בי ואמר: "שוין א ליינגע צייט אז איך האב נישט וואס צו שערען" ["כבר הרבה זמן שאין לי את מה לגזור"]. על מנת להסביר מדוע חושש הקהל, הוספתי: "הרבי הרי קורא מפעם לפעם את הספר" (וזה זמן רב שהרבי לא הזמינו).

105 בתחילה עלה בדעתי שאולי ציווה כך הרבי על מנת למנוע מ.ג. להיכנס לדירת הרבי הריי"ץ, אך אין זה נראה מכיוון שממילא נמצא אז ברשותו של הנ"ל עותק של מפתחות הדירה.

בקדש חזיתך

הרבי שוב הביט בי ולאחר שחזר על דבריו: "איך האב נישט וואס צו שערען" ["אין לי את מה לגזוז"] הוסיף: "און קענסט זיי איבערגעבן אז איך גיב זיך אשער די האר און די נעגל ערב שבת און ערב יום טוב, אזוי ווי שטייט אין שלחן ערוך" ["ותמסור להם שאני גוזז את השערות וקוצץ את הציפורניים בערב שבת ובערב יום טוב, כפי שכתוב בשלחן ערוך"¹⁰⁶].

אמנם, אחר כמה ימים הסתפר הרבי.

50 הופתעתי כשהרבי השיב: תניח את הנעליים החדשות...

כידוע, הרבי נעל את אותן הנעליים במשך עשרות שנים, אף שהן כבר היו קרועות. פעם, בעת ששהיתי עם הרבי בביתו, הרגשתי שכעת זהו זמן מתאים לדבר עם הרבי בעניין זה, ואמרתי ש"ישנן בבית נעליים חדשות ואולי יחליף הרבי את נעליו".

להפתעתי, השיב הרבי: "לייג דאס אוועק בא מיר, און ביי א געלעגענהייט וועל איך זיי אנטאן" [תניח את זה (את הנעליים החדשות) אצלי, ובהזדמנות אחליפן"]. הנחתי אכן אותן, ובאחד מהימים שלאחר מכן ירד הרבי אל התפילה כשהוא נועל את הנעליים החדשות - כפי שהבחין הקהל¹⁰⁷.

51 הרבי השיב: תניח את זה היכן שאתה רוצה...

היו שהעבירו דרכי דברים אל הרבי. מכיוון שלפעמים, בעת שמסרו לי, לא היה הרבי בביתו, שאלתי את הרבי היכן אניח את הדברים במקרה כזה. הוראתו הק' הייתה שאניח את אותם הדברים מתחת לכריתו שבחדר הלינה. כך אכן נהגתי.

פעם, הגיע הרבי הביתה תיכף לאחר שנתנו לי דבר מסוים עבורו. מכיוון שלפעמים היה הרבי רוצה לראות את הדבר בהזדמנות הראשונה, שאלתי, האם להניח את אותו הדבר על שלחנו הק'. הרבי השיב: "לייג דאס וו דו ווילסט, עס איז שוין ניט דא קיין באהעלטעניש" ["תשים את זה היכן שאתה רוצה, כבר אין שום מחבוא"].

106 שלחן ערוך אדה"ז סימן רס סעיפים א-ב.

107 ב'ומן שנת תש"נ בבית חיינו' מביא שביום ג', כ"ג במר חשוון נסע הרבי לביתו, ושהה בו עד ליום שישי כ"ז במר חשוון לאחר 'מנחה', ולתפילה זו "נכנס כ"ק אד"ש עם נעליים חדשות". סיפורו של ר' ש"ב שיחי' התרחש אם כן בימים אלה.

בקדש חזיתך

52 שאלתי את הרבי: משיח הרי כבר מגיע?...?

פעם התעניין אצלי הרבי אודות עניין פרטי, והאיץ בי שאעשה צעד מסוים בעניין זה.

מכיוון שהיה זה בתקופה שהרבי דיבר רבות אודות ביאת המשיח, שאלתי: "משיח הרי כבר מגיע, ולשם מה עלי להתעסק בכך?" תגובתו הק' הייתה: "דער רבי דער שווער האט געשטורמעט "לאלתר לתשובה - לאלתר לגאולה", און פונדסטוועגן האט גהייסן בויען נאך מוסדות און נאך מוסדות ["חותני, הרבי, עשה 'שטורעם' אודות "לאלתר לתשובה - לאלתר לגאולה", ובכל זאת ציווה לבנות עוד מוסדות ועוד מוסדות"].

53 הרבנית השיבה: זהו שלום. אתם יכולים לדבר...

ר' לייבל שיחי' זייאנץ נהג לבקר מפעם לפעם את הרבנית. לדבריו, היה משוחח עימה אף על עניינים פרטיים, למעט הפעמים בהן הפסיקה את דבריו ואמרה: "ישנם אנשים בבית, לכן לא כדאי לדבר על כך כעת".

באחת ההזדמנויות, תוך כדי שר' לייבל שיחי' שוחח עם הרבנית, ירדתי את המדרגות האחוריות שבתוך הבית, הממוקמות מול חדר האוכל הגדול. מכיוון שלא רציתי להפריע את שיחתם, סגרתי את הדלת המפרידה בין גרם המדרגות לבין חדר האוכל. אחר כך סיפר לי ר' לייבל שיחי': "כשמעתי את הדלת נסגרת, אמרתי לרבנית שמישהו נמצא בבית. תגובתה הייתה: "זהו שלום. אתם יכולים לדבר. שלום לא נמצא בבית".

54 עמדתי על דעתי ובניתי... נראה היה שהרבי שמח

מכיוון שהרבנית ע"ה חשה ברגלה שלא בטוב כל כך, הביאו כיסא מיוחד ה'מתלבש' על גרם המדרגות שבתוך הבית, עליו תוכל הרבנית לשבת ולעלות ולרדת באופן אוטומטי. אמנם, מכיוון שכיסא זה לא היה לנחת רוחו של הרבי, הצעתי לבנות מעלית, באמצעותה תוכל הרבנית לעלות ולרדת בקלות - במקום המעלית שהייתה אז בביתו של הרבי, בה ניתן היה רק להעלות ולהוריד חפצים.

בקדש חזיתין

אף שכמה אנשים סברו שלא ניתן יהיה לבנות במקום זה מעלית המיועדת עבור בני אדם, באופן שאלה השוהים בה ירגישו בנוח, מכיוון שהמקום הוא קטן מאוד, עמדתני על דעתי לפיה ניתן לבנות את המעלית, ובאופן הנ"ל. על מנת להוכיח זאת, בניתי 'מעלית לדוגמה' מעץ, והעמדתיה, אז ניתן היה להבחין בבירור שהמקום אכן רחב מספיק על מנת שאפשר יהיה לעלות ולרדת באמצעות המעלית בצורה נוחה.

כשהגיע הרבי הביתה, ראה את ה'מעלית' מעץ שבניתי, ולאחר שנראה היה ששמח מ'מעלית' זו, נתן את הסכמתו הק' לבניית מעלית אמיתית. אחי, המשב"ק ר' מענדל שיחי', הביא פועלים לביתו של הרבי ויחד הם בנו מעלית כרצונו הק'. הרבנית אכן נהגה לעלות ולרדת באמצעות מעלית זו, ואף זכורני כמה הזדמנויות בהן הודתה על כך לאחי שיחי'.

55 הרבנית הניעה אותי ואמרה: בעלי צריך קצת להתאמץ

באחת מן ההזדמנויות בהן ישבו הרבי והרבנית יחדיו בבית, נפל העיפרון שבאמצעותו כתב הרבי, לרצפה. כשרציתי להרימו, הניעה אותי הרבנית ואמרה: "מייץ מאן דארף זיך א ביסעל אנשטריינגען" ["בעלי צריך קצת להתאמץ"] (כוונתה הייתה כמובן אודות התאמצות פיזית)¹⁰⁸.

56 הרבי התערב ואמר: מדוע? זה הרי שם מאד יפה...

כשהגעתי לביתו של הרבי, אחר סעודת ברית המילה של אחייני, הת' ישראל נח שיחי' מאיעסקי - ביום ד', כ"ד בכסלו תשד"מ - ישבו הרבי והרבנית בחדר הלינה סביב שלחן הגלגלים.

(מכיוון שבאותה התקופה סבלה הרבנית ברגליה, לא נהגה לעלות ולרדת רבות,

108 שמעתי מר' אברהם ברוך שיחי' יוניק, כפי ששמע מאביו, המשב"ק ר' בערל ע"ה: "פעם הועלה רעיון לבנות מעבר מ770 לבניין הספרייה הסמוך, כדי להקל על הרבי. כשנודע הדבר לרבנית, הגיבה: "לא צריך לעשות גשר מ770 למרפסת בספרייה. תהיה זו מצווה לבעלי, אם ילך עוד כמה פסיעות".

באלבום "אם בישראל" עמ' 139: "הילדים שגרו בשכונת לדירתה של הרבנית היו רצים לפתוח את דלתות הבית הכבדות משהבחינו בהגיעו של כ"ק אדמו"ר שליט"א. אך, הרבנית (חנה) בקשה מהם שלא לעשות זאת. נימוקה - כדי שלרבי שליט"א, שכמעט ואינו עושה עבודת יד, תהיה לפחות "התעמלות" זו של פתיחת הדלתות הכבדות".

בקדש חזיתך

אפילו לא באמצעות המעלית. על כן, במקום לשבת בחדר האוכל השוכן בקומה הראשונה של הבית, כמנהגה עד אז, הייתה יושבת בקומה השנייה על יד שלחן גלגלים - כזה הנמצא בבית הרפואה - שהביאו במיוחד עבורה).

כשנכנסתי לחדר הלינה על מנת להביא לרבי כוס תה, קודם שנסע אל ה'אהל' הק'¹⁰⁹, התעניינה אצלי הרבנית בשמו של הילד. ענית: "ישראל נח". הרבי התערב ואמר: "עס איז דאך זייער א שיינער נאמען, ער האט דאך מאריך ימים ושנים געווען" ["זה הרי שם מאד יפה. הוא (הרה"ח ר' ישראל נח בליניצקי ע"ה) הרי האריך ימים ושנים"], ואמר עוד כמה מילים במעלת השם, אך איני זוכר כרגע את תוכנו.

57 "קנינו בית פשוט... אך הבהורים אמרו אחרת"

באחת מן ההזדמנויות בהן שוחחתי עם הרבנית, סיפרה:

"אבי הורה לי שכשנקנה בית - יהיה זה בית פשוט שלא מוציא את עיניהם של אחרים. אכן, כשהיינו צריכים לקנות בית, השתדלתי שהבית יהיה פשוט, וקנינו את הבית ברח' פריזדנט¹¹⁰. אמנם - המשיכה הרבנית - בעת יושבי במרפסת הבית, עברו שני בחורים ושמעתי את אחד מהם שח לחברו (אודות ביתו של הרבי): "איזה בית יפה". נו - שאלה אותי הרבנית - מה אתם אומרים על כך?"...

בכלל, הרבנית לא שינתה דבר במבנה הבית, אך בחושיה עשתה גם את בית פשוט זה, לבית יפה ומיוחד ש'אמר' "מלכות".

58 חזיתי במשך שבועיים, מידי יום, ב"בעלשמוסק'ע מעשה"

הסיפור הבא התרחש באחת משנות היודיים.

הרבנית נסעה אל מחוץ לגבולות ארצות הברית, ובמשך כשבועיים לא הייתה בבית. באותם השבועיים הייתי אני עם הרבי בביתו. מכיוון שהרבי סמך על ר' אברהם יהודה מרמלשטיין ע"ה, הבאתי את מנות הסעודות של הרבי, ממסעדתו של ר' אברהם

¹⁰⁹ ראה ב'הנהגות ימות השנה' שהיה שותה כוס תה קודם שנסע מביתו אל ה'אהל' הק', ובהע' שם שכך העיד הרבי בעצמו.

¹¹⁰ בשנת תשט"ז.

בקדש חזיתך

יהודה, לפי רשימה מסודרת שהשאירה הרבנית (אחר שר' אברהם יהודה נפטר, עברה המסעדה לרשות בנו, ר' מנחם מאניש ע"ה).

אמנם, בדרכי מידי יום, מביתו של הרבי אל המסעדה וכן בחזרתי ממנה, חזיתי במופת גלוי:

מכיוון שלא הייתי מעוניין שיבחינו בי בדרכי זו, נהגתי ללכת דרך השביל המוליך מאחורי הבתים שברח' פריזדנט. שביל זה, מוביל מביתו של הרבי, עד לרחוב קינגסטון - ממול המסעדה. אך, בכמה מחצרות הבתים שעל ידם עברתי בדרכי זו, היו כלבים, ובכל פעם שמישהו עבר בקרבתם הם החלו לנבוח.

אמנם, במשך כל אותם השבועיים, כשעברתי על ידם בשליחות הרבי, לא פצו כלבים את פיהם ולו לפעם אחת (הבתים שעברתי מאחוריהם לא היו שייכים אז ליהודים, כפי שב"ה כיום, ובמקרה הזה הרווחתי מכך)¹¹¹.

אלה לא היו הימים היחידים בהם קנו סעודות לביתו של הרבי מהמסעדה של ר' אברהם יהודה ע"ה, וכשקניתי באותם השבועיים, לא שילמתי עבור הדברים שקניתי.

בכלל, בהזדמנויות רבות בהן קנו דברים לביתו של הרבי שילמה הרבנית בהקפה¹¹².

111 בשנת תשי"ד ביקרה הרבנית בשווייץ ובפריז. אמנם, סיפור זה לא התרחש בזמן אותו הביקור, שהרי רק בשנת תשט"ז עברו הרבי והרבנית לגור בביתם שברח' פריזדנט, מס' 1304, מביתם שברח' ניו יורק, מס' 346. כאן מתגלה א"כ לראשונה שהרבנית נסעה לחו"ל פעמיים, והסיפור הנ"ל התרחש בעת ביקורה השני.

אכן, שמעתי מאבי שיחי, שבעת היותו ב770 בקיץ שנת תשי"ח נודע לו "מבפנים" שהרבנית נסעה לשווייץ, ושהרבי ליווה אותה לשדה התעופה (היינו שביקרה בשווייץ פעמיים לפחות).

כמו כן שמעתי מהמזכיר ר' לייבל שיחי' גרונו, שבזמן מסוים אחר שחזרה מחו"ל בשנת תשי"ד, שברה הרבנית את רגלה והייתה מאושפזת בבית הרפואה, ולאחר שנשתחררה מבית הרפואה, נסעה לשווייץ על מנת לנוח. אמנם, ר' לייבל שיחי' לא ידע לומר באיזו שנה היה זה.

ראה עוד ב"מילואים" בסוף קובץ זה.

112 באחד מהספרים על הרבנית, נכתב (ואח"כ הועתקו הדברים בכמה וכמה מקומות) שהרבנית נהגה לשלם תמיד מיד - אך אין זה נכון. ב"כפר חב"ד" גיליון 985 עמ' 31 ואילך מספר ר' בערל שיחי' קאהן - בעל חנות המזון בשכונת קראון הייטס - שהרבנית הייתה משלמת לו בהקפה. גם ר' אהרן שיחי' רסקין מספר שם שבשנים האחרונות נהגה הרבנית לשלם בהקפה אף עבור הירקות (עקב מצב בריאותה).

בשיחתו בהתוועדות לכבוד חג הגאולה י"ב בתמוז תשמ"ה, או באחת משיחותיו בהתוועדות שאחריה, דיבר הרבי אודות גדרו של "חילול ה'" אצל גדול בישראל, והביא את דברי הגמ' במסכת יומא: "היכי דמי

בקדש חזיתך

59 הרבי אמר: ...תזרוק את זה מיד בפח האשפה

אף שהרבי לא נהג לפתוח את המעטפות שיועדו אלי, הגיע פעם לידיו הק' פשקוויל שיועד עבורי, ובו היו כתובים דברים נגדי (איני יודע כיצד הגיע המכתב אל הרבי). כשראה אותי, הגיש לי הרבי את המכתב ואמר: "נא. דאס איז פאר דיר. דארף דאס אפילו ניט ליינען, ווארף דאס גלייך אין מיסט קאסטן" ["קח, זה בשבילך. לא צריך אפילו לקרוא את זה. תזרוק את זה מיד בפח האשפה"].

מאז לא קראתי מכתבים שאינם חתומים בחתימה אמיתית, שהגיעו הביתה, אלא זרקתי אותם בפח האשפה, לפי הוראת הרבי.

60 הרבי אמר לי: אומרים לי שאינך מציית לרבנים...

מכיוון שהייתי טרוד מאוד בעזרתי בביתו של הרבי, לא יכולתי להפנות את תשומת ליבי לכל אחד שביקש את התייחסותי. אף שלא היה זה ח"ו מתוך כוונה רעה וכו', 'נפגעו' ממני כמה אנשים, ובכמה הזדמנויות אף 'הלשינו' עלי בפני הרבי. אמנם, לא זו בלבד שה'הלשנה' לא נתקבלה - שימש לי הרבי סגור, כפי שרואים מהסיפור הבא:

תוך השנה שאחר הסתלקות הרבנית (או שהיה זה תיכף לאחר סיומה), שהייתי עם הרבי בחדרו שב770, כשאמר לי: "מ'זאגט מיר אז דו פאלגסט ניט קיין רבנים" ["אומרים לי שאינך מציית לרבנים"] ומיד המשיך - ספק שואל, ספק קובע: "דו פאלגסט דאך רבנים" ["אתה מציית הרי לרבנים"]. עניתי: "בוודאי". הרבי הגיב: "אזוי האב איך גענטפערט" ["כך ענית"] ("יתכן שאמר מ'שרייבט מיר" ["כותבים לי]).

חילול ה', אמר רב כגון אנא, אי שקילנא בשרא מטבחא ולא יהיבנא דמי לאלתר", ומוסיף: "ולהעיר, הגדר ד'חילול השם" אצל "אדם גדול בתורה ומפורסם בחסידות" הוא בכל מקום לפי ענינו - כדברי הגמרא בנוגע להנהגה ד"שקילנא בשרא מטבחא ולא יהיבנא דמי לאלתר", שדבר זה תלוי בהנהגת המקום כו', כך שישנם מקומות וזמנים שהנהגה זו היא הנהגה רגילה גם אצל "אדם גדול בתורה ומפורסם בחסידות".

"בהקשר לכך, יש להעיר גם מהנהגתו של כ"ק מו"ח אדמו"ר - שהי' רגיל לשלם עבור ה"אתרוג" שיש בו תנאי ד"ולקחתם לכם" משך זמן לאחרי חג הסוכות, בימי חנוכה (מטעם הידוע לו). - הסוחר ידע על כך מראש, והקנה לו את האתרוג בקניין גמור כו', ובימי חנוכה הי' נכנס לקבל את כספו" (נעתק מרשימת השומעים - בלתי מוגה, ונדפס לראשונה ב'תשורה למשתתפים בהתוועדות חסידים שע"י אגו"ח, אור ליום הבהיר ה' טבת, תשנ"ז, 770").

בקדש חזיתך

61 "מדוע לוקח הינך (ללב)... אינך יכול לשנות אנשים"

בהמשך לסיפור הקודם:

פעם, בעת ששהיתי עם הרבי בביתו, הבחין הרבי שהעובדה שאנשים 'נפגעים' ממני כנ"ל, מטרידה את מנוחתו.

הרבי פנה אלי ואמר: "וואס נעמט זיך אזיי פון די אלע זאכן, קיין מענטשן ווסט דו נישט בייטן" ["מדוע לוקח הינך את כל הדברים האלה (ללב), אתה לא יכול לשנות אנשים"].

בשעת מעשה תמהתי מאד: הלא תורת החסידות תובעת לשנות טבע המידות, וכאן אומר הרבי שבכלל לא ניתן לשנות את טבע בני האדם?

לאחר זמן שוחחתי עם יהודי מסוים, וסיפרתי לו על דבריו של הרבי ועל תמיהתי. הוא הסביר לי שהרבי אמר שאינך יכול לשנות אנשים (בעל כורחם), אלא הם צריכים לרצות להשתנות, ואז בוודאי שיוכלו להגיע לכך.

62 העיקר לא להעליב...

כשהרבנית שוחחה בטלפון, והייתה מעוניינת לסיים את השיחה בעדינות מבלי לגלות זאת, נהגה לומר: "מסתמא אין לכם כבר זמן", "מסתמא בעלכן זקוק לכן כרגע" וכו'. כך לא העליבה את מי שהיה/הייתה מעבר לקו.

63 תחבתי את הפתק מתחת לדלת חדר הלינה של הרבי...

בנו של אחד מחסידי חב"ד חש ברע ומצבו הבריאותי היה ל"ע קשה מאד. הרופאים הציעו להוריו שיתנו את הסכמתם לכך שהם ינתחו אותו, אך ההורים התנו זאת כמובן, בברכתו של הרבי.

במוצאי תשעה באב תשמ"ג [אז כבר גרתי בביתו של הרבי] הגיעה הגב' טעמא תחי' גורארי, קרובת משפחה של הילד, לביתו של הרבי בשעה מאוחרת בלילה (לפי סיכומה עימי מראש) ומסרה לי פתק, בו כתבה את שם הילד ואת שם אימו ומבקשת

בקדש חזיתך

עבורו את ברכתו הק' של הרבי (בשעת מעשה, לא סיפרה לי הגב' טעמא תחי' את שם משפחתו של הילד, ורק שנים לאחר מכן גילה לי אביו של הילד שהיה זה בנו). מכיוון שבאותה השעה שהו הרבי והרבנית בחדר הלינה, תחבתי את הפתק מתחת לדלת החדר.

כנראה שהרבי ראה את הפתק, והתשובה אכן לא איחרה לבא: כבר למחרת בשעה עשר בבוקר, התקשרו ממזכירות הרבי אל הוריו של הילד והקריאו לו את ברכתו ואת הוראתו של הרבי: "אזכיר על הציון¹¹³. כעצת רופא ידיד". הוריו של הילד נהגו כמוכּן בהתאם להצעת רופאם-ידידם, ששלל בכל התוקף את האפשרות לבצע את הניתוח, והילד ניצל ב"ה, להשתאותם של הרופאים האחרים.

64 היהודי לא הביא עבורי... הרבנית העירה לו בתוקף...

בליל ערב יום הכיפורים היו מביאים לביתו של הרבי תרנגולת ל"כפרות", עבור הרבנית, ותרנגול עבורי. באחת מהשנים החליט היהודי שמתפקידו היה להביא את התרנגולת ואת התרנגול, שאין עוד צורך שהוא יביא אף תרנגול עבורי. הוא אכן הביא רק את התרנגולת, אך הרבנית העירה לו על כך בתוקף כפי שלא ראיתיה מעירה מעולם... מאז נהג תמיד להביא לי תרנגול, ואף המשיך בכך בכמה שנים אחר הסתלקות הרבנית.

65 הרבנית הודיעה לי: ה. ל. יראה לך את סידור הבעל שם טוב...

באחת משיחותיו ה'חריפות' בעת ש"התפוצצה" פרשת הספרים, דיבר הרבי באריכות אודות חשיבותו של סידור הבעל שם טוב, וזלה"ק¹¹⁴:

"כ"ק מו"ח אדמו"ר לא הי' נותן לאף א' להתקרב ולגעת בסידור קדוש זה, ורק במקרים נדירים הי' נותן לגשת ולנשק את הסידור, וזאת לאחרי הכנה הראוי', טבילה במקווה וכו' וכו'... ירא ומפחד אני מסידורו של הבעל שם טוב!... יש לי מורא ופחד מפני סידורו של הבעל שם טוב..."

113 על ברכת "אזכיר על הציון", ראה בסיפור מס' 41.

114 בהתוועדות לכבוד חג הגאולה י"ב בתמוז תשמ"ה ובהתוועדויות שלאחריה (נעתק מרשימת השומעים - בלתי מוגה, ונדפס לראשונה ב'תשורה למשתתפים בהתוועדות חסידיים שע"י אגו"ח, אור ליום הבהיר ה' בטבת תשנ"ז, 770).

בקדש חזיתך

להפתעתי המוחלטת, דווקא באותם הימים הורתה לי הרבנית לגשת ל770 ולהיפגש בו עם ת. ל., בשעה בה נקבה, על מנת שהוא יראה לי את סידורו של הבעל שם טוב.

לא הבנתי מדוע אראה את הסידור, אחר ששמענו מהרבי מילים מפורשות, אודות קדושתו של סידור זה. אמנם, הבנתי שיש פה 'עניין' שמתואם עם הרבי.

עשיתי אכן כמצוותה, בלי להתווכח: פגשתי בשעה היעודה את ח. ל. וזה הכניסני לחדר ה"יחידות" של הרבי הריי"ץ, שם שכן הסידור באותה התקופה. הוא הציג בפניי את הסידור, והראה לי אף את חלקו הפנימי. מכיוון שהתרגשתי מאד, לא 'בדקתי' את הסידור, לכן זכורני רק שהוא היה בתוך קופסה¹¹⁵.

המו"ל: בהמשך לסיפור הנ"ל:

בראיון ל"כפר חב"ד" (גיליון 890) סיפר המשב"ק ר' בערל יוניק ע"ה: "בכ' תמוז תשמ"ה אמרה לי הרבנית: "יש להניח את סידור הבעש"ט במקומו בקאבינעט [חדר ה"יחידות"] ולא צריך לגעת בו. צריך רק לסגור את הדלת של הקאבינעט כדי שלא ילכו לשם. בחדרים האחרים - שיעשו מה שרוצים".

ניסיתי לברר אצל כמה מהאנשים שהיו מעורבים באותם הימים בענייני הרבי, אם ידוע להם משהו אודות הרקע לדברים אלה של הרבנית, אך הם לא ידעו מה להשיב. לבסוף שאלתי את ר' ש"ב שיחי', וזו תשובתו:

בימים ש"התפוצצה" פרשת הספרים, הראתה, מאיזו שהיא סיבה, אשת הרש"ג למשב"ק ר' שלמה שיחי' יוניק את סידור הבעל שם טוב, בחדר ה"יחידות" בדירתו של כ"ק אדמו"ר הריי"ץ (ר' שלמה שיחי' היה עוזר לרש"ג בכל המצטרך, ולכן היה נמצא שם רבות, והרבי והרבנית היו מרוצים מאד מעזרתו).

ר' שלמה שיחי' סיפר על כך לאביו, המשב"ק ר' בערל ע"ה. מכיוון שכאמור, דבר זה התרחש באותם הימים שהחלה פרשת הספרים, סיפר על כך ר' בערל לרבנית. או אז הגיבה הרבנית במילים הנ"ל. הסיבה שהרבנית אף אמרה: "בחדרים האחרים - שיעשו מה שרוצים" היא, מכיוון שבהם היו נמצאים ב.ג. ומשפחתו.

115 ב"ליקוטי ספורים - פערלאוו" ע"ה, עמ' רכה (בהוצאה משנת תשנ"ב), מספר שראה את סידורו של הבעל שם טוב ומתאר כיצד נראה תוכו.

בקדש חזיתך

אגב. מכיוון שכותבים אנו אודות תקופת פרשת הספרים: זכורני מימי ה"דידן נצח" בשנת תשמ"ז, שהיה פער גדול בין האווירה ששררה בביתו של הרבי, לבין השמחה העצומה שהייתה ב770.

66 הרבנית העריכה מאד את הרש"ג

ב"כפר חב"ד" (גיליון 633 עמ' 25) הביאו, שהרבנית אמרה על הרש"ג ע"ה: "ער איז א אמתער חסיד פון מיין מאן..." ["הוא חסיד אמיתי של בעלי"].

אין לי מושג אמנם אם אמרה הרבנית מילים אלו, אך רוח הדברים נכונה, מאחר והרבנית העריכה מאד את הרש"ג, ואף הייתה מתעניינת רבות בשלומו.

67 "שאלתי את בעלי מדוע הוא מתייפח"

כאמור, מיד כשהגעתי לארצות הברית, החלתי לעזור לרבנית הזקנה. פעם היא סיפרה: "איך בין איין טאג אריין צו מיין מאן (שישב באותה השעה בחדר ה"יחידות" בדירתו ב770), האב איך געזען ווי ער קלאפיט. האב איך עם געפרעגט וואס קלאפיסטי, האט ער גענטפערט אז ער קען שוין ניט אויסהאלטן די צרות פון די אידן" ["באחד מהימים נכנסתי לחדרו של בעלי וראיתי שהוא מתייפח. שאלתי אותו לפשר ההתייפחות, ותשובתו הייתה שאינו מסוגל כבר לשאת את הצרות של היהודים"].

(הרבנית הזקנה הגיעה מהעיר קישינב, לכן דיברה באידיש שונה מזו המוכרת לנו).

68 הרבי כתב שאין זה מדרך היהדות ומדרך החסידות

המו"ל: בספר "ליקוטי הוראות בענייני... שידוכין ונישואין" - תשנ"ב - עמ' 93, מביא את מכתבו של הרבי לכלה שרצתה לנסוע לארץ הקודש ולשהות בה בחג החנוכה. במילים חריפות מניע אותה מכך הרבי, מכיוון שהחתן שהה אף הוא בארץ. בין השאר כותב: "לא יהיה זה מותאם עם דרך היהדות, ועוד פחות - עם דרך החסידות".

בקדש חזיתין

שאלתי את ר' ש"ב שיחי, אם ידוע לו משהו נוסף אודות דעתו הק' של הרבי בעניין זה, וזו תגובתו:

דעתו זו של הרבי התבטאה לא רק במכתב הנ"ל, אלא אף בכך שהרבי פעל (בכמה מקרים לפחות) שבתקופה שבין ה"ווארט" לבין החתונה לא ישהו החתן והכלה באותה המדינה¹¹⁶.

116 נדגיש כבר כאן, שהתנגדותו של הרבי לכך שהחתן והכלה ישהו באותו המקום, וכן לכך שהם יפגשו בתקופה שבין ה"ווארט" לבין החתונה, היא בבחי' "מילתא דגלוויי". כל בחור שלמד ב770 בשנים הקודמות זוכר, שהחתנים היו נוסעים למקום אחר על מנת לשהות שם בתקופה זו, ובמקרים רבים נסעו לפי הוראה מפורשת שקיבלו מהרבי.

העיסוק בנושא זה נצרך עקב שמועה שנוצרה לאחורונה, לפיה "מתיר" הרבי לחתן והכלה להיפגש בתקופה זו אחת לשבוע. היינו, שעליהם אמנם לא לשהות באותו המקום, אך פעם בשבוע יכולים הם להיפגש ("היתר" זה הופך לפעמים "ציווי"...). אמנם, במכתב הנ"ל המובא בפנים, מבהיר הרבי את דעתו הק' גם בנוגע לפרט זה, לפיה על החתן והכלה לא להיפגש בתקופה זו כלל: "כי אפילו כאשר החתן והכלה נמצאים באתה עיר, או בשתי ערים לא רחוקות אחת מהשנייה, הנה מדרך היהדות למנוע מלהיפגש אחד עם השני לפני החתונה" וראה שם בפשטות המכתב שאין הכוונה רק "קודם החתונה" ממש, אלא בכל תקופה זו.

(לגופה של השמועה הנ"ל - היה חתן שנקלע לסיטואציה יוצאת דופן, ובגללה הרשה לו הרבי להיפגש כנ"ל. אך גם אם היה מרשה לו הרבי להיפגש, מבלי שנקלע לאותה הסיטואציה, העובדה שהתיר הרבי כך למישהו בהוראה פרטית אינה מהווה תחליף לשיטתו הקבועה של הרבי המשתמעת באופן ברור מהראיות המובאות כאן - ועוד והוא העיקר: שיטה שהביע הרבי בכתב, ואף הבהיר שכל הנהגה שאינה לפי שיטה זו אינה מדרך היהדות ר"ל).

נוסף לכך, נדפסו בכ"מ דבריו החריפים של הרבי להרה"ח ר' אוריאל צימר ע"ה אודות כך שפגישת החתן והכלה בתקופה זו גורמת לתוצאות לא טובות בגו"ר ח"ו, והרבי אף התבטא אודות הנהגה זו במילים: "שומו שמים".

הרב ישעיה שיחי הרצל סיפר את המעשה הבא שהתרחש עימו: בתקופת היותי חתן, נמנעתי אמנם מלהיפגש עם כלתי עד למועד החתונה - מאחר וידעתי את דעתו הק' של הרבי האוסרת על החתן והכלה להיפגש בתקופה זו, אך לקראת חג הפורים שכנעו אותי בני משפחתי שמותר שכלתי תשתתף עימי בסעודת החג, אך תשב בשולחן אחר. הסכמתי.

לקראת חג הפסח ניסו שוב בני המשפחה לקבל את הסכמתי לכך שהכלה תסעד עימי באחת מסעודות החג. כתבתי ע"כ לרבי וקיבלתי את התשובה הבאה: "על הראשונים (פורים) אנו מצטערים וכו'".

ראה גם ב"התקשרות" (ע, עמ' 15) שציין ל"שיחות קודש" תש"מ עמ' 869 שהרבי לא היה מרוצה אפי' שחתן וכלה נכנסו יחד ל"יחידות" (ולא שנפגשו סתם להנאתם), והרבי אמר: "מה שנאמר "כי יקח איש אשה וגו'" מוסב על אחרי הנישואין".

שמעתי גם מכמה מתלמידי של הרה"ח ר' שלמה חיים קסלמן ע"ה, שהוא היה מתבטא רבות ובחריפות ע"כ שהחתן והכלה לא יפגשו בתקופה הנ"ל.

אחד מהחתנים שהרבי פעל עליהם שלא ישהו עם כלותיהם באותה המדינה, הוא ר' חיים הכהן שיחי פארו. עדות מובאת בתשורה משמחת הנישואין של משפחות גופין - הבלין, מיום רביעי, י"ז לחודש אדר שני תשנ"ז: "כשנהייתי חתן, הרבי שלח אותי לפאריז להיות בתול"ל שבברינוא, מכיון שלא רצה שנשאר

בקדש חזיתך

69 התבטאות מיוחדת

המו"ל: תוך כדי עבודתי בעריכת הקובץ, שוחחתי עם כמה אנשים ושמעתי מהם אודות התבטאויות מיוחדות של הרבי בנושאים שונים. את המעניינת ביותר מביניהן שמעתי מהרב שלמה שיחי' זרחי, כפי שאמרה הרבי לרב שניאור זלמן גורארי' ע"ה (שהיה מעורב בהרבה מעניני הרבי, בפרט בעניני בריאות הרבנית, והיה נמצא הרבה בביתו של הרבי).

מדובר בהתבטאות יוצאת דופן מפיו הק' של הרבי, בה ביטא את הקשר המיוחד שלו עם המשב"ק ר' שלום בער שיחי' גאנזבורג, ואת העובדה שבזכות עזרתו של ר' ש"ב בביתו של הרבי, יכול הרבי להיות יותר עם החסידים.

אלא שדווקא משום הסגנון המופלא שבהתבטאות זו, מכיוון שר' ש"ב לא שמע התבטאות זו בעצמו מהרבי - לא נתן את רשותו שהיא תודפס, וע"כ היא אינה מופיעה בקובץ זה.

אציין רק ששמעתי מכמה אנשים הנחשבים לבקיאים בסיפורים ובהתבטאויות של הרבי, שהתבטאות זו היא מיוחדת ונדירה בסגנונו של הרבי.

כמו כן, תוך כדי עבודתי שמעתי סיפורים רבים, וכמה מהם קשורים לר' ש"ב שיחי'. בחרתי להביא כאן שניים מהם:

ביחד באותו מקום של הכלה". כן מתאר שם ר' חיים שיחי', כיצד מנע ממנו הרבי להגיע ל770 עד לשבוע ויום אחד טרם החתונה.

תשובה דומה בכתב לחתן נוסף, נדפסה ב"מקדש מלך" ח"א עמ' 48: "כבר א"ל מכבר, שלדעתי, עליו להיות לא בניו יורק עד החתונה (בשעטו"מ) ואין מלון מכשיר עניין אשר ע"פ שו"ע אין צריך לעשותו...". בתשורה שחולקה בחתונת החתן והכלה לבית משפחות סארקין - סימפסון (בקראון הייטס) פורסם כתי"ק זה: ידוע - שבכלל רצוי שלאחר החלטה על שידוך והנישואין - ימעטו החו"כ [החתן והכלה] שי להיות בעיר אחת.

ישנן ראיות רבות נוספות לכך שדעתו הק' של הרבי היא שהחתן והכלה לא יהיו באותו המקום, וכן שלא יפגשו כלל, אך אכ"מ (בעניין השמועה הנ"ל, שניתן להיפגש פעם בשבוע, כדאי לצטט מכת"ק של הרבי (נדפס ב"כפר חב"ד" גיליון 941 עמ' 13): "...מה שאמרו לו שאני אמרתי וכו' - אמרתי כמה פעמים שאיני אחראי כלל למה שאומרים בשמי").

בקדש חזיתך

עידוד של הרבי...

שמעתי מהרב יקותיאל שיחי' פלדמן:

"מקומי הקבוע בעת ההתוועדויות של הרבי היה סמוך למקומו של ר' ש"ב שיחי', וזכורני שברבות מהן עודד הרבי את ר' ש"ב. באחת מאותן ההתוועדויות סיפר לי ר' ש"ב, שבכל עת בה מצב רוחו אינו שפיר - זוכה הוא לעידוד זה מהרבי".

לאחר שאימתי את חלקם הראשון של דברי הרב פלדמן שיחי' - העובדה שהרבי נהג לעודד רבות את ר' ש"ב בהתוועדויות - על ידי קריאה ביומנים השונים, ניגשתי לר' ש"ב על מנת לקבל פרטים נוספים אודות המעשה בכללותו. לבסוף שמעתי את הסיפור:

"בשנים האחרונות, בהן כאמור גר הרבי בחדרו שב770, הפריעו לי כמה אנשים בעבודתי. אף שהרבי היה שואל אותי שאלות הנוגעות לאופן התעסקותי בעניינים אלה, לא סיפרתי אודות ההפרעות הנ"ל. אמנם, מצב זה (מחד - לא להלשין, ומאידך - התעניינותו של הרבי באופן עבודתי) היה קשה עבורי מאד, והטריד רבות את מנוחתי.

אולם, כל אימת שעניין זה הטריד אותי יותר מדאי, עודד אותי הרבי בהתוועדות באופן מיוחד וכך שיפר את מצב רוחי, עד לפעם הבאה...".

"הרבי תמה: מדוע שקט כל כך?"

שמעתי מהרב יקותיאל מנחם שיחי' ראפ:

"ידוע, שהחל מליל ב' דחג השבועות תשמ"ג, נהג הרבי בליל אחרון של פסח ובליל ב' דחג השבועות לצאת אל החוזרים מה"תהלוכה" ולעודדם בידו הק'. אמנם, לא הכול יודעים כיצד החל נוהג זה. ומעשה שהיה כך היה:

כשחזרתי מה"תהלוכה" בליל ב' דחג השבועות תשמ"ג, בדיוק כשעמדתי מול בניין הספרייה, יצא המשב"ק ר' ש"ב שיחי' גאנזבורג מהבניין ואמר לי: "עדיין לא

בקדש חזיתך

חזרו מ"התהלוכה"? (והסביר:) הרבי תמה מדוע שקט כל כך?! (הרבי שהה באותה העת בדירתו שבבניין הספרייה).

מכיוון שהרבי תמה על כך ששקט, החלתי, יחד עם מספר 'תמימים' שנכחו במקום, לרקוד. בתחילה, רקדנו מול 770 (לא העזנו לרקוד על יד בניין הספרייה מכיוון שכאמור, הרבי נכח במקום), אך לפתע ראינו שהרבי עומד סמוך לשער הכניסה הראשית של הבניין ומעודד בידו הק' (השער היה סגור והרבי עמד בתוך הבניין). אז עברנו לרקוד מול בניין הספרייה.

אחר כך סיפר לי ר' ש"ב, שהרבי התעניין מי החל את הריקוד.

בפעם הבאה שחזרנו מ"התהלוכה", בליל אחרון של פסח תשד"מ (כשחזרו מה"תהלוכה" בחודש תשרי היו נכנסים ל"התוועדות" של הרבי בתוך 770), החלנו מעצמנו - 15 'תמימים' ואנ"ש, לרקוד מול בניין הספרייה, ושוב, תוך כדי הריקוד ראינו שהרבי עומד בכניסה לבניין ומעודד בידו הק' (הפעם היה השער פתוח מעט והרבי עמד על הפתח).

בחג השבועות באותה השנה, ידעו כבר כולם שהרבי יוצא מהבניין על מנת לעודד את החוזרים מה"תהלוכה", ובמקום נתאסף כבר קהל רב.

נוהג זה - שהרבי יוצא ומעודד את החוזרים מה"תהלוכה", נמשך מדי חג הפסח וחג השבועות, ובשנים האחרונות הרבי אף נהג לומר שיחה באותו המעמד.

כאמור, עניין זה החל בזכות ר' ש"ב שסיפר אודות דבריו של הרבי". ע"כ דבריו של הרב ראפ שיחי'.

ר' ש"ב אכן אישר באוזניי פרטים אלה, אך הבהיר שאף שהרבי הביע את תמיהתו על כך ששקט, לא הורה לו לרדת ולבדוק את הסיבה לכך, אלא ר' ש"ב עשה זאת מיוזמתו.

מילואים

מאת המו"ל

הוספה להע' מס' 71

מקובל בין אנ"ש שגם הרבניות הצדקניות רבקה ושטערנא שרה ביקשו מים טרם הסתלקותן. כך נדפס לאחר הסתלקות הרבנית באחד מהמקורות החב"דיים:

"בי"ג שבט בשנה הבאה, ביארצייט הראשון, לאחר סיום התפילה, סיפר כ"ק אדמו"ר מוהריי"ץ כי בעת הסתלקות סבתו הרבנית הצדקנית מרת רבקה נ"ע, אשת כ"ק אדמו"ר מהר"ש, נבג"מ זי"ע, ביו"ד שבט עדר"ת, לא היה אביו כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע בליובאוויטש. בגלל מצב בריאותו הוא שהה אז, עם זוגתו הרבנית נ"ע, במענטאן שבצרפת. ואני, מספר הרבי מוהריי"ץ נ"ע, עסקתי בסידור הלוויה והקבורה. לאחר מכן נסעתי לאבי, לניחום אבלים, ואבי התעניין איך בדיוק הייתה ההסתלקות. וסיפרתי כי הפטירה הייתה מיד לאחר התפילה. היא ביקשה סידור. התפללה. החזירה את הסידור, ביקשה כוס מים, ומיד יצאה נשמתה הטהורה.

"אמי (הרבנית שטערנא שרה) ששמעה את הסיפור הפטירה: "הלוואי עלי כזו פטירה"... ע"כ סיפור הרבי הריי"ץ.

"חסידים מוסיפים כי בקשתה אכן קוימה וגם הסתלקותה בש"ק י"ג שבט, הייתה באותה צורה. הפטירה הייתה בש"ק מיד לאחר התפילה, וגם היא ביקשה כוס מים.

"אף הרבנית חיה מושקא נ"ע, התבטאה במשאלה דומה באשר לזמן שבו יהיה עליה לעבור לעולם שכולו טוב. ואכן, אף היא חשה לפתע שלא בטוב, ורגע אחד לפני הסתלקותה, ביקשה כוס מים". ע"כ מהמקור הנ"ל.

במשך השנים נדפסה "עובדה" זו, שאף הרבניות רבקה ושטערנא שרה ביקשו מים טרם הסתלקותן, פעמים נוספות בכמה מקומות, שציטטו כולם מהמקור הנ"ל.

אמנם, גרסה זו צריכה יישוב גדול עם:

בקדש חזיתך

א. ברשימה משנת תש"ב (רשימת היומן' עמ' תי"ב) מתאר הרבי את הסתלקות הרבנית רבקה, כפי שתיארה הרבי הריי"ץ: "ביקשה [ממני] הסידור, ובגמר התפלה לקחתי מידה הסידור, הניחה ידי' על ראשי, ואמרה: א יישר כח פאר דער טירחא. הלכתי להניח הסידור על מקומו - כנראה שם בחדר - ובחזירתו כבר נח נפשה. כשסיפרתי הדברים במענטאן [לאדמו"ר נ"ע] בנוכחותי אמי, אמרה: "איך וינש זיך אזויי" [הנני מתברכת שגם אצלי יהיה כן"].

לא מוזכר אם כן דבר אודות בקשת הרבנית רבקה לקבל מים.

ב. "בספר השיחות" תרפ"א עמ' 13 הערה 15 מובאת רשימה מגוכי"ק של הרבי הריי"ץ [שנכתבה כמובן שנים אחר השנה הנ"ל] בה מתאר את הסתלקות אימו, הרבנית שטערנא שרה בשנת תש"ב:

"בשבת קודש "בשלח" בשלשה עשר לחודש שבט תש"ב קודם התפלה אמרה: "היינט [היום] איז [זו] שבת שירה באדארפמען גאר אנדערש דאוונען [צריכה התפילה להיות אחרת לגמרי]". ובאמצע התפלה - "בפזמון נשמת כל חי" - בשלשת רבעי שעה האחת עשרה נסתלקה והשיבה נשמתה אל האלוקים כשהסידור תפלה בידי'..." דברים דומים מופיעים גם ב"הקריאה והקדושה" בגיליונו מחודש שבט תד"ש עמ' ה.

נמצא אם כן שגם הרבנית שטערנא שרה לא ביקשה מים טרם הסתלקותה.

ג. ב"זכרון לבני ישראל" עמ' מג חוזר אף הרה"ח ר' ישראל דזייקובסון ע"ה על דבריו הק' של הרבי הריי"ץ ביארציט הראשון אחר אימו ע"ה, אך באופן אחר מכפי שנדפס במקור החב"די הנ"ל, וכן באופן שונה מכפי שתיאר הרבי ברשימה הנ"ל את הסתלקות הרבנית רבקה, ומכפי שתיאר הרבי הריי"ץ את הסתלקות אימו ברשימתו שהובאה לעיל:

"בעת היארציט הראשון של כ"ק הרבנית הצדקנית מרת שטערנא שרה (שנפטרה ביום ש"ק י"ג שבט בארה"ב), סיפר לנו בנה אדמו"ר הריי"ץ נבג"מ, שבעת בואו לאשכנז סיפר לפני כ"ק אדמו"ר הרש"ב נבג"מ אודות פרטי העניינים, וסיפר אשר ביום ו' עש"ק בקשה מהאישה ששרתה אותה שתתן לה הסדור להתפלל ונתנה לה והתפללה והחזירה לה הסידור להניחו במקומו, וכשפנתה להניח הסדור והחזירה פני'

בקדש חזיתין

אלי', כבר נפטרה. התחיל בנה אדמו"ר הרש"ב לבכות, ואמרה זוגתו הרבנית מרת שטערנא שרה: "הלוואי אויף מיר געזאגט געווארן אזא כו"ו" [הלוואי עלי כזו וכו"].

"וכן אירע שגם בנה אדמו"ר הריי"ץ נבג"מ הי' בעת פטירתה בשיקגו לרגלי ענייני הכלל, וביום ש"ק בוקר י"ג שבט בקשה מאת האישה ששרתה אותה את הסידור, והתפללה, וכשהחזירה לה את הסידור אחר גמר תפילתה להניחו, פנתה המשרתת להניח את הסידור ובחזירתה ראתה והנה נפטרה ברגע זה".

הרי שגם לדברי הרב דז"ייקובסון, לא הזכיר הרבי הריי"ץ שהרבניות ביקשו מים טרם הסתלקותן.

ד. ב"ליקוטי ספורים - פערלאוו" עמ' רכו (בהוצאה משנת תשנ"ב) מספר שהרבנית רבקה ביקשה סידור, ונסתלקה טרם שהספיקה לקבל אותו. וראה זה פלא: הרב פערלאוו כותב שם ששמע מהרב דז"ייקובסון, שגם הרבנית שטערנא שרה ביקשה סידור ונסתלקה טרם שהגיע הסידור לידיה.

מוצאים אנו אם כן גרסה נוספת באופן הסתלקות הרבניות, ואף סתירה לכאורה בדברי הרב דז"ייקובסון ע"ה. בכל אופן, גם הרב פערלאוו אינו מזכיר שמי מהרבניות ביקשה מים.

ה. ב"ימי חב"ד" בעמ' 108 מספר על הרבנית רבקה. הדברים בכללותם מלוקטים מ"שיחות ומכתבי כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ, "הקריאה והקדושה", "שמועות וסיפורים". על הסתלקותה מסופר כך: "בערב שבת י' שבט בבוקר אחרי שקראה קריאת שמע והתפללה תפילת שמונה עשרה, נסתלקה", וגם שם לא מוזכרת בקשה לקבל מים.

הוספה להע' 111

כיון דאתינן עד הכי, נספר גם על נסיעתה הראשונה של הרבנית לחו"ל, בשנת תשי"ד:

במוסף המצורף ל"כפר חב"ד" גיליון 325, סיפר המשב"ק ר' בערל יוניק ע"ה פרטים על ביקור זה. כאן מביאים אנו פרטים נוספים משמו של ר' בערל ע"ה, אותם לא סיפר באותו הראיון. שמעתי את הדברים משניים מבניו של ר' בערל, וכן מחתנו הרב איטקין שיחי' כפי ששמעו מאביהם:

בקדש חזיתך

"בשנת תשי"ד נסעה הרבנית לשווייץ ולפריז. אבינו ע"ה נסע במונית יחד עם הרבי והרבנית לשדה התעופה. באותם ימים, ניתן היה לעלות על גג אחד מאולמות שדה התעופה, ולצפות במטוס בעת שממריא עלעל. גם הרבי עלה על אותו הגג, וצפה במטוס בו הייתה הרבנית, בעת שהמריא. בעת שצפה, מלמל הרבי דברים לעצמו, ומעיניו זלגו דמעות.

"לפי הוראת הרבנית, הייתה הגב' דובינסקי מבשלת אוכל עבור הרבי ועבור אבינו ע"ה, ואבינו היה לוקח את אותן המנות מביתה ומביא אותן אל הרבי. פעם השאיר הרבי חתיכה ממנת העוף שלו, ואמר לאבינו שהיא אינה שיריים ויכול הוא לאוכלה.

"את אחת מהמזוודות שלה שלחה הרבנית לניו יורק עוד בעת היותה בצרפת, באמצעות הרב רפאל שיחי' ווילשנסקי שגר אז בפריז. הרב ווילשנסקי ייעד את המזוודה לאבינו. כשהמזוודה הגיעה, הביאה אבינו לביתו של הרבי".

ציון שכמה מהפרטים האחרונים שמע גם אחי, הר' חים אליעזר שיחי' מר' בערל עצמו.

להלן שני קטעים מיומנו של ר' בערל ע"ה, אותם רשם בזמן ששהתה הרבנית בחו"ל. בקטעים אלה מתאר ר' בערל חלק מדברי הרבי אליו באותם הימים. קיבלתי מבנו, ר' אברהם ברוך שיחי', והם מתפרסמים כאן לראשונה:

יום א' פ' מקץ כ"ב כסלו תשי"ד (כשהרבנית שתליט"א הייתה בפאריז ובציריך):

ווער הייסט מישן זיך אין מיין בעל-הביתישקייט מען זאָגט מיר וואו איך זאָל נעמען שבת און איצטער מיט די גרעט, איך בין דוכט זיך שוין נאָך בר-מצוה. בריינגט דעם ביל וויפל עס קאָסט וועל איך אָפּצאָלן, אַנדערש וועל איך ניט ניצן די וועש, מר רובאַשקין איז שוין געקומען פון פאריז. זי האָט איבערגעגעבן אַ טשעמאַדאַן פאַר מיר. ווילשאַנסקי האָט דאָס איבערגעגעבן ער זאָל אייך אָפּגעבן כדי מען זאָל ניט וויסן אַז עס איז פאַר מיר

[מי אמר להתערב בבעלות שלי? אומרים לי מאיפה לקחת לשבת, ועכשיו מתערבים בכביסה. כמדומני שהנני כבר לאחר בר מצוה. תביא חשבון כמה שעלה ואני אשלם. אם לא - לא אשתמש בבגדים. מר רובשקין כבר הגיע מפריז. הרבנית מסרה מזוודה בשבילי. ווילשנסקי מסר המזוודה על שמך, כדי שלא ידעו שזה בשבילי".]

בקדש חזיתין

יום א' פ' ויגש ער"ח טבת תשי"ד:

דאָס איז פאַר אייך פון מיין בעל הבית'טע (קאַרטל) אַ דאַנק פאַרן טשעמאַדאַן איר קענט אים בריינגען צו מיר אין הויז און אַוועקשטעלן לעבן טיר.

[״זו (הגלויה) בשבילך, מהרבנית. תודה עבור המזוודה. תביא אותה הביתה ותניחה על יד הדלת״].

הרבי נתן לר' בערל את שתי הגלויות שהרבנית שלחה, והן נדפסו במוסף המצורף לגיליון ה"כפר חב"ד" הנ"ל.

בשנת תשי"ד היה ר' בערל ע"ה בשנות בחרותו, ואת סעודות השבת היה סועד בביתה של הגב' טעמא תחי' גורארי'. שמעתי ממנה שר' בערל סיפר לה 'בזמן אמת' שהרבנית נסעה (גם?) למנטשסטער, על מנת לבקר את גיסתה, הגב' דבורה ע"ה - רעייתו של אחיו של הרבי, הרב ישראל אריה לייב ע"ה, שנסתלק בי"ג באייר תשי"ב.

מהמשב"ק ר' יעקב שיחי' הולצמן שמעתי שאכן בימי החול הראשונים אחר נסיעת הרבנית, ובכל השבתות שהיו בזמן ביקורה, הביא ר' בערל ע"ה לרבי את מנות הסעודות - אך ברוב ימי החול היה הוא (ר' יעקב) מביא את הסעודות לרבי. לדבריו, כמה ימים לאחר שנסעה הרבנית פגשו ר' בערל, וביקשו לקבל על עצמו תפקיד זה. הוא נענה אכן להצעה, ומידי בוקר וצהריים היה מביא מנה בשביל הרבי בלבד מביתה של הגב' דובינסקי, לחדרו של הרבי ב770. ר' יעקב אף הוסיף שלמיטב זכרונו, שהתה הרבנית בחו"ל למעלה מחודש ימים.

חזרתי לר' אברהם ברוך על דבריו של ר' יעקב והוא לא שלל דברים אלה, אלא אמר שיתכן אכן שגם אביו הביא ב(אותם כמה) ימי החול סעודות בשביל הרבי בלבד, אך לשבת היה מביא שתי מנות, ובאחת מאותן השבתות התרחש הסיפור הנ"ל עם השיריים בביתו של הרבי.

מאבי שיחי' שמעתי שאחר ההתוועדות באחת מהשבתות, בעת ביקורה של הרבנית בחו"ל בשנת תשי"ד, הזמין הרבי את ר' יהודה קעלער ע"ה לסעוד עימו את סעודת השבת והוא נענה אכן להזמנה (אביו של ר' יהודה היה מזכיר של כ"ק אדמו"ר בשנים הראשונות).

בראיון ל"כפר חב"ד" גיליון 323, סיפר כבר הרב רפאל שיחי' ווילשנסקי אודות ביקור זה של הרבנית, אך כעת מגלה פרטים נוספים:

בקדש חזיתך

ראשית, אישר הרב ווילשנסקי את הדברים הנ"ל אודותיו, והוסיף שהרבנית שלחה מזוודה אחת בנפרד מהשאר, מאחר ומשקלן היה רב מהמותר. כן סיפר את הפרטים הבאים:

"מפאת תפקידי כמזכיר ה'לשכה', הודיע לי הרב בנימין גורודצקי ע"ה שהרבנית מגיעה לפריז, והורה לי לעזור לה בכל המצטרך לה. אכן עזרתי לה, והבאתי את הדברים להם נצרכה אל המלון בו שהתה.

"לרבנית היה בביקורה זמן רב פנוי. באחת מהפעמים בהן שוחחנו, התבטאה בפניי ש"אילו עמד לרשותו של בעלי זמן רב כל כך, כפי שיש לי כעת, היה יכול לעשות 'סיום' על מסכת "בבא בתרא" בלי להתייגע".

"הרבנית אף נתנה לי דולר שקיבלה בניו יורק לשם "שליחות מצווה". כששאלתי האם הרבי הוא שנתן לה את הדולר - שאז אחליף אותו - חייכה מאד ולא הגיבה. מפריז נסעה לניו יורק".

עיונים במנהגי חב"ד

בעניני אירוסין וחופה
חג הפסח וספירת העומר
מאת הרב מרדכי שמואל שיחי' אשכנזי

תוכן ענינים

97.....	מה מתחייבים בווארט.....
102.....	אמירת תחנון ביום כתיבת הכתובה.....
106.....	שתי הנהגות קודש בסידור קידושין.....
112.....	סדר עריכת הקידושין למנהג חב"ד.....
134.....	שיטת רבותינו נשיאינו בביטול חמץ בערב פסח.....
143.....	ספירת העומר וקריאת המגילה – לאחר אמירת קדיש שלם.....

מה מתחייבים בווארט?

א. כאשר איש ואשה באים בקשרי השידוכים, מנהג ישראל לערוך סעודה מיוחדת הנקראת 'ווארט'. בעת הסעודה, החתן והכלה מקבלים קנין על כוונתם להינשא.

ויש לעיין, מה הם בדיוק מתחייבים בעת הקנין?

ברור שהם אינם מתחייבים באופן גמור להינשא זה לזה, כי זה מתרחש רק בעת הנישואין. כמו כן, מנהג חב"ד אינו כמו בקהילות ישראל אחרות, שכותבים בעת הווארט שטר של 'תנאים ראשונים', אלא מנהגו רק לערוך קנין בעלמא. ולכן, יש לעיין, מה הם מתחייבים בדיוק בעת הווארט?

ב. ויש לומר, שמהות ההתחייבות רמוזה בשם של האירוע המיוחד הזה – 'ווארט'. פירוש הביטוי הוא – 'מילה'. וכך, התחייבות בערב זה היא התחייבות של דיבור, של מילים, ולא התחייבות עצמית גמורה. וכך גם מעשה הקנין הוא 'קנין דברים', ולא 'קנין התחייבות'.

ביאור הדברים: רבינו הזקן מביא בשולחן ערוך¹¹⁷, כי ישנם שלושה סוגי קנינים:

א. 'קנין חפץ'. כלומר, אדם שמוכר לחבירו חפץ ברגע הזה ועורך על כך קנין, אזי הקנין חל על גופו של החפץ והוא עובר כרגע מרשות המוכר לרשות הקונה.

ב. קנין התחייבות. כלומר, אדם שאומר לחבירו אני מתחייב למכור לך חפץ עכשיו או בעוד כמה ימים ועורך על כך קנין, אזי ההתחייבות שלו חלה על 'גופו ונפשו' (הוא עצמו משתעבד להתחייבות הזו), ואז הוא חייב לקיים את דבריו.

ג. 'קנין דברים'. וזה כאשר אדם אומר לחבירו, אני אתן לך עכשיו או בעד כמה ימים חפץ מסוים (היינו שהוא לא אומר אני מתחייב לתת לך, אלא רק אתן לך), ועורך קנין על כך, אזי אין כאן התחייבות עצמית, אלא רק 'דיבור', כמו 'הצהרת כוונות', ולכן, אין כאן שום התחייבות. וגם הקנין שעשה על כך, אינו מחייב אותו שום דבר.

117 הלכות עדות סעיף טז

עיונים במנהגי חב"ד

ובלשון רבינו: "אבל אם לא אמר בלשון חיוב על נפשו, אלא אמר אתן מיד או לזמן פלוני, אף על פי שקנו מידו על זה, אין זה כלום. כי קנין על אמירת אתן, הוא קנין על דברים לבד. והקנין אינו חל אלא על גוף החפץ הנקנה – [רק] אם מקנהו לו מעכשיו. ואם אינו מקנהו לו מעכשיו, אלא אומר שיתננו לו מיד או לזמן פלוני, אין הקנין חל על זה. אלא על גופו ונפשו של הנותן שיתננו לו – אם אומר בלשון חיוב שמתחייב את עצמו ליתן".

ורבינו מסיים: "ולכן נהגו לכתוב תנאים אחרונים בשעת הנישואים, ולא די בראשונים [שהיו כותבים בימיהם בעת הווארט]. מפני שבראשונים, אין שני הצדדים מחייבים את עצמם בלשון חיוב על נפשם [אלא רק בדברים]. כי שמא יחזור בו אחד מהצדדים מאיזו סיבה ורוצה להיפטר בקנס לבד".

וכך יש לומר בעניינינו: סעודת הווארט היא כעין אמירה והצהרה של החתן והכלה שהם מתכוונים להינשא זה לזה, והם עורכים קנין על האמירה הזו. אולם, כמובן, שאין כאן 'התחייבות' להינשא, אלא רק אמירה. כי אם הם היו מתחייבים על כך, הרי זו התחייבות גמורה שחלה על גופם ונפשם, ושוב אחד מהצדדים לא היה יכול להתחרט מכך. לכן, כדי להשאיר אפשרות לחרטה עד החתונה, הם רק 'מצהירים' שבכוונתם להתחתן ולא 'מתחייבים'.

ואולי זו הסיבה, שמנהג ישראל לקרוא לסעודה זו בשם 'ווארט'. וזאת, למרות שעורכים בסעודה זו קנין, שהוא חזק יותר מההתחייבות בדיבור, ואם כן, היה ראוי לקרוא לסעודה זו 'סעודת קנין'. ובמיוחד, שכך מצאנו בשולחן ערוך רבינו¹¹⁸, שהיו קוראים לסעודה זו בשם 'סעודת קנין'.

אלא, הכוונה בכך היא לחדד ולהבהיר, שההתכנסות בערב זה היא רק 'ווארט' – רק אמירה בעלמא של כוונה להינשא. וגם הקנין הוא רק 'קנין דברים'.

ואכן, לפי זה, הרב והעדים צריכים להקפיד שהקנין יהיה רק על ההסכמה של החתן והכלה להינשא, ולא שיתחייבו בכך ממש.

ואין לתמוה, בשביל מה עושים בכלל קנין, והרי במילא הוא רק קנין דברים שלא מחייב כלום?

עיונים במנהגי חב"ד

אלא יש לומר, כדברי הרמב"ם, אודות קנין כזה¹¹⁹: "קניין זה שנהגו להקנות באלו הדברים, אינו מועיל כלום, אלא להודיע שאינו אומר דברים אלו כמשחק ומהתל, אלא שגמר בליבו ואחר כך אמר". וכך גם כאן, הקנין נועד להפגין את רצינות כוונתם להינשא.

ג. ויש לומר, יתירה מכך: כינוי הסעודה הזו בשם 'ווארט' דוקא, גורם שהקנין שלהם יתאים לפי כל השיטות בראשונים.

הצמח צדק מביא¹²⁰ את דעת הרשב"א, שקנין דברים הוא קנין גמור. היינו שגם אם אדם רק אמר שיתן לחבירו חפץ פלוני ועשה על זה קנין, הרי זה מחייב אותו לגמרי כמו במקרה שהתחייב לתת. ובלשון הרשב"א: "דקנין מילתא אלימתא היא ומתקן העניין וכאילו מחייב את עצמו באותו דבר".

ולכאורה, לפי דעה זו, הרי הקנין בווארט הוא קנין גמור. ולכן, לדעה זו, לא יכול אחד מהצדדים להתחרט.

ואולי יש לומר, שכל דבריו של הרשב"א הם במקום שאומר סתם אתן לך חפץ. אולם, אם הוא מפרש בדבריו שהוא מתכוון רק 'לומר' שיתן, ולא להתחייב – אזי גם הרשב"א מודה שהקנין אינו מחייב אותו לתת.

ולכן, קוראים לסעודה זו בשם 'ווארט', ובכך מבהירים שהסעודה הזו היא רק 'ווארט' – רק אמירה, ולא התחייבות גמורה. לכן, לפי כל הדעות, אין כאן עדיין התחייבות גמורה.

ד. אולם, מסקנה זו, מעוררת שאלה אחרת: בעת הווארט עורכים סעודה לכבוד השמחה, וסעודה זו היא סעודת מצוה. כלשון רבנו¹²¹: "ואפילו הסעודה שעושין כשהחתן משלח סבלונות [מתנות] לכלתו, שקורין אותה סעודת קנין, גם היא נקראת סעודת מצווה".

119 הלכות מכירה פרק ה הלכה יג

120 חושן משפט סימן לב ד"ה ומיהו

121 סימן תמד סעיף טו

עיונים במנהגי חב"ד

מה הסיבה שסעודה זו היא סעודת מצוה? איזו מצוה מקיימים בערב זה?

במבט ראשון, ההתחייבות של החתן והכלה להינשא והקנין שלהם על זה – היא התחלת הקיום של מצות פריה ורביה, ולכן הסעודה שנערכת לכבוד קיום המצוה הזו – היא סעודת מצוה.

אמנם לפי דברינו, שההתחייבות והקנין שלהם היא רק 'הצהרת כוונות', והם יכולים אחר כך להתחרט מזה, אזי עדיין לא מתחיל כאן באופן ממשי שום קיום מצוה, ואם כן, גם הסעודה אינה צריכה להיקרא סעודת מצוה?

ויש לבאר זה, כדברי מהר"י ברונא¹²²: "סעודת שידוכין שמקבלים קנין, חשובה סעודת מצווה, בגלל שיש בה חזקה שאין אדם טורח בסעודה ומפסידה. נמצא שסעודה זו היא כריתת חיתון". כלומר, הסעודה היא סעודת מצוה, כי היא מביאה אותם לקיים את מצות נישואין. שכן, ישנה "חזקה שאין אדם טורח בסעודה, ובסוף מפסיד אותה". לכן, עצם עריכת הסעודה גורמת להם לקבל על עצמם ביתר רצינות את הכוונה להינשא.

[לכן, הסעודה היא לא לכבוד המצוה, אלא כעין 'מכשירי מצוה', שמביאים את האדם לידי קיום המצוה].

ובאמת, כך נראה לדייק מלשון רבינו הנ"ל¹²³, ש"הסעודה שעושין כשהחתן משלח סבלונות לכלתו, שקורין אותה סעודת קנין, גם היא נקראת סעודת מצוה". כלומר, הסעודה הזו רק 'נקראת' בשם סעודת קנין, אבל היא לא באמת היתה לכבוד הקנין. וזאת, כדברינו כאן, שהקנין עצמו אינו קנין גמור, ולכן הוא אינו מצריך לעשות סעודה לכבודו. אלא, הסעודה היתה מטעם אחר, כדי ששליחת המתנות לכלה תהיה מתוך סעודה, וכך הסעודה עצמה גורמת שהם לא יתחרטו מהחלטה להינשא.

122 סימן כב

123 ראה הערה 5

עיונים במנהגי חב"ד

ה. לפי זה, אפשר לבאר נקודה נוספת: רבינו כותב¹²⁴, כי בימי ספירת העומר, מותר לערוך שידוכים, שמא יקדמנו אחר. ורבינו מוסיף, כי מותר גם לערוך את סעודת השידוכים. ויש לעיין, מה הסיבה שהתירו לערוך סעודה זו?

במיוחד, אם נאמר כדברינו כאן, שסעודת השידוכים לא קשורה באופן ישיר לקנין, שכן, הקנין הוא רק קנין דברים, ואינו מצריך סעודה, ואם כן, שיעשו רק קנין וידחו את הסעודה לאחרי הספירה?

במבט ראשון, אפשר להשיב, כי זהו דבר פשוט שהסעודה מותרת, כי בכלל אין איסור בימי הספירה על עריכת סעודות בלא מחולות וריקודים. כמו שרבינו מסיים שם במפורש, שמותר לעשות סעודת הרשות בלא ריקודים ומחולות.

אמנם, מלשון רבינו שם, שהוא כותב בהתחלה שסעודה שידוכים מותרת, ואחר כך כותב באופן נפרד שכל סעודת רשות מותרת, משמע קצת שבעצם סעודת שידוכים יותר חמורה מכל סעודת הרשות, ולכן יש בה יותר סברא לאסור מכל סעודת הרשות. וזה חידוש בפני עצמו שגם סעודה זו מותרת.

ובפשטות, הסברא לאסור את סעודת השידוכים היא שסעודת שידוכים היא סעודת מצוה. ולכן, יש בה שמחה יותר מכל סעודת רשות. כך שסברא לאסור אותה יותר מסעודת הרשות. וזה חידוש בפני עצמו שהתירו למעשה גם את זה.

מה, אם כן, הטעם שהתירו למעשה סעודה זו?

לפי דברינו כאן, מובן היטב: כשם שהשידוך מותר כדי שלא יקדמנו אחר, כך הסעודה מותרת מפני שהיא גורמת לחזק אצלם את ההחלטה לנישואין. לכן, עדיף לעשות אותה כמה שיותר מהר ולא לחכות לאחרי הספירה, וכך מתחזקת אצלם עוד יותר הכוונה להינשא.

124 סימן תצג סעיף א

אמירת תחנון ביום כתיבת הכתובה

א. חתן ביום חופתו, לא אומר תחנון, וכן בשעה שהוא נמצא בבית הכנסת – לא אומרים תחנון. וזאת, כדברי רבינו הזקן בשולחן ערוך¹²⁵: "נהגו שלא ליפול על פניהם בבית החתן ביום כניסתו לחופה ... ולא כשיש שם חתן בבית הכנסת".

ויש לעיין, מאיזה יום בדיוק החתן (והציבור בבית הכנסת) לא אומרים תחנון?

כלומר: בעבר היה נהוג לערוך את החופות בעוד יום, סמוך לשקיעת החמה, ולכן, ברור שיום החופה הוא כל אותו היום. אולם, בימינו, נהוג פעמים רבות ובפרט בימי החורף הקצרים, לערוך את החופה בלילה, אחרי צאת הכוכבים. ויש לעיין, מתי החתן מפסיק לומר תחנון: האם בשעת החופה בלילה, שזה כבר שייך ליום הבא, או כבר ביום לפני כן?

וכמדומה, שמנהג אנ"ש, שהחתן לא אומר תחנון כבר ביום לפני כן. ויש לעיין, מה הסיבה לכך, והלא יום זה אינו יום החופה שלו?

ב. כדי להבין זאת, יש להקדים ולדון, מה הסיבה שהחתן לא אומר תחנון ביום חופתו.

במבט ראשון, נראה לומר, שיום זה הוא היום הראשון לשבעת ימי המשתה. ולכן, מאותה סיבה שלא אומר תחנון בכל ז' ימי המשתה, כך לא אומר ביום הראשון של הכניסה לחופה.

ולפי זה, מתחזקת השאלה האמורה, מדוע נמנעים מאמירת תחנון כבר ביום שלפני החופה, והרי יום זה בודאי אינו חלק משבעת ימי המשתה.

אולם, כשמעיינים היטב בלשונו של רבינו, רואים שהוא מחלק בלשונו בין אי אמירת תחנון ביום הכניסה לחופה, לאי האמירה בשבעת ימי המשתה.

עיונים במנהגי חב"ד

בהתחלה, בסעיף ה', הוא כותב בנוגע ליום החופה, שלא אומרים תחנון - "מפני שיום טוב שלו הוא". אחר כך, בסעיף ו', הוא כותב בנוגע לשבעת הימים, שלא לומר תחנון - "מפני שכל ז' ימי המשתה הם לו כרגל". כאן כתב: "יום טוב שלו", וכאן כתב: "רגל".

לאמיתו של דבר, זה לא סתם חילוק בלשון, אלא הדעת נותנת שזה שני דינים נפרדים. כי השייכות של החופה לשבעת ימי המשתה היא רק משעת החופה ממש, ולא בכל אותו היום עד שעת החופה. וכך כותב רבינו במפורש באותו הסעיף לענין אי אמירת תחנון בשבעת ימי המשתה, שיש נוהגים לא לומר תחנון גם ביום השמיני לחופה, עד שימלאו ז' ימים שלמים לחופה. כי היות שבדרך כלל החופה נערכת סמוך לשקיעה, הרי ז' הימים נגמרים רק באותה שעת ערב.

מכאן, שלפי אותו מנהג (שרבינו מביאו בפשטות בלי הסתייגות), אזי שבעת ימי המשתה מתחילים משעת החופה ממש, ולא בכל אותו היום. ואם כן, מדוע כותב רבינו שלא אומרים תחנון בכל יום החופה, ולא רק משעת החופה? אלא, מוכח מכאן, שהדין של אי אמירת תחנון ביום החופה הוא דין נוסף בפני עצמו: "שיום טוב שלו הוא". ודין זה קיים בכל אותו היום ולא רק בשעת החופה.

ג. ויתכן לומר, שהמעלה המיוחדת של אותו היום, שבגללו לא אומר תחנון הוא, שביום זה, הוא נעשה 'חתן'. ביום החופה חל עליו הגדר החדש של 'חתן' עם כל המעלות הכרוכות בכך. כמו שמאריכים בדרושי החסידות שהוא נעשה 'משפיע', וכ"ק אדמו"ר מאריך¹²⁶ שביום הוא עולה לגדולה ונמחלים כל עוונותיו.

ולמרות, שאנו רגילים לקרוא לו בשם 'חתן' כבר מרגע שבא בקשרי השידוכים. אמנם, לאמיתו של דבר, שם זה הוא רק 'שם המושאל'. כי מבחינת הלכתית הוא נעשה 'חתן', בשם התואר, רק ביום החופה. וכך כותב הרמ"א¹²⁷: "ולא מיקרי חתן אלא ביום שנכנס לחופה", ולא לפני כן. ולכן, ביום זה הוא לא אומר תחנון.

לפי זה, ניתן להמתיק יותר את לשונו של רבינו בנוגע ליום זה - "שיום טוב שלו

126 לקוטי שיחות חלק ל עמוד 161 ואילך

127 סימן קלא סעיף ד

עיונים במנהגי חב"ד

הוא". רבינו כותב¹²⁸, שבחול המועד סוכות אומרים הלל שלם, ולא חצי הלל כמו בימי חול המועד פסח, משום שימי חול המועד סוכות "כל יום ויום נחשב 'ליום טוב' בפני עצמו, כיון שחלוק בקורבנותיו משאר הימים. מה שאין כן בפסח, שכל קורבנות של כל הימים הן שוין, לפיכך לא תקנו לגמור ההלל אלא ביום הראשון בלבד". כלומר, רבינו מלמד כאן, כאן ההגדרה של יום טוב היא לאו דוקא יום שאסור במלאכה וחייב בכבוד ועונג, אלא יום טוב הוא 'יום מיוחד'. יום שיש בו משהו שאין בימים אחרים. כמו למשל, שמקריבים בו קרבן אחר ממה שמקריבים בחבירו, וזה כבר עושהו ליום טוב.

וכך יש לומר בעניינינו: ביום החופה, הבחור נעשה ל'חתן' עם כל המעלות הכרוכות בכך, ולכן יום זה הוא "יום טוב" שלו, וזה סיבה טובה שלא לומר תחנון באותו היום.

ד. עתה, אפשר להשיב על השאלה הראשונה, מדוע לא אומרים תחנון כבר ביום שלפני הכניסה לחופה.

מנהג חב"ד, להקפיד לכתוב ביום זה - שלפני הכניסה לחופה - את שטר הכתובה. ויש לומר, שהבחור מקבל את הגדר של חתן כבר בשעת כתיבת הכתובה, לפני שעת החופה, ולכן, יום זה הוא "היום טוב" שלו.

ראיה לכך: נוסח הכתובה הוא, שפלוני בא בפנינו וביקש לשאת אשה פלונית, ובתמורה לכך, הוא מתחייב בדמי הכתובה. והנה, בנוסח הספרדים, בכל מקום שמוזכר שמו של האיש הוא מכונה בשם חתן. "בא לפני פלוני חתן וכו'". אולם, בנוסח הכתובה שלנו (הלקוח מספר נחלת שבעה למהרש"ק), בתחילת הדברים, לא מוזכר התואר חתן בסמוך לשמו, רק בהמשך הדברים כאשר מסכמים את ההתחייבות שלו לדמי הכתובה, הוא מכונה בתואר חתן. כלשון הכתובה: "הכל קיבל עליו כמר פלוני חתן דגן".

מסביר הנחלת שבעה, כי בהתחלת הדברים, כאשר הוא רק רוצה ומתכוון לשאת את האשה, זה עדיין לא הופך אותו לחתן. כי הוא עדיין לא התחייב על כלום וביכולתו להתחרט. רק כאשר הוא מקבל על עצמו התחייבות כספיות בעבור מזונות האשה, ואז בכל מקרה הוא נעשה משועבד לחוב שלה, הוא נעשה חתן, ובמילא נוסף לו התואר הזה.

עיונים במנהגי חב"ד

למדנו מכאן, כי ההתחייבות שלו בכתובה הופכת אותו לחתן. ויש לומר, שזו הסיבה שלא לומר תחנון כבר ביום זה.

ואין לתמוה, אם לא אומרים תחנון כבר ביום כתיבת הכתובה, מדוע רבינו כותב שלא לומר תחנון "ביום החופה", ולא ביום כתיבת הכתובה". אולם, כמוכר שאין זו קושיא. כי רבינו מדבר לפי הנהוג בימיהם, שהחופה היתה בשעת היום, ולכן הכתובה נכתבה באותו יום. אולם, לפי המנהג כיום, שהחופה נערכת לפעמים בלילה, ובצירוף מנהג חב"ד, שמקפידים לכתוב הכתובה ביום, נוצר הבדל בין יום כתיבת הכתובה ליום עריכת החופה.

ה. שאלה נוספת בסוגיא זו היא - אמירת תחנון של הכלה: האם גם הכלה צריכה לא לומר תחנון, ואם כן, ממתי בדיוק - ביום שלפני החופה או רק ביום החופה.

הנה, בשולחן ערוך מוזכר רק שהחתן לא אומר תחנון, ולא מוזכר כלום מהכלה. אולם, בשיחה הנ"ל, מוזכר בפשטות כי יום זה הוא סליחה ומחילה גם עבור הכלה ולא רק לחתן. ויש לעיין, אם זה טעם מספיק בשביל לא לומר תחנון.

ולשלימות הענין, ראוי להעיר עוד, כי בשטר הכתובה לא מזכירים לגבי האשה את התואר 'כלה'. רק בשטר ה'תנאים' זה מוזכר, וכן בשעת החופה אומרים "משמח חתן עם הכלה".

שתי הנהגות קודש של כ"ק אדמו"ר בסידור קידושין

- א. לפני אמירת הברכות, הביט על החופה
ב. לפני אמירת הברכות, אמר 'סברי מרנן' בלחש

אחד הגילויים המיוחדים להם זכה ה'דור השביעי' הוא, סידור קידושין על ידי כ"ק אדמו"ר לכמה עשרות זוגות בין השנים תש"ד – תשכ"ג.

חדי העין, היו יכולים להבחין כי הרבי נוהג בעת סידור הקידושין בכמה הנהגות קודש מיוחדות שאינן כתובות במפורש בספרי הפוסקים והם בבחינת חידוש. לקמן נעסוק בשתי הנהגות כאלו.

א. העומדים סמוך לחופה, הבחינו כי לפני שכ"ק אדמו"ר החל לברך את ברכת האירוסין, הרים ראשו הק' והביט בחופה, ואחר כך החל לברך הברכה.

הנהגה זו אינה מפורשת בספרי הפוסקים, ויש לעיין, איזו הלכה מחודשת ניתן ללמוד ממנה.

בהשקפה ראשונה, הנהגה זו מבוססת על ההלכה הידועה¹²⁹, שכל דבר שאדם מברך עליו, צריך לאוחזו בידו בעת הברכה. ואם אינו יכול לאוחזו, מביט עליו לפני הברכה. וכך, לפני שמברכים את ברכת האירוסין, יש להביט על החופה שמברך עליה.

אולם, קשה ליישב כך. שכן, ברכת האירוסין לא הולכת על החופה, אלא על החתן וכלה ומצות הקידושין הנעשית בטבעת, כך שאין צורך להסתכל על החופה דוקא.

129 סימן ר"ו סעיף ה; סימן רפ"ד סעיף יב; ולשון רבינו בסידור ברכת קידוש לבנה. ובעוד מקומות

עיונים במנהגי חב"ד

ב. לכן, נראה לומר בדרך אפשר, שהנהגה זו מלמדת ענין אחר: מובא בפוסקים¹³⁰, שהחופה היא רשות בפני עצמה. (לכן, כתבו הפוסקים, שכאשר החתן מכניס את הכלה תחת החופה, הוא מכניסה כביכול לתוך בית וכך מקיים את מצות הנישואין). ויש לומר, שהרב מסדר הקידושין צריך לוודא לפני החופה שהוא עומד תחת החופה ממש, ולא לצידה, וכך הוא עומד עם החתן וכלה באותה רשות. אבל אם לא עומד תחת החופה, הרי עומד ברשות אחרת מזו של החתן וכלה.

מדוע חשוב שהרב יעמוד עימם באותה הרשות?

יתכן שזה נדרש, כדי שהרב יוכל להוציאם ידי חובת אחיזת הכוס.

כלומר: סדר עריכת הקידושין הוא, שהחתן והכלה אינם מברכים בעצמם את ברכת הגפן וברכת האירוסין. אלא, הרב מסדר הקידושין מברך עבורם ומוציאם ידי חובת הברכה, וגם הוא אוחז את הכוס בעת הברכה, ומוציאם ידי חובת אחיזת הכוס ביד בעת הברכה.

והנה, בנוגע לכך שהוא מוציאם ידי חובת אמירת הברכה, בפשטות יכול להוציאם גם כשעומד ברשות אחרת. אמנם, בנוגע לכך שמוציאם ידי חובת מעשה אחיזת הכוס ביד, יתכן לדייק מלשון רבינו בשולחן ערוך, שניתן לעשות זאת רק כשהמברך עומד באותה רשות עם האדם שיוצא ידי חובה. אמנם אם הם עומדים בשתי רשויות, הרי השומע צריך לאחוז הכוס בעצמו. לכן, כדי למנוע את השאלה הזו, עדיף שהרב מסדר הקידושין יעמוד באותה רשות עם החתן וכלה וכך יוכל בוודאי לברך עבורם ולהוציאם ידי חובת אחיזת הכוס.

ג. ראיה לכך: רבינו כותב בכמה מקומות, שכאשר אדם יוצא מחבירו ידי חובת קידוש או לחם משנה, אזי השומע אינו צריך לאחוז את הכוס והלחם בידו, אלא המברך אוחז, והשומע יוצא מממנו ידי חובת האחיזה.

זאת ועוד: גם כאשר השומע אינו טועם מכוס המברך, אלא מחזיק כוס לפניו וטועם ממנו, בכל זאת, אינו צריך לאחוז את הכוס בידו בשעת הקידוש, אלא יוצא מהמקדש

§ 130

עיונים במנהגי חב"ד

ידי חובת האחיזה. ובלשונו¹³¹: "אף על פי שמצוה מן המובחר שכל המסובים יטעמו מכוס המברך, אין צריך לטעום מכוס המברך [דוקא], אלא יכול כל אחד ליתן כוסו לפניו [ולשתות ממנו אחרי הקידוש]".

יתר על כן: נראה מלשונו, שענין זה הוא בדוקא. היינו שאפילו אם אדם מקדש רק עבור השומע, והמברך עצמו אינו יוצא ידי חובת הקידוש (כגון, שמקדש עבור אדם שאינו יודע לברך בעצמו), בכל זאת, המברך הוא זה שאוחז את הכוס בעת הקידוש, ולא השומע. ובלשונו¹³²: "יקח כוסו של אחד מבני הבית ויברך עליו בורא פרי הגפן וקידוש היום ושהחיינו, ויחזיר להם הכוס וישתו". היינו שהמקדש אוחז את הכוס בברכה, ונותן להם שישתו. ובפשטות, הטעם לכך הוא, שיהיה ניכר שהוא מקדש על הכוס. אבל אם הכוס תהיה בידו של השומע, לא יהיה ניכר שברכת הקידוש נאמרה על הכוס.

אמנם, במקום אחד, רבינו כותב באופן אחר: רבינו דן במקרה שאחד רוצה לקדש עבור חבריו שנמצא בבית אחר, ורבינו כותב שהוא יכול להוציא, אמנם הוא מוסיף שהשומע הנמצא בבית אחר - אוחז את הכוס בידו. ובלשונו¹³³: "ביין קידוש והבדלה, פוטר אחד את חברו אפילו בעמידה, ואפילו אין עומדים במקום אחד, אלא כל אחד בביתו. שאחד מקדש או מבדיל בביתו ומתכוון להוציא שכנו ושכנו שומע על הכוס שבידו ושותה". ולכאורה, מדוע השומע צריך לאחוז כוס בידו, והרי ההלכה בקידוש היא, שהשומע יוצא מהמברך ידי חובת האחיזה?

ואולי, ניתן ללמוד מפשטות דברי רבינו, שכאשר השומע נמצא ברשות אחרת מהמברך, אזי יכול לצאת רק ידי חובת אמירת הברכה, אבל אינו יכול לצאת ידי חובת מעשה אחיזת הכוס, וצריך לאחוז כוס בעצמו.

וטעם הדברים הוא, שבנוגע ליציאה ידי חובת הברכה, חכמים הקילו וקבעו שיכול לצאת גם ברשות אחרת. כיון שלמעשה הוא שומע את המקדש, ו'שומע כעונה'. אמנם בנוגע ליציאה במעשה אחיזת הכוס, הרי אם הם באותה רשות - מצטרפים זה לזה. ואם אינם עומדים באותה הרשות - אינם מצטרפים¹³⁴.

131 סימן קצ סעיף ה

132 סימן תפד סעיף א

133 סימן ריג סעיף א

134 ראה בספר תורת שבת סימן רעג סעיף ה', שכתב חילוק כעין זה בין הוצאת חבריו ידי חובת ברכת

עיונים במנהגי חב"ד

ואין לומר, שהטעם שרבינו מצריך שהשומע יאחז את הכוס בידו הוא, שכך השומע יוכל לטעום מהכוס מיד אחרי הברכה, ולא יצטרך לחכות עד שיביאו לו הכוס מהמברך שנמצא בבית השני וזה הפסק מיותר. אולם, אין זה נכון. כי בשביל זה מספיק שהמברך יניח הכוס לפני בעת הקידוש, כמו שהובא לעיל מלשון רבינו בסימן קצ, ומדוע הוא גם צריך לאחוז הכוס בידו? אלא, נראה שהיות שהוא נמצא בבית אחר, צריך להוציא עצמו ידי חובת האחיזה בכוס¹³⁵.

ולכן, כדי להימנע מהשאלה הזו, עדיף שהרב מסדר הקידושין יוודא לפני אמירת הברכות שהוא עומד תחת החופה ממש, באותה הרשות עם החתן וכלה. (הדברים אמורים גם ביחס לכל המכובדים באמירת שבע ברכות נישואין, שעליהם להקפיד על כך).

הנהגת קודש נוספת: לפני אמירת הברכות, אמר בלחש 'סברי מרנן'

ד. נקודה נוספת שהבחינו בה העומדים בקהל (וניתן לשומעה גם בהקלטות של עריכת הקידושין), שלפני אמירת ברכת האירוסין¹³⁶, כ"ק אדמו"ר אמר בלחש "סברי מרנן".

גם הנהגה זו היא מחודשת מאד. שכן, רבינו הזקן בסידור¹³⁷ לא מביא לומר "סברי מרנן". ויש לעיין, מה ניתן ללמוד מהעובדה שהרבי כן אמר "סברי מרנן", ובלחש.

ה. להבנת הדברים, יש להקדים ולדון מה הסיבה שרבינו הזקן לא הזכיר בסידור לומר "סברי מרנן".

המצוות, להוציא בברכת הנהנין.

135 בסימן רעג סעיף ה, עוסק בענין זה של קידוש עבור הנמצא ברשות אחרת, ולא מזכיר שהשומע צריך לאחוז הכוס בידו. אולם, לכאורה, לא האריך וסמך על מה שכתב כאן.

136 כמדומה שאמר רק לפני ברכת האירוסין ולא לפני ברכת הנישואין. ויש לעיין בזה עוד.

137 ב'ברכת אירוסין ונישואין'

עיונים במנהגי חב"ד

הנה, חכמים תיקנו, כי כאשר אדם מברך על היין ומתכוון להוציא עוד אנשים ידי חובה, הוא צריך לומר בתחילה "סברי מרנן". כלומר: "תנו דעתכם לברכה לצאת ידי חובתכם"¹³⁸. וכך נוהגים, בקידוש והבדלה, וכן בקידוש על הפת¹³⁹, ולפני הזימון בברכת המזון¹⁴⁰.

[זאת ועוד: בשולחן ערוך משמע, כי צריך לומר "סברי מרנן" - דוקא כאשר הוא מתכוון להוציא אנשים אחרים בברכה. אולם, אם מקדש רק לעצמו, לא צריך לומר זה. שכן, אינו צריך לקרוא כאן לאף אחד. אולם, מנהג חב"ד, לומר תמיד "סברי מרנן" ואפילו כאשר מקדש רק לעצמו. והטעם לכך על פי קבלה, להשלים ע"ב תיבות לסדר הקידוש¹⁴¹].

אמנם, למרות זאת, לגבי ברכת אירוסין ונישואין, רבינו לא מביא בסידור לומר "סברי מרנן", ואף שכתב בעצמו בשולחן ערוך לגבי קידוש והבדלה, שכאשר מתכוון להוציא אחרים, אומר "סברי מרנן".

ואולי יש לומר, שרבינו אינו מביא זה בסידור - לא בגלל שאמירת "סברי מרנן" אינה שייכת לכאן, אלא, שאין בזה צורך כאן. אפשר להסתדר בלעדי זה. ולכן לא הצריך לומר "סברי מרנן".

כלומר: אמירת "סברי מרנן" נועדה לרכז את השומע לברכה, ולומר לו, אני לא מתכוון לברך רק עבור עצמי, אלא גם עבורך, ולכן תתרכז בברכה. אולם, כל זה נדרש כאשר אדם מברך גם עבור עצמו וגם מוציא חבירו בברכה. אולם, במקרה שאדם מברך רק עבור חבירו, אפשר לומר שלא צריך לומר "סברי מרנן". כי בוודאי שחבירו מרוכז בברכה, שהרי כל הברכה נאמרת בשבילו.

ולכן, בברכת אירוסין ונישואין, שהברכה לא נאמרת בשביל הרב מסדר הקידושין, אלא כל הברכה נאמרת רק בשביל החתן וכלה, לא הצריכו לומר "סברי מרנן". ואולי לכן רבינו הזקן לא מזכיר בסידור לומר "סברי מרנן".

138 סוף סימן קעד

139 ספר המנהגים עמוד 28

140 רק שם אומרים "ברשות מרנן". ראה סימן קסז סעיף יט

141 ספר המנהגים שם

עיונים במנהגי חב"ד

ו. לפי זה, ניתן אולי לומר בדרך אפשר, כי כ"ק אדמו"ר כן אמר "סברי מרנן" - מפני שרצה להחמיר בעצמו ולוודא שהחתן וכלה כן מכוונים לבם לצאת ידי חובת הברכה. (ואולי הוא מטעם שעל פי קבלה).

אמנם, בכל זאת, אמר "סברי מרנן" בלחש. שכן, הקריאה הזו נועדה רק לאזני החתן וכלה, ולא לכל הקהל. שכן, רק החתן וכלה צריכים לכוון לבם לצאת ידי חובת הברכה, ולא כל הנאספים שאינם חייבים בברכה זו.

ואכן, לאחר שאמר בלחש "סברי מרנן", החל לומר בקול גבוה את "ברכת הגפן" כדי שישמע כל הקהל, ויהיו עשרה עונים "אמן".

סדר עריכת הקידושין למנהג חב"ד

- א. הרב מברך את ברכות הגפן והאירוסין ואינו טועם מהכוס
- ב. מפסיקים בקריאת הכתובה בין ברכת אירוסין לנישואין
- ג. אמירת ברכות נישואין על אותה כוס של ברכת אירוסין
- ד. חלוקת ברכות הנישואין: הראשון מברך את שתי הברכות הראשונות, ואת האחרות מחלקים בין הנאספים
- ה. ברכת הגפן בשבע ברכות: תחת החופה - מברכים ברכת הגפן תחילה, ואחרי הסעודה – מברכים ברכת הגפן בסוף.

מנהג חב"ד בעריכת הקידושין, מבוסס על דברי רבינו הזקן בסידור, בסדר 'ברכת אירוסין ונישואין'. אמנם, כדרכו של רבינו בסידור, הוא כותב רק כיצד לנהוג למעשה ממש, בלי להסביר את טעמי ההלכה. כך, שישנם כמה פרטים הטעונים בירור נוסף.

א. סוגיא ראשונה: אמירת ברכת הגפן והטעימה מהכוס.

מנהג חב"ד, שהרב מסדר הקידושין, מברך את ברכת הגפן וברכת האירוסין, ואינו טועם מהכוס, אלא נותן לחתן והכלה לטעום. וזאת, כדברי רבינו בסידור: "ברך על הכוס ואחר כך יאמר [ברכת האירוסין]". ואחרי הברכה, כותב: "ישתה החתן והכלה".

עובדה זו מעוררת כמה שאלות: א. קושית הפני יהושע¹⁴²: המנהג להביא כוס באירוסין ולברך עליה ברכת הגפן – זה רק מנהג, ולא חיוב. (כמו שמוכח מכך, שגם כשאין יין, מברכים את ברכת האירוסין ואין זה מעכב). לכן, צריך להבין, כיצד הרב יכול לברך את ברכת הגפן עבור החתן וכלה, והרי כיון שאין חיוב גמור לברך אותה, היא דומה לברכת הנהנין רגילה (שהיא תלויה ברצונו של האדם אם לברך אותה או לאו), וההלכה היא שאדם לא יכול לברך עבור חבירו את ברכת הנהנין¹⁴³?

142 כתובות ז, ב בקו"א סי' כא. הובא בפתחי תשובה לאבן העזר שם סק"ה.

143 ראה בכל זה שו"ע אדמו"ר הזקן סי' קסז סכ"ג, סי' רעג ס"ו, סי' רצז ס"ז, סי' תפד ס"א-ג ועוד.

עיונים במנהגי חב"ד

ב. כיון שברכה זו היא כמו ברכת הנהנין, עדיף לכאורה שהרב יטעם בעצמו מהכוס, לפני שנותן לחתן והכלה לשתות?

ג. גם אם נאמר, שברכה זו היא ברכת חובה ולא ברכת הנהנין, הרי ההלכה היא, שאדם יכול לברך עבור חבריו רק אם השומע אינו יודע לברך בעצמו. אולם, אם הוא יודע לברך בעצמו, הוא חייב לברך בעצמו ואי אפשר לברך עבורו. כיצד, אם כן, הרב יכול לברך עבור החתן וכלה, והרי הם יודעים לברך את ברכת הגפן בעצמם?

ב. בנוגע לשאלות הראשונות, כיצד הרב מברך עבורם ברכת הנהנין ואינו טועם, אפשר להשיב כדברי התשב"ץ, שאת הברכה הזו, באופן מיוחד, כן ניתן לברך עבורם. זאת, משום שברכה זו נתקנה במיוחד עבור החתן וכלה, ולכן, ברכה כזו ניתן לברך עבור השני. ובלשונו¹⁴⁴: "במה שטועמין החתן וכלה בברכת אירוסין ונישואין [אף שלא בירכו בעצמם], יצאו ידי חובה ואינה ברכה לבטלה אם לא טעם המברך ... ואף על פי שברכת הנהנין הוא ואין לברך אותה אלא מי שנהנה, הנה כבר אמרו בפרק ראווה בית דין, שאדם פורס לבני ביתו אף על פי שאינו אוכל עמהם, כדי לחנכם במצוות. וכשהברכה עצמה היא נעשית בשביל הטועמים כגון חתן וכלה כשר הדבר להטעמים מכוס ברכתם ועדיף טפי מחינוך הקטנים".

אולם, לאמיתו של דבר, אי אפשר לענות כך. כי יש לדייק מדברי רבינו במקום אחר, שהוא אינו סובר כמו יסוד זה: התשב"ץ כותב, כי גם בברית מילה, צריך לתת לרך הנימול לטעום מכוס היין מיד אחרי הברכה, כי הברכה נתקנה במיוחד בשבילו. ואף שהתינוק אינו בגיל חינוך, בכל זאת, הברכה אינה לבטלה. כיון שהברכה נתקנה במיוחד בשביל הרך הנימול.

אולם, מלשון רבינו בסידור ב'סדר המילה', נראה לדייק, שצריך לתת מהכוס, דוקא לילד בקהל שהגיע לגיל חינוך, ולא לרך הנימול בעצמו. שכן, בתחילת הדברים שם, כאשר הוא מדבר על הבאת הרך הנימול לבית הכנסת, הוא כותב – "כשמביאין את הילד לבית הכנסת". היינו שהוא קורא לו בשם 'ילד'. וכן אחר כך כותב: "כשמניחין את הילד על הכסא של אליהו". אולם, בסוף דבריו, בנוגע לנתינת הכוס לקטן לשתות,

144 חלק ג סימן סה

עיונים במנהגי חב"ד

הוא כותב: "ונותנים לתינוק לשתות". והשינוי הזה מלמד, כי הוא מתכוון לקטן אחר מהרך הנימול. וכנראה כוונתו לילד גדול יותר¹⁴⁵.

ולכאורה, ניתן לדייק מכך, כי רבינו אינו סובר כסברת התשב"ץ. וגם במקום שהברכה נתקנה במיוחד עבור אדם מסוים, כמו חתן וכלה, אין לברך עבורם. ויש להבין שוב, כיצד, אם כן, הרב מברך עבור החתן וכלה את ברכת הגפן באירוסין.

ג. לכן, נראה לומר, כי לדעת רבינו הזקן, העובדה שהברכה היא רק מנהג, זה לא מונע שאדם יוכל לברך אותה עבור חבירו. כי גם ברכה כזו, אדם יכול לברך עבור חבירו. כי היות שהוא מברך את הברכה בגלל שהוא רוצה לקיים את המנהג, ולא בגלל שרוצה להנות מהיין, הרי ברכה זו דומה לברכת חובה שהוא יכול לברכה עבור חבירו.

אלא, הכלל הקובע האם אדם יכול לברך עבור חבירו ברכה מסוימת או לא – הוא כלל אחר לגמרי: האם הברכה הזו היא ברכת הנהנין או ברכת חובה. כלומר, האם הברכה באה לכבוד ההנאה שלו מהמאכל, או בגלל שחכמים תיקנו לברך את הברכה הזו (בלי קשר להנאה שלו). אם הברכה שייכת לסוג הראשון – ברכת הנהנין – אי אפשר לברך אותה עבור חבירו. אם שייכת לסוג השני – והיא ברכת חובה – אפשר לברך.

כדי להבין זאת, יש להבין תחילה היטב את הסיבה שמביאים יין במצות אירוסין ומברכים עליו ברכת הגפן.

חכמים תיקנו מצות 'כוס של ברכה'. כלומר, ישנן כמה ברכות שירה חשובות, כמו ברכת המזון, מילה, אירוסין ונישואין, שכאשר מברכים אותם, יש להביא כוס יין, לברך ברכת הגפן ולאחוז את הכוס בעת אמירת הברכה.

כאן רבינו הזקן מביא מחלוקת, מה בדיוק חכמים תיקנו¹⁴⁶: דעה אחת אומרת, כי התקנה היא, להביא כוס יין ולשתות ממנה אחרי הברכה יין מלוא לוגמיו שהיא שתיה של הנאה. וכך, הברכה הזו דומה למנהג שנהגו בבית המקדש, שאחרי אמירת השירה, היו מנסכים יין על גבי המזבח, והמזבח היה 'שותה' מהיין.

145 כדברי הש"ך יורה דעה סימן רסה סעיף קטן יד, וכך בדברי רבינו סימן ק"ץ סעיף ד' וכן בסימן תרכא ס"ה, וכן משמע מלשונו בסי' רעב ס"ט

146 סימן קצ, סעיף ב ואילך

עיונים במנהגי חב"ד

דעה שניה אומרת באופן אחר: העיקר הוא (לא השתיה מהיין, אלא) ברכת בורא פרי הגפן. חכמים רצו שאחרי שאדם מברך את ברכת השירה, הוא יצרף אליה את ברכת הגפן שהיא ברכה חשובה על בריאת היין שהוא משקה חשוב. ורבינו מביא שם כמה נפקא מינות להלכה בין שתי הדעות¹⁴⁷.

והנה, כשמתבוננים יותר בשתי הדעות הללו, רואים כי הם חולקים מה בדיוק ההגדרה של ברכת הגפן: לפי הדעה הראשונה, שהעיקר הוא השתיה, ולא הברכה, הרי ברכת הגפן אינה חובה, אלא היא רק כמו ברכת הנהנין. כי חכמים לא תיקנו שיברך, אלא רק שישתה. זאת ועוד: ישנה סיבה עמוקה יותר שברכת הגפן היא רק ברכת הנהנין: רבינו כותב בשולחן ערוך יסוד גדול¹⁴⁸: ישנן מצוות שבאו כדי להנות את האדם. כמו למשל, מצות אכילת סעודה בשבת. מצוה זו באה כדי להנות את האדם (ולכן, אדם שמצטער באכילתו, פטור מאכילת לחם בשבת). כיון שכך, מצוה זו תלויה בסופו של דבר ברצונו של האדם, ואינה מתקיימת בכל מקרה. כך שהיא דומה למעשה לברכת הנהנין ולא לברכת חובה. משום כך, כותב רבינו, כי אדם לא יכול לברך עבור חבירו את ברכת הלחם בשבת. כי בסופו של דבר יש לברכה הזו גדר של ברכת הנהנין.

ויש לומר, כי לפי הדעה הראשונה, הרי ברכת הגפן של 'כוס של ברכה' דומה ממש לסוג הברכות הללו. כי כיון שחכמים תיקנו שהאדם ישתה מהיין שתיה של הנאה, הרי בסופו של דבר, זו ברכה שתלויה בהנאתו. משום כך, לפי הדעה הזו, ברכת הגפן היא בגדר ברכת הנהנין ולא ברכת חובה.

כל זה הוא לדעה הראשונה, שהעיקר הוא השתיה מהיין. אולם, לפי הדעה השנייה, שתקנת חכמים היתה לברך ברכת הגפן (בלי קשר לשתיה והנאה שלו מהיין), הרי ברור שברכת הגפן היא ברכת חובה ולא נהנין. כי היא באה רק כדי לקיים את המנהג של צירוף ברכת הגפן לברכת השירה, ולא כדי לברך את ה' על ההנאה מהיין.

ויש לומר, שרבינו הולך בסידור לפי הדעה האחרונה, שהתקנה היא בברכה, ולכן, ברכת הגפן היא ברכת חובה, ובמילא הרב יכול לברך אותה עבור החתן וכלה. (ואף

147 לקמן בסוגיא השלישית של אמירת ברכת הגפן בברכות נישואין יתברר שדברי רבינו אלה מדברים רק אודות דין אחד במצות כוס של ברכה. אמנם יש בה דין נוסף שלא התבאר כאן.

148 סוף סימן קסז

עיונים במנהגי חב"ד

שהברכה היא רק מנהג, בכל זאת, כאשר מקיים המנהג ומברך את ברכת הגפן, יש לה גדר של ברכת חובה ולא של ברכת הנהנין הבאה להנאתו¹⁴⁹).

אמנם, לפי הדעה הראשונה, שהעיקר הוא שישתה ויהנה משתייתו, הרי הברכה היא רק ברכת הנהנין, ואכן נשאלת שאלת הפני יהושע, כיצד הרב יכול לברך עבורם את ברכת הגפן, והרי זו ברכת הנהנין. והרי זה דומה לדברי רבינו הנ"ל בסימן קסז שאין לברך לחבירו את ברכת המוציא כי היא חובה של הנאה¹⁵⁰.

ד. לפי זה, שרבינו הולך כאן כמו השיטה השנייה, שברכת הגפן היא ברכת חובה, ניתן להשיב על השאלה השנייה, למה הרב אינו טועם מהכוס: כל החובה לטעום בעצמו, היא רק כאשר מברך ברכת הנהנין. אולם, כאשר מברך ברכת חובה, אין חובה שיטעם בעצמו, אלא יכול לברך אותה עבור חבירו והוא יטעם¹⁵¹.

זאת ועוד: רבינו כותב בעצמו, כי לדעה זו, אין שום עדיפות שהמברך בעצמו יטעם. כי בעצם הטעימה היא לא חובה. כי חכמים תיקנו רק שיברך הגפן, ולא תיקנו גם שישתה מהיין. (רק למעשה צריך לטעום כדי שלא יהיה גנאי לברכת הגפן שנאמרה בחינם בלי ששתו מיין, אבל הטעימה לא נוגעת לעצם המצוה). ולכן יכול לתת

149 יש מקשים מלשון רבינו בשולחן ערוך סימן רצז סעיף ט, לגבי ברכת הנר בהבדלה, כי טוב לחוש לדעות הסוברות שלא יברך ברכה זו לחבירו, כיון שאין צריך לחזור אחר ברכה זו. ולכאורה, מוכח מכאן, כי אף שהברכה היא חובה ולא נהנין, בכל זאת, כיון שהיא רק מנהג, לא יברך אותה לחבירו.

ויש להשיב: א. יתכן שבסידור רבינו לא חשש לדעה זו, אלא לדעה הראשונה שם, שיכול לברך לחבירו גם ברכה כזו. ב. מסתבר לומר שרבינו לא חשש כאן לדעה זו. כי כפי שיתבאר לקמן, לפי דעת רבינו בסידור, הרב עצמו חייב לברך את ברכת הגפן. ואם נאמר שהוא אינו יכול לברך עבורם, יוצא שאף אחד לא יוכל לברך את ברכת הגפן ותיבטל התקנה של הכוס.

150 בכל דברים אלו, דיברנו רק לגבי תקנת הכוס בברכת המזון ובברכת אירוסין ונישואין. אמנם יש לעיין היטב כיצד להתאים את דברי הדעה הראשונה בברכות חובה של קידוש והבדלה: מצד אחד, רבינו כותב כי הברכה בקידוש והבדלה היא ברכת חובה, ולא נהנין, ראה סוף סימן קסז, סימן ריג סעיף א, סימן רעג סעיף ו, ועוד מקומות. וזה לא כדברי הדעה הזו שהברכה היא רק נהנין. מצד שני, רבינו כותב גם לגבי קידוש כי צריך שתיה של הנאה מלוא לוגמיו, ראה סימן רעא סעיף כה, למרות שהתקנה היתה לשם מצוה, ולא לשם הנאה. אולם, לכאורה משמע בכמה מקומות בדעת רבינו, שבקידוש והבדלה ישנן כמה חובות: גם שתיה גמורה לשם הזכרת שבת, וגם שתיה של כוס של ברכה לשם הנאה. ואין כאן מקום להאריך.

151 רק רבינו כותב כי למעשה לא יברך לחבירו, כי אין לברך לחבירו שידוע לברך בעצמו. אמנם יתבאר לקמן שכאן באופן מיוחד התירו לברך לחבירו שידוע לברך בעצמו.

עיונים במנהגי חב"ד

לכתחילה אפילו לקטן שיטעם. במילא, גם בעניינינו, אין כל עדיפות שהרב יטעם, אלא מברך עבור החתן וכלה והם טועמים.

יתר על כן: נראה לומר, כי לפי דעה זו, החתן וכלה במילא יצטרכו לטעום - גם אם הרב יטעם לפניהם. ואילו הרב לא יצטרך לטעום - אם החתן וכלה טועמים. לכן, הצריכו רק אותם לטעום ולא אותו.

ביאור הדברים: רבינו מוסיף וכותב דבר מעניין¹⁵²: גם לדעה זו, יש מצוה מן המובחר שכל מי שיוצא ידי חובה מהברכה יטעם מהכוס.

ויש לדון מה כוונת רבינו: מדוע יש חובה שכולם יטעמו, והלא לדעה זו, אין כל ענין לטעום מהיין, ואפילו המברך עצמו צריך לטעום רק כדי שלא יהיה גנאי לברכת היין שנאמרה לבטלה. מדוע, אם כן, שכולם יטעמו אחריו?

לכן, נראה לומר, שהטעימה (לא באה לשם עצמה - לשם חובת טעימה, אלא) בשביל ענין אחר: כדי לערוך היכר שכולם שותפים לקיום המצוה של 'כוס של ברכה'. היינו שכולם שותפים לקיום המנהג - לצרף את ברכת הגפן לאמירת ברכת השירה. וההיכר הוא על ידי שהם שותים מהיין, ובכך מראים שיצאו ידי חובה מברכת הגפן וגם הם התכוונו לומר אותה אחרי ברכת השירה.

וכיון שכן, שכל הטעימה נועדה להראות שותפות בקיום מצות 'כוס של ברכה', מובן שהצורך בטעימה הוא רק על השומעים ולא על המברך בעצמו. כי הוא הרי קיים את תקנת חכמים באופן המירבי - בכך שבירך ממש את ברכת הגפן אחרי ברכת השירה. ורק השומעים שלא בירכו בפועל, אלא רק שמעו ממנו - צריכים להראות שיצאו ידי חובת הברכה.

משום כך, הרב שבירך את הברכות בעצמו, אין לו כל חובה לטעום. ורק החתן וכלה שיצאו ממנו ידי חובה, צריכים להראות שגם הם קיימו את תקנת חכמים המוטלת עליהם לברך את ברכת הגפן אחרי ברכת האירוסין, ולכן טועמים מהיין.

[להעיר: ישנם הטוענים, שעדיף שגם הרב יטעם בעצמו כדי לצאת ידי הדעה הראשונה שברכת הגפן היא ברכת אירוסין. אמנם, יש לעיין, אם לדעה זו, מועיל משהו מה ששותה בעצמו. כי אם נאמר שהברכה היא ברכת הנהנין, יש לעיין אם

עיונים במנהגי חב"ד

יכול בכלל להוציאם ידי חובת הברכה, והרי החתן וכלה עומדים, ולא יושבים, ואדם אינו יכול לברך ברכת הנהנין עבור חבירו שעומד, כיון שהם לא מצטרפים בעמידה זה לזה¹⁵³.

ואין לומר, שיכול לברך עבורם לפי דברי רבינו שם, כי מתוך שמצטרפים בברכת החובה, מצטרפים גם בברכת הנהנין. כי אולי כל דברים אלו הוא במקום שמוציא גם עצמו ידי חובת ברכת החובה, ולכן הוא מצטרף עמהם. אמנם כאן הוא מברך רק עבורם את ברכת החובה, ולא עבור עצמו, ולכן יש לעיין אם זה נקרא צירוף לענין ברכת הנהנין].

ה. עתה, יש להשיב על השאלה האחרונה - כיצד הרב מברך עבורם את ברכת הגפן, והלא אם אדם יודע לברך בעצמו, אי אפשר לברך עבורו שום ברכה בעולם - ואפילו ברכת חובה? והרי פשוט שהחתן וכלה יודעים לברך בעצמם את ברכת הגפן?

ויש לומר, אשר גם דבר זה הוא תוצאה מכך שרבינו הלך בשיטה השניה בשולחן ערוך.

רבינו כותב, כי לפי השיטה השניה, שהתקנה של חכמים היתה לברך את ברכת הגפן אחרי ברכת השירה, הרי מי שבירך את ברכת השירה, הוא עצמו חייב לברך גם את ברכת הגפן. כי זו היתה תקנת חכמים לצרף את שתי הברכות זו לזו.

והנה, בנוגע לברכת האירוסין, מנהגנו שהרב מברך את הברכה, ולא החתן. וזאת, לפי דברי הרמ"א בשולחן ערוך¹⁵⁴, שמפני כמה סיבות החתן לא יברך. א. מפני שהוא טרוד במצוה, ולא יכול לכוון בברכה. ב. שלא לבייש את מי שאינו יודע לברך. ג. משום שזה נראה כיוהרא.

מעתה, כיון שהרב מברך את ברכת האירוסין, הרי לפי הדעה השניה בשולחן ערוך, הוא גם מוכרח לברך את ברכת הגפן. כי זו היתה התקנה של חכמים לצרף את שתי הברכות.

153 סימן ריג סעיף א, ובעוד מקומות.

154 ראה בכל זה בשו"ע אבן העזר סימן לד' סעיף א' ובאוצר הפוסקים שם, ושם נסמן. וראה גם אנציקלופדיה תלמודית כרך ד' ערך ברכת אירוסין.

עיונים במנהגי חב"ד

ויש לומר, שכיון שכך היא תקנת חכמים בכוס של ברכה, שאותו אדם יברך את ברכת האירוסין ואת ברכת הגפן, לכן, העדיפו שהרב יברך גם את ברכת הגפן ויוציא בה את החתן ידי חובה. ואף שהחתן בקי לברך בעצמו, בכל זאת, עדיף לקיים את מצות 'כוס של ברכה', ולבטל את התקנה שלא מברכים עבור הבקי לברך בעצמו, מאשר שהחתן יברך בעצמו את ברכת הגפן, ואז תיבטל התקנה של חכמים לצרף את ברכת הגפן לברכת השירה.

[כמובן, שאין לומר שהחתן יברך בעצמו, אחרי שהרב בירך הגפן וטעם. כי אז החתן מראה שהוא לא יצא ידי חובה מברכת הגפן של הרב, ואז בוודאי לא קיים המצוה לצרף את הברכות זו לזו].

ו. לפי זה, אפשר להבין נקודה נוספת: רבינו כותב בשולחן ערוך שם, בהסבר הדעה הראשונה, שזה ששותה מהכוס – צריך לשתות מלוא לוגמיו. והלבוש כותב יותר מכך¹⁵⁵, שאפילו כל אחד מהשומעים צריך לטעום מלוא לוגמיו. ולכאורה, מדוע רבינו לא מזכיר כאן שצריך טעימת מלוא לוגמיו.

אמנם, לפי דברינו מובן היטב: הצורך בשתיית מלוא לוגמיו הוא רק לפי הדעה הראשונה, שתקנת חכמים היתה לשתות מהכוס שתיה של הנאה. אבל לפי הדעה השנייה, שהתקנה היתה לברך על הכוס ברכת הגפן, אזי די בטעימה כלשהי ואין חובה לשתות שתיה של הנאה.

ז. להעיר, שכל דברינו כאן הם בנוגע לברכת הגפן בברכת אירוסין. אולם, כפשוט, שהסבר זה נכון גם בנוגע לברכת נישואין. ואדרבה, שם מנהגנו פשוט יותר: א. הכוס בברכת נישואין היא חובה, ולא מנהג¹⁵⁶. כך שמובן יותר כיצד הרב יכול להוציאם בברכת הגפן. ב. יש אומרים שברכת נישואים היא חובה על הנאספים, ולא דוקא על

155 סימן קצ"ו. אמנם רבינו כותב בסימן רע"א סעיף כה כי השומעים אינם צריכים לטעום מלוא לוגמיו.

156 אוצר הפוסקים שם ס"ק ד אות א.

עיונים במנהגי חב"ד

החתן וכלה. ואז הרב מוציא גם עצמו בברכות, ופשוט יותר שהוא יכול לברך עבור החתן וכלה.

סוגיא שניה: מפסיקים בקריאת הכתובה בין ברכת האירוסין לברכות הנישואין

ח. אחרי שקידש החתן את הכלה בטבעת, קוראים את הכתובה, ואחר כך אומרים את ז' ברכות הנישואין. וזאת, כדברי הרמ"א¹⁵⁷: "ונוהגים להפסיק ביניהם [בין ברכת האירוסין לברכות הנישואין] בקריאת הכתובה".

בספרי הפוסקים הובאו שני טעמים לכך שעורכים הפסק מכוון בין ברכת אירוסין לברכות נישואין. א. כדי¹⁵⁸ שלפי כל הדעות בראשונים, יהיה ניתן לברך את הברכות הללו על שתי כוסות נפרדות.

כלומר: הראשונים חולקים האם מברכים את ברכות אירוסין ונישואין על כוס אחת או על שתי כוסות. רבינו משולם כותב, כי כיון שמברכים אותם בזו אחר זו, יש לאומרם על כוס אחת. ואילו רבינו תם כותב, כי כיון שהן מצוות נפרדות, יש לאומרן על שתי כוסות ולא לעשות מצוות חבילות.

אמנם, גם רבינו משולם מודה, כי אם מפסיקים אחרי ברכת האירוסין, ניתן לשתות את הכוס אחרי ברכה זו, ולמלא אותה מחדש אחרי ההפסק, לפני ברכת נישואין. לכן, מפסיקים ביניהם בקריאת הכתובה, וכך לכולי עלמא ניתן למלא כוס חדשה ברכת נישואין.

ב. טעם שני הובא במהר"ם מיניץ¹⁵⁹: ההפסק הוא, כדי שיוכלו לברך ברכת הגפן בברכת נישואין. שכן, מעיקר הדברים אי אפשר לברך ברכת הגפן בברכת נישואין, שהרי בירכו רק קודם בברכת אירוסין, וכיצד אפשר לברך שוב? לכן, מפסיקים בקריאת הכתובה, וכך צריכים לברך שוב ברכת הגפן בברכת נישואין.

157 אבן העזר סימן ס"ב

158 אוצר הפוסקים לאבן העזר שם ס"ק נ"ז

159 ראה באר היטב היטב באבן העזר שם ס"ג

עיונים במנהגי חב"ד

ט. והנה, דברי מהר"ם מינץ תמוהים לכאורה: מה מועיל ההפסק בין הברכות, והרי ההלכה היא¹⁶⁰, כי גם אדם שהפסיק באמצע הסעודה, ולא הסיח דעתו מאכילה, אינו צריך לברך שוב את הברכה. ואם כן, גם אם הפסיקו בקריאת הכתובה, אין זה נקרא היסח הדעת ממצות אירוסין ונישואין, ולכן אין זה מצריך לברך שוב?

אמנם, לפי דברי רבינו בשולחן ערוך, אפשר לומר טעם אחר לכך שמפסיקים בין הברכות בקריאת הכתובה: כל מצוה שטעונה כוס וברכת הגפן, צריכה ברכת הגפן נפרדת. היינו שגם אם מקיימים אותה בסמוך למצוה אחרת שבירכו עליה הגפן, בכל זאת, צריך לברך על מצוה זו מחדש ברכת הגפן, ואינה נפטרת בברכה ההיא. כי עצם היותה מצוה בפני עצמה, מצריך ברכת הגפן לעצמה. אמנם, כיון שהברכות הללו סמוכות זו לזו, לכן זה לא מכבוד הברכה, לברך אותה שוב ושוב. משום כך, קבעו להפסיק ביניהם בקריאת הכתובה, וכך אין זה גנאי לברכה.

נמצא, כי לא ההפסק גורם חיוב ברכה. אלא להיפך. המצוות הללו עצמן מצריכות ברכה נפרדת של הגפן, וההפסק רק גורם שלא יהיה גנאי שמברכים אותה בזו אחר זו.

וכך כותב רבינו לגבי ארבע כוסות של פסח¹⁶¹: על כל אחת ואחת מברכים ברכת הגפן בפני עצמה, "לפי שד' כוסות אלו תקנו חכמים לשתותם דרך חירות, וכל אחד ואחד הוא חירות ומצוה בפני עצמה, ולפיכך אינן מצטרפין זה עם זה להפטר בברכה אחת, אלא צריך לברך על כל אחד ואחד בפני עצמו". למדנו מדבריו, כי כל מצוה מצריכה ברכת הגפן בפני עצמה. (רק כדי שלא יהיה גנאי לברכת הגפן שמברכים אותה שוב ושוב, מפסיקים בין הכוסות באמירת הגדה והלל).

ויומתק לפי הנאמר לעיל¹⁶², שרבינו הולך כאן לפי השיטה השנייה בשולחן ערוך, שברכת הגפן נועדה כדי לקיים תקנת חכמים לצרף ברכת השירה לברכת הגפן. ולפי זה ברור שעם כל ברכת שירה צריך לומר ברכת הגפן לעצמה, כדי לצרף את הברכה לברכת הגפן¹⁶³.

160 ראה שולחן ערוך רבינו הזקן אורח חיים סימן קע"ז, וסימן קע"א ובכמה מקומות.

161 סימן תעד ס"ב

162 אות ג' ואילך

163 אין זה דומה למה שיתבאר לקמן שאומרים ברכת הגפן אחת לכל ו' ברכות נישואין. שכן הברכות ההן הן מצוה אחת, ואילו ברכות אירוסין ונישואין הן שתי מצוות שונות המצריכות ברכת הגפן נפרדת.

עיונים במנהגי חב"ד

י. והנה, יש להביא ראיה, כי רבינו הזקן סובר, שמצות נישואין היא מצוה כזו שצריכה ברכת הגפן בפני עצמה, ואינה נפטרת בברכת הגפן שנאמרה במצוה אחרת:

רבינו דן בשולחן ערוך במקרה הבא¹⁶⁴: מי שנמשכה סעודתו משבת למוצאי שבת, ומברך ברכת המזון לפני הבדלה, אזי הוא צריך לנהוג כך: בסיום ברכת המזון, לא ישתה הכוס (כי הוא לפני הבדלה), אלא יקח כוס נוספת ויעשה עליה מיד הבדלה, ויברך על הכוס הזו ברכת הגפן בהבדלה, וישתה ממנה אחרי הבדלה, ואחר כך ישתה מהכוס הראשונה של ברכת המזון.

ואף שהוא מפסיק בין ברכת המזון לשתית הכוס שלה באמירת ברכת הבדלה ושתית כוס ההבדלה, בכל זאת, אם שותה אותה מיד אחרי הבדלה מקיים עדיין את המצות לשתות מכוס ברכת המזון.

בקונטרס אחרון שם¹⁶⁵ מביא רבינו כמה ראיות לדבריו, והאחרונה שבהם היא מדברים דומים שאומר תוס': תוס' דן¹⁶⁶ לגבי אמירת ברכת נישואין בסעודה אחר ברכת המזון, ותוס' כותב, שיברכו את ברכות הנישואין על כוס אחרת מכוס ברכת המזון, וכן שלא יברכו על הכוס השני ברכת הגפן, כיון שכבר בירכו על כוס ברכת המזון "ואין נכון לברך פעמים".

והנה, בפשטות דעת תוס', שמברכים את ברכת הגפן מיד אחרי כוס ברכת המזון¹⁶⁷, ועל זה תוס' כותב, שלא יברכו שוב את ברכת הגפן בברכות הנישואין.

אמנם, בנוגע לשתיה, תוס' לא מפרט מתי בדיוק שותים את הכוס של ברכת המזון: מיד אחרי ברכת המזון לפני ברכות הנישואין, או בסיום ברכות הנישואין. ורבינו מבין, שתוס' סובר שממתנינים עם שתית הכוס של ברכת המזון עד אחרי ברכות הנישואין, ואז שותה מכוס הנישואין וכן מכוס ברכת המזון. ומכך מוכיח רבינו, כי אף שדוחה את שתית כוס ברכת המזון עד אחרי ברכות הנישואין, בכל זאת מקיים את מצות שתית

164 סימן רצט סעיף ז

165 סעיף קטן ד. נתבאר בהערות וציונים להלכות ליל הסדר סימן תעז ס"ט הע' 8.

166 פסחים קב, ב ד"ה שאין

167 ראה אוצר מפרשי התלמוד לתוס' שם. ולפי זה, דעת תוס' אינה כמו המנהג שלנו בשבע ברכות אחרי ברכת המזון, שנוהגים כדברי הרא"ש וכדברי השולחן ערוך אבן העזר שם ס"ט, ומברכים את ברכת הגפן (לא אחרי ברכת המזון, אלא) בסיום ברכות הנישואין.

עיונים במנהגי חב"ד

כוס ברכת המזון. וכך בעניינינו, יכול להמתין עם שתית כוס ברכת המזון עד אחרי שתית כוס ההבדלה, ובכל זאת מקיים למצות שתית הכוס.

עד כאן דברי רבינו בקיצור.

והנה, יש לעיין, מדוע רבינו הבין בפשטות שתוס' סובר ששותים את כוס ברכת המזון אחרי השבע ברכות, אולי דעת תוס' ששותים אותה מיד אחרי ברכת המזון, לפני השבע ברכות?

אלא, יתכן לומר, שרבינו הבין כי ברכת נישואין צריכה ברכת הגפן נפרדת ואינה נפטרת בברכת הגפן של ברכת המזון. ולכן, אם תוס' סובר ששותים את כוס ברכת המזון מיד אחרי ברכת המזון, מה הבעיה לומר את כל ברכות הנישואין ואחר כך לברך שוב ברכת הגפן? והרי אין כאן אפילו בעיה של גנאי לברכת הגפן, כי הפסיקו בינה לברכת הגפן הקודמת בכל ברכות נישואין?

אלא, כנראה שתוס' למד, שממתינים עם שתית כוס ברכת המזון עד אחרי סיום ברכות הנישואין, ואז שותים ממנה. ועל זה תוס' כתב שאחרי ששותים מכוס ברכת המזון, אין לברך שוב ברכת הגפן על כוס ברכות הנישואין ולשתות ממנה. כיון ש"אין נכון לברך פעמיים" בזה אחר זה.

לאמיתו של דבר, כך מדויק בתוך לשון התוס' שכתב: "אין נכון לברך פעמים". ולכאורה, אם ברכות הנישואין אינן צריכות ברכת הגפן נפרדת ונפטרות בברכת הגפן של ברכת המזון, הרי אם יברך שוב זו ברכה לבטלה, ולא רק דבר ש"אין נכון"! אלא, כנראה שתוס' מסכים שברכות נישואין צריכות ברכת הגפן נפרדת, ורק לא רצה שיברכו אותה בסמוך מיד לשתית היין. לכן, כתב שכאשר טועם מכוס ברכת המזון אחרי ברכות הנישואין ושוב מברך ברכת הגפן – אין זה נכון.

יא. אגב העיסוק בענין זה, יש להעיר: יש פוסקים שכתבו¹⁶⁸, שעדיף שאדם אחר יברך את ברכת הגפן של ברכת הנישואין, ולא אותו אדם שבירך את ברכת הגפן של ברכת האירוסין. וכך יוצאים מהספק של ברכה כפולה של ברכת הגפן. פוסקים

168 אוצר הפוסקים לאבן העזר שם ס"ק א אות ה, בשם שו"ת סם חיי סי' נ.

עיונים במנהגי חב"ד

אחרים כתבו¹⁶⁹, שאם המברך ברכת הגפן בברכת נישואין הוא אותו אדם שבירך בברכת האירוסין, הרי עדיף שהוא עצמו גם יקרא הכתובה, וכך הוא מפסיק לעצמו בין הברכות. אולם, אם אדם אחר קורא הכתובה, אין זה הפסק עבורו.

אולם, בסדר עריכת הקידושין שקבע רבינו הזקן בסידורו, לא משמע כן. כי בתחילה כותב לגבי ברכת הגפן הראשונה בברכת האירוסין: "יברך על הכוס ואח"כ יאמר" [ברכת אירוסין]. ואחר כך כותב "וקורין הכתובה. ויברך שנית על הכוס, ואחר כך יאמר" [ברכות נישואין]. היינו שלגבי שתי ברכות הגפן, דייק בלשונו לכתוב: "ויברך". היינו שאותו אדם מברך את שתי הברכות. ואילו כשמדבר על קריית הכתובה, כותב "וקורין הכתובה", היינו שאדם אחר קורא את הכתובה. וכוונתו ברורה, שאדם אחד מברך (או יכול לברך) את שתי הברכות, ובכל זאת, קריית הכתובה על ידי אדם אחר, נחשבת "הפסק" גם בשבילו.

וכך זכינו וראינו בעינינו, כאשר כ"ק אדמו"ר סידר קידושין, אזי בירך בעצמו ברכת הגפן וברכת האירוסין, ולאחרי זה בירך שנית בעצמו את ברכת הגפן וקרא את כל ברכות הנישואין. ואת הכתובה היה קורא א' מהרבנים שנכחו בחופה. ומוכרח מזה, שאין צורך בחומרות שהובאו בפוסקים.

לאמיתו של דבר, הדבר מתבקש גם בסברא: הרי הרב וכל המכובדים שקורים את הברכות, עושים זאת עבור החתן והכלה (ורק החתן וכלה טועמים מהכוס). אם כן, לא יועיל מאומה ששני אנשים שונים יאמרו את "ברכת הגפן", או שהמברך ברכת הגפן יקרא בעצמו הכתובה, כי במילא חיוב הברכה הוא על החתן וכלה, ועבורם אין זה יותר הפסק אם אדם אחד קורא את הברכות והכתובה או כמה אנשים קורים.

סוגיא שלישית: ברכות נישואין על אותה כוס של ברכת אירוסין

יב. מנהג העולם, שאחרי שהחתן וכלה טעמו מכוס ברכת אירוסין, החתן שובר את הכוס, ומביאים כוס אחרת לברכות נישואין. וזאת, כדי שלא לעשות 'מצוות חבילות' ולומר שתי קדושות שונות על כוס יין אחת.

169 ראה אוצר הפוסקים שם ס"ק נו אות ב.

עיונים במנהגי חב"ד

אמנם מנהג חב"ד הוא, שאחרי טעימת החתן כלה (וקריאת הכתובה), ממלאים הכוס שוב ומברכים עליה ברכות נישואין. היינו שלא רק שלא שוברים הכוס, אלא אפילו לא מקפידים לשתות את כל היין של ברכת האירוסין כדי שיהיה יין אחר לגמרי לברכות נישואין, אלא רק ממלאים את מעט היין שנחסר בטעימת החתן וכלה. וכמדומה שכך היה מנהג כ"ק אדמו"ר בסידור קידושין, שמילא את הכוס לאחר טעימת החתן וכלה וברך ברכות נישואין, ולא שתו קודם את כל הכוס ומילאוהו מחדש לברכות נישואין.

והנה, מה שממלאים הכוס לפני הברכות, בפשטות הוא כדי לתקן את פגימת החתן וכלה בטעימתם מהיין. או כדי שיהיה כוס מלא לגמרי לברכות נישואין לאחר טעימת החתן וכלה שמיעטה קצת מהיין. אמנם בוודאי שלא מקפידים שיהיה יין אחר לגמרי לברכות נישואין.

ויש לעיין, מדוע לא מקפידים בכך, והרי עדיף לכאורה לברך על יין אחר לגמרי שלא קיימו עליו שום מצוה, ולא לברך על כוס יין שברובה קיימו כבר ברכת אירוסין?

יג. באמת, המנהגים השונים הללו מופיעים כבר בספרי הפוסקים¹⁷⁰: במחזור ויטרי מובא: "הרוצה לעשות אירוסין ונישואין יחד, אומרים לו, שתה מה שנשאר בכוס וימזוג כוס שני לברכות נישואין". ועוד כתבו: "ויאמר ברכת אירוסין וישתה ויקדש והשאר ישפוך וימזוג בו עוד ויברך עליו". אולם, בשם תשובת רש"י הביאו: "דאחר ברכת אירוסין, שותה וחוזר ונותן היין ומברך ברכת היין ושש ברכות נישואין". ויש לדייק הדברים גם בלשון החלקת מחוקק: בשולחן ערוך כתוב "וברכת אירוסין וברכת נישואין אומרים אותה על ב' כוסות". וכתב החלקת מחוקק: "כלומר, מברכים על כל כוס ברכת הגפן". היינו שהכוונה במה שהצריכו ב' כוסות היא לומר פעמיים ברכת הגפן. ולא שצריך שתי כוסות ממש.

ואולי יש לדייק את מנהגנו גם מלשון רבינו בסידור 'סדר ברכות אירוסין ונישואין': כתב לפני ברכות הנישואין: "ויברך שנית על הכוס". ולכאורה, הלשון הזה – "שנית", ולא יברך 'שוב' או 'עוד הפעם', מלמד שמברך פעם שניה על אותה הכוס.

אמנם, יש לעיין לגופו של ענין, מדוע לא עדיף לברך על יין אחר לגמרי?

170 ראה בכל זה באוצר הפוסקים סקנ"ו

עיונים במנהגי חב"ד

יד. ויש להשיב שתי תשובות: א. יש לדייק מדברי רשב"ם, שהאיסור לעשות 'מצוות חבילות' הוא דוקא כאשר מקיים ביין מצוה אחת ולפני שסיים המצוה, רוצה לעשות מצוה נוספת. אמנם אם כבר סיים המצוה הקודמת וטעם מהיין, אין איסור לקיים ביין מצוה נוספת.

הגמרא דנה¹⁷¹ במקרה, שאדם צריך לעשות במוצאי שבת הבדלה על הכוס וברכת המזון על הכוס, ויש לו רק כוס אחת. אומרת הגמרא, שיגמור סעודתו ויברך ברכת המזון, ואחר כך יעשה הבדלה על אותה הכוס. אבל לא יעשה הבדלה וישתה מהיין, ואחר כך יברך ברכת המזון על אותה הכוס, שכן "טעמו פגמו". כלומר, אם יעשה הבדלה וישתה מהיין, יפגום היין ושוב לא יוכל לברך עליו ברכת המזון.

מסביר רשב"ם¹⁷², שאילו הטעימה לא היתה פוגמת את היין, היה יכול לעשות ברכת המזון על אותה הכוס. ואף שאין עושים שתי מצוות על אותה כוס, בכל זאת, כיון שכבר שתה מהיין, אין כאן 'מצוות חבילות'. כלומר, האיסור לעשות 'מצוות חבילות' הוא דוקא כאשר לא סיים המצוה הקודמת ובא לעשות עוד מצוה על אותה כוס. אבל אם כבר סיים המצוה הקודמת ושתה מהכוס, אין בעיה לעשות על אותו יין מצוה נוספת.

וכך כותב רבינו בקונטרס אחרון¹⁷³: "משא"כ אם יבדיל עליו מיד ויניחנו גם כן לברכת המזון, אין כאן חבילות". היינו שכיון שנגמרה המצוה, אין בעיה לעשות על היין מצוה נוספת.

ב. זאת ועוד: לא רק שנגמרה כבר המצוה הקודמת, אלא גם מפסיקים באמצע בקריאת הכתובה¹⁷⁴. כך, שאין קשר בין שתי המצוות. וכך נראה מדברי רבינו הזקן בקונטרס אחרון שם, שאם הוא מאחר את ההבדלה בזמן רב מברכת המזון, אין כאן 'מצוות חבילות'.

171 פסחים קה,ב

172 שם ד"ה טעמו פגמו

173 סימן רצט סעיף קטן ד'

174 ראה באריכות בענין הקודם.

עיונים במנהגי חב"ד

סוגיא רביעית: חלוקת ברכות נישואין: הראשון מברך את שתי ברכות הראשונות, ואת האחרות מחלקים בין הנאספים.

טו. תחת החופה, מברכים תחילה את ברכת הגפן, ואחר כך את שש ברכות הנישואין. ומנהגנו הוא, שהראשון (אינו את ברכת הגפן לבדה, אלא) מברך שתי ברכות יחד – ברכת הגפן וברכת "שהכל ברא לכבודו". ואילו כל הברכות האחרות, נאמרות כל אחת לבדה.

והנה, העובדה שמצרפים את שתי הברכות הראשונות – מובנת בהחלט. שכן, נכתב לעיל¹⁷⁵, שרבינו סידר את סדר 'ברכות אירוסין ונישואין' לפי השיטה השנייה בשולחן ערוך. ולפי דעה זו, המצוה היא לצרף את ברכת הגפן לברכת השירה. ולכן, אותו אדם שמברך את ברכת השירה הראשונה (שהכל ברא לכבודו), צריך לומר תחילה את ברכת הגפן ולצרף אותה לברכת השירה.

אולם, השאלה היא, מדוע לא מקפידים שאותו אדם יאמר גם את כל הברכות האחרות, והלוא כולם הם ברכות שירה שצריכות להיות מצורפות לברכת הגפן?

ואולי יש לומר, כי אחרי שהראשון הסמיך את ברכת השירה הראשונה לברכת הגפן, שוב לא הצריכו שיסמיך גם את כל הברכות האחרות. אלא מעדיפים לכבד באמירת הברכות הללו כמה שיותר אנשים.

ויש להוסיף סברא בכך: בגמרא מובאת מחלוקת, כיצד צריך להיות סדר הקידוש ביום טוב שחל במוצאי שבת. יש אומרים יקנה"ו (וכך ההלכה), ואחת הדעות שם היא - קני"ה. כלומר, שברכת היין לא נאמרת בתחילה לפני הקידוש, אלא בסוף לפני ברכת הבדלה. מסביר רשב"ם¹⁷⁶ את טעם דעה זו, שאם יאמרו את ברכת היין בתחילה לפני קידוש, היא נראית קשורה רק לקידוש ולא כל כך להבדלה שנאמרת בסוף. לכן, עדיף לדחות את ברכת היין עד לפני ההבדלה.

175 אות ג' ואילך

176 קג, א ד"ה קני"ה

עיונים במנהגי חב"ד

למדנו מסברא זו, שכאשר ברכת היין רחוקה מברכה אחרת, היא לא נראית כל כך קשורה אליה. וכך יש לומר בעניינינו, שכיון שלמעשה ברכת היין קרובה רק לברכת "שהכל ברא לכבודו", ורחוקה מכל ברכות השירה האחרות, היא נראית קשורה רק לראשונה ולא אליהם. כך שבמילא אין כל כך צירוף בינה לבין האחרות. לכן, הסתפקו בכך שהראשון מצרף את ברכת היין לברכת שהכל ברא לכבודו, וביחס לברכות האחרות העדיפו לחלק אותן לכמה שיותר אנשים¹⁷⁷.

טז. אולם, כאן נשאלת שאלה אחרת: אם הראשון בלבד מצרף את ברכת הגפן לברכת השירה, איזה פרט במצות הכוס מקיימים המברכים האחרים? והלוא לפי הדעה הזו בשולחן ערוך, מצות הכוס היא לצרף את הברכות, וכיון שהם לא מצרפים – מה הם מקיימים ממצות הכוס?

במיוחד, שכל המברכים אוחזים את הכוס בידיהם בעת אמירת הברכה, וגם דוחים את הטעימה מהכוס עד אחרי אמירת כל הברכות (למרות שברכת הגפן נאמרה בהתחלה), מה שמלמד שכל הברכות קשורות למצות הכוס, וצריך להבין מה הם מקיימים ממצות הכוס?

זאת ועוד: רבינו מביא בקונטרס אחרון¹⁷⁸ את דעת החכם צבי¹⁷⁹, שמצות כוס של ברכה היא לברך על הכוס את ברכת הגפן (בדומה לדעה השניה בשולחן ערוך). ולפי דבריו, קיום מצות כוס של ברכה הוא רק כשאותו אדם שאמר את ברכת השירה – הוא בעצמו אומר גם את ברכת הגפן. אולם, אם אדם אחר יאמר את ברכת הגפן, אין כאן כלל קיום של מצות כוס של ברכה, וכאילו הברכה לא נאמרה על הכוס כלל. שכן, כאשר אדם אחר מברך הגפן, "מסתלק מעשה ראשון, ואין זה [הראשון] מברך על הכוס כלל. ותדע, דעל כרחק לא מיקרי מברך על הכוס, אלא כשאותו שאומר עליו ברכת המזון, הוא מברך עליו ברכת הגפן".

177 אמנם דעה זו של קני"ה לא התקבלה להלכה. אבל בכל זאת אפשר לומר שהסברא הזו כשלעצמה היא כן נכונה, ורק מסיבות אחרות דעה זו לא התקבלה להלכה.

178 סימן רעב סק"ב

179 שו"ת סימן קסח

עיונים במנהגי חב"ד

ולפי זה, יש להבין, מה המברכים האחרים – שאינם מצרפים את ברכת השירה לברכת הגפן – מקיימים ממצות הכוס?

יז. ויש לומר, כי רבינו חולק על החכם צבי, ולדעתו, יש שני דינים במצות כוס של ברכה: א. לצרף את ברכת הגפן לברכת השירה. ב. לומר את ברכת השירה על הכוס. לעשות את הכוס ל'כוס של ברכה'.

הדין הראשון, של צירוף ברכת הגפן לברכת השירה, עליו רבינו מדבר בסימן קצ, והמצוה היא, לצרף את ברכת הגפן לברכת השירה. אולם, הדין השני הוא דין אחר: לומר את ברכת השירה על הכוס, ולפעול בכוס דין של 'כוס של ברכה'. כאן, המצוה היא אחרת: לקשר את ברכת השירה עם הכוס. לעשות פעולות שמחברות בין אמירת הברכה לכוס. ענין זה יכול להיפעל על ידי שאומרים את ברכת הגפן מיד אחרי ברכת השירה, ובכך מגלים שהכוס (שברכת הגפן נאמרה עליה) קשורה לברכת השירה. וזה יכול להיפעל גם בדרך אחרת: על ידי הטעימה מהכוס. כאשר אחרי ברכת השירה, טועמים מהכוס, מגלים שברכת השירה נאמרה על הכוס, והכוס היא 'כוס של ברכה'.

מעתה: המברך הראשון, שמצרף את ברכת הגפן לברכת השירה, מקיים את שני הדינים ביחד: א. מצרף את ברכת הגפן לברכת השירה. ב. על ידי אמירת ברכת הגפן, הוא מקשר בין ברכת השירה לכוס. ואילו המברכים האחרים, שלא מצרפים את ברכת הגפן לברכת השירה, הם אכן לא מקיימים את הדין הראשון של צירוף ברכת הגפן לברכת השירה, אבל עדיין הם מקיימים את הדין השני של לומר את הברכה על הכוס. וזאת, על ידי שהן נאמרות בין ברכת הגפן לטעימה מהכוס, ואחרי סיום כל הברכות, החתן טועם מהכוס, ובכך מתברר שכל הברכות היו קשורות לכוס.

יח. ויש להביא יסוד לדברים מלשון רבינו בקונטרס אחרון שם: רבינו מביא את דברי הגמרא בעירובין ורש"י שם¹⁸⁰, שביום הכיפורים אומרים שהחיינו על החג בלי להביא כוס, בניגוד לכל הימים טובים האחרים שאומרים שהחיינו בעת הקידוש על הכוס. וזאת, משום שמצות הכוס היא לברך עליה ברכת הגפן, אולם ביום הכיפורים

180 מ,ב

עיונים במנהגי חב"ד

לא יכול לברך הגפן, כי הרי לא יכול לשתות מהכוס וזה גנאי לברכת היין שנאמרת שלא לצורך. לכן, קבעו שיאמר שהחיינו בלי כוס.

מסביר רבינו, שזה שמצות הכוס היא לברך עליה ברכת הגפן – זה לא בגלל שכל מצות הכוס היא לברך הגפן – אלא, הכוונה אחרת: המצוה היא לערוך היכר שברכת השירה נאמרה על הכוס. וזה יכול להיות על ידי אמירת ברכת הגפן אחרי ברכת השירה, ואז רואים שברכת השירה נאמרה על הכוס. וגם אפשר לעשות זאת על ידי שטועמים מהכוס אחרי ברכת השירה, וכך מתגלה שברכת השירה נאמרה על הכוס.

והנה, יש להבין את דברי רבינו: כיצד הוא כותב שמצות הכוס היא לערוך היכר שהברכה נאמרה על הכוס, והרי ממה נפשך: אם סובר כמו הדעה הראשונה בסימן קצ, שמצות הכוס היא לטעום מהכוס, הרי זו המצוה עצמה, ולא רק כדי לערוך היכר שברכת השירה נאמרה על הכוס. ואם הוא סובר כמו הדעה השנייה, שמצות הכוס היא לצרף את ברכת הגפן, מדוע הוא כותב שברכת הגפן רק פועלת היכר שברכת השירה נאמרה על הכוס?

אלא, כנראה, שרבינו מדבר כאן על דין אחר מזה שמדבר עליו בסימן קצ: שם מדובר על הדין הראשון במצות הכוס – לפי הדעה הראשונה, לשתות מהכוס שתיה של הנאה, או לפי הדעה השנייה, לצרף אליה את ברכת הגפן. ואילו כאן מדבר על הדין השני במצות הכוס – לומר את ברכת השירה על הכוס, ולשם זה צריך רק לערוך היכר שברכת השירה נאמרה על הכוס.

עיונים במנהגי חב"ד

סוגיא המישית: ברכת הגפן בשבע ברכות: תחת החופה – מברכים ברכת הגפן תחילה. ואחרי הסעודה – מברכים ברכת הגפן בסוף

יט. רבינו כותב בסידור, כי תחת החופה, מקדימים לברך את ברכת הגפן, ואילו בשבע ברכות שאחרי ברכת המזון, מברכים תחילה שש ברכות נישואין, ואחר כך מברך הגפן על כוס ברכת המזון ושותה.

ויש להבין, מה הסיבה שבשבע ברכות שאחרי ברכת המזון, דוחים את ברכת הגפן לסוף?

ויש לומר, כי לפי הדעה השניה בשולחן ערוך, שמצות 'כוס של ברכה' היא לצרף את ברכת הגפן לברכת השירה, אזי לא מספיק רק לומר את ברכת הגפן בסמיכות לברכת השירה, אלא צריך גם שהדבר יהיה ברור וניכר לכל - שברכת הגפן כאן שייכת לברכת השירה.

לפיכך, דוחים את ברכת הגפן לסוף: אם יאמר את ברכת הגפן תחילה, מיד בסיום ברכת המזון, על כוס ברכת המזון, ניתן לחשוב כי ברכת הגפן קשורה רק עם כוס ברכת המזון, ולא עם השבע ברכות כלל. ואם יאמרה בתחילה על כוס השניה של ברכות נישואין, נראה כאילו היא קשורה רק עם שבע ברכות ולא עם ברכת המזון כלל. לכן, דוחים אותה עד לסוף השבע ברכות, ואז אומרים אותה על כוס ברכת המזון דוקא, וכך ניכרים שני הפרטים: א. ניכר שהיא קשורה עם ברכת המזון, והראיה שאומרים אותה על הכוס הזו. ב. מוכח שהיא אחת מהשבע ברכות, ולכן אמרו אותה רק עתה, ולא בתחילה לאחר ברכת המזון.

ויסוד הדברים כתובים בבית שמואל¹⁸¹: "וכשמברכים ברכת המזון, מברכים שש ברכות ואחר כך בורא פרי הגפן. ויש לומר הטעם, שלא יהיה נראה שמברכים בורא פרי הגפן לצורך ברכת המזון ולא משום ז' ברכות".

עיונים במנהגי חב"ד

כ. לפי יסוד זה, שמצות 'כוס של ברכה' מצריכה שיהיה ניכר שברכת הגפן קשורה עם ברכת השירה, יש להשיב על שאלה בענין אחר: רבינו הזקן דן בשולחן ערוך¹⁸², לגבי מי שנמשכה סעודתו משבת למוצאי שבת, וצריך לברך ברכת המזון ולעשות הבדלה, אזי עליו לנהוג באופן הבא: יברך ברכת המזון על כוס אחת, אחר כך יבדיל על כוס אחרת, ובסוף ישתה מכוס ברכת המזון. אבל לא יברך ברכת המזון והבדלה על אותה הכוס, כיון שהם שתי קדושות ואי אפשר לעשות מצוות חבילות.

אמנם, למעשה, מנהגנו לברך ברכת המזון והבדלה על כוס אחת. למשל, אלו הנוהגים לאכול סעודה שלישית ומברכים ברכת המזון סמוך למוצאי שבת, לא שותים מהכוס (שהרי נמצאים קודם הבדלה), אלא עושים עליה הבדלה ושותים ממנה. וכך נהג כ"ק אדמו"ר במוצאי ימים טובים, שהיו מתחילים סעודה בשעת מנחה, והיו מברכים בסיומה ברכת המזון, ומשאירים את הכוס, ועורכים עליה הבדלה (ואחר כך היה מחלק מכוס זו 'כוס של ברכה').

והנה, זה שאנו מברכים ברכת המזון והבדלה על כוס אחת, ולא חוששים שהם שתי קדושות, הנה בזה אנו סומכים על דברי הפוסקים, ובראשם הרמב"ם, שכותבים¹⁸³ שברכת המזון והבדלה הם קדושה אחת, ולא שתי קדושות, וניתן לעשותם על כוס אחת, אפילו אם יש לו שתי כוסות יין.

אמנם, נשאלת השאלה, מדוע אנו מעדיפים לשנות מדברי רבינו הזקן בשולחן ערוך ולסמוך על דברי הרמב"ם, ולא לנהוג כפסק רבינו הזקן להלכה?

ויש לומר, שאנו משנים מדברי השולחן ערוך, מפני שאנו רוצים לקיים את הדין הזה – שיהיה ברור וניכר שברכת הגפן שייכת גם לברכת המזון. כלומר, אם עורכים ברכת המזון והבדלה על שתי כוסות, אז לא ניכר שברכת הגפן שייכת גם לברכת המזון וגם להבדלה. כי אם יאמרו את ברכת הגפן מיד אחרי ברכת המזון על כוס ברכת המזון, אזי לא יהיה ניכר שברכת הגפן קשורה עם ההבדלה. ואם יאמרו אותה לפני ההבדלה על כוס ההבדלה – לא יהיה ניכר שהיא קשורה עם ברכת המזון.

(וכן אי אפשר לנהוג כאן כמו שאנו נוהגים בשבע ברכות שאחרי ברכת המזון,

182 סימן קצט סעיף ז

183 הלכות שבת פרק כט הלכה יב

עיונים במנהגי חב"ד

שאומרים את ברכת הגפן אחרי השבע ברכות על כוס ברכת המזון. זה אי אפשר, כי צריך להקדים את ברכת הגפן לברכת הבדלה, כדברי בית הלל).

לכן, מעדיפים לסמוך על דברי הרמב"ם, שברכת המזון והבדלה הם קדושה אחת, ואז עורכים אותם על אותה כוס, ואומרים ברכת הגפן לפני הבדלה, וכך הכל ניכר וברור: א. ניכר שברכת הגפן שייכת להבדלה, שהרי היא נאמרת לפני הבדלה. ב. ניכר שהיא קשורה לברכת המזון, שהרי אומרים אותה על אותה כוס של ברכת המזון.

ואכן, צריך לומר, שזה שבשולחן ערוך, רבינו פסק שיעשה ברכת המזון והבדלה על שתי כוסות, כמי שאומר שהם שתי קדושות, למרות שבכך גורם שלא יהיה ניכר שברכת הגפן קשורה גם לברכת המזון וגם להבדלה – הוא מפני טעם מיוחד: רבינו הלך בשולחן ערוך לפי הדעה הראשונה בסימן קצ, שמצות כוס של ברכה היא לשנות מהכוס שתיה של הנאה, ולכן, לדעה זו צריך שיהיה ניכר שהשתיה קשורה לברכת השירה, ולא הברכה. ואכן, זה ניכר גם אם עושה ברכת המזון והבדלה על שתי כוסות, ושותה מכוס ברכת המזון בסוף, וכך ניכר שקיים מצות שתיה בכוס ברכת המזון. לכן, רבינו היה יכול לחשוש לדעה שברכת המזון והבדלה הם שתי קדושות, וכך התקיימו שני הדברים: א. עשו ברכת המזון והבדלה על שתי כוסות. ב. התקיימה מצות הכוס, והיה ניכר שקיימו מצות שתיה מכוס ברכת המזון.

אמנם, אנו נוהגים למעשה כדברי הסיידור, ובסידור פסק כמו הדעה השניה בסימן קצ, שהעיקר הוא לצרף ברכת הגפן לברכת השירה, ולכן הוכרחנו לומר ברכת המזון והבדלה על אותה הכוס.

[דברים אלו הם רק בברכת המזון והבדלה. אמנם, בעניינינו, ברכת המזון ושבע ברכות נישואין, חייבים לאומרים על שתי כוסות. כי הם בוודאי שתי קדושות. לאידך, בשבע ברכות ניתן לומר את ברכת הגפן בסוף, (ביגוד להבדלה וקידוש שחייבים להקדים הגפן להבדלה וקידוש). לכן, אומרים אותם על שתי כוסות ודוחים את ברכת הגפן לסוף¹⁸⁴].

184 נתבאר לעיל בסוגיא השניה, כי ברכת נישואין מצריכה ברכת הגפן לעצמה, ואינה נפטרת בברכת הגפן סמוכה. למרות זאת, אי אפשר לברך ברכת הגפן אחרי ברכת המזון על כוס ברכת המזון, ואחר כך, בסוף השבע ברכות, לברך שוב ברכת הגפן על כוס ברכת נישואין (וכך נרויח לא לדחות את ברכת הגפן דכוס ברכת המזון עד לאחרי השבע ברכות). שכן, שבע ברכות נישואין שייכים גם לברכת המזון, ואינם רק ענין לעצמם. ואין כאן המקום להאריך.

שיטת רבותינו נשיאינו בביטול חמץ בשעת השריפה

א. מנהג ישראל, לשרוף באש את החמץ שנמצא בבדיקת חמץ. וזאת, כדי לצאת ידי חובת הסוברים שביעור חמץ הוא דוקא בשרפה¹⁸⁵.

בנוסף לכך, אומרים בשעת השריפה את נוסח "כל חמירא" ומבטלים את החמץ. משום, שבאמירת "כל חמירא" בלילה, לא ביטל את החמץ שבדעתו לאכלו לאחר מכן - בלילה ולמחר בבוקר בזמן המותר. (ואף אם יבטלו, אין זה מבוטל שהרי דעתו עליו לאכלו ואינו מופקר אצלו). וחוששים שכזית מחמץ זה יתגלגל לאחד החורים, וכשימצאנו בתוך הפסח לא יתעסק מיד לבערו, ויעבור עליו בבל יראה מן התורה. לכן, בשעה שהוא מבער את שאריות החמץ האחרונות, יבטל את שוב את כל החמץ (הידוע לו ושאינו ידוע לו)¹⁸⁶.

בפוסקים מובאת זהירות נוספת¹⁸⁷: יש להזהר לשרוף תחילה את החמץ, ורק אחר כך לומר "כל חמירא" ולבטל החמץ בליבו. שכן, כאשר מבטל את כל החמץ שלו, הרי החמץ יוצא מרשותו ונעשה הפקר, ושוב לא יוכל לקיים מצות ביעור חמץ בחמץ הזה. שהרי הוא כבר אינו שלו. על כן, שורף תחילה את החמץ ומקיים מצות ביעור חמץ, ואחר כך מבטל את החמץ.

ב. והנה, היה מן הראוי לכאורה, שכאשר זורק את החמץ לאש, ימתין שישרף לגמרי ויעשה פחמים, ורק אז יבטלו באמירת "כל חמירא". שכן, כל זמן שהחמץ עדיין קיים ולא נשרף ונעשה פחמים (או עכ"פ נפסל מאכילת כלב) עדיין לא קיים לכאורה מצות ביעור חמץ¹⁸⁸. ולכן אין לו עדיין להפקירו ולבטלו. רק ימתין עד שישרף לגמרי וקיים מצות ביעור חמץ, ורק אז יבטלו.

185 ראה שלחן ערוך אדמו"ר הזקן סימן תמה סעיף ז.

186 ראה שלחן ערוך אדמו"ר הזקן סימן תלד סעיף י-יא.

187 ראה להלן אות ב.

188 ראה שלחן ערוך אדמו"ר הזקן סימן תמה סעיף ד ואכ"מ.

עיונים במנהגי חב"ד

אולם, למעשה ראיתי הנהגת כ"ק אדמו"ר, שתיכף לאחר שזרק את השקית עם פתיתי החמץ מהבדיקה לתוך האש, (עוד לפני שהחמץ נשרף לגמרי), פתח את הסידור ואמר "כל חמירא".

ובאמת, כך נראה להוכיח מסדר שריפת וביטול חמץ המובא בסידור רבינו הזקן: בתחילה כתב "ביום י"ד בשעה ה' יעשה לו מדורה בפני עצמו וישרפנו ויבטלנו, ובביטול היום יאמר" (נוסח "כל חמירא"). ואחרי נוסח כל חמירא כתב: "ובשעת שריפת החמץ יאמר זה ("יהי רצון..כשם שאני מבער וכו"). היינו שאמירת ה"יהי רצון" – שהיא לאחר אמירת "כל חמירא" – נעשית 'בשעת' שריפה החמץ. ואם כן, אמירת "כל חמירא" – שהיא לפני ה"יהי רצון" – נעשית בתחילת שריפת החמץ¹⁸⁹.

ויש לדון, איפוא, בהנהגה זו, בשתי נקודות: א. אם מבטל את החמץ בתחילת השריפה, כיצד מקיים עוד בחמץ זה את מצות הביעור בשריפה? ב. לגופו של דבר: מה הטעם לדיוק זה? מדוע עדיף לבטל את החמץ בתחילת השריפה, ולא לחכות עד לאחר שנשרף לגמרי?

ג. הקושיא הראשונה, מתורצת על פי פסק רבינו הזקן בשולחן ערוך¹⁹⁰: רבינו פוסק, כי מעיקר הדין, כל זמן שאדם מתעסק בהשבתה של החמץ, הוא לא עובר על מצות ההשבתה. (לכן, כותב רבינו שניתן להתחיל לבער את החמץ, בתחילת זמן האיסור, בשעה שישית. ואין צריך לבערו כבר בשעה חמישית, לפני שמגיע זמן האיסור, כדי שבשעת האיסור הוא כבר יהיה מבוער. שכן, כל זמן שמתעסק בהשבתה, אפילו בתוך זמן האיסור, אינו עובר על מצות ההשבתה).

ויש ללמוד בזה, שבהתעסקות בהשבתה - לא רק שאינו עובר על מצות ההשבתה, אלא הוא גם מקיים בכך את המצוה. כי ההתעסקות בהשבתה היא חלק ממעשה ההשבתה.

לפי זה, יש לומר, שכאשר האדם זורק את החמץ לאש, הוא מקיים במעשה זה את מצות ההשבתה בשרפה. ובפרט, שלאחר זריקת החמץ לאש, אינו צריך למעשה נוסף

189 בנוגע לכך שכתב שוב "ויש לשרוף עשרה פתיתין", ראה בהערות כ"ק אדמו"ר על ההגדה.

190 סימן תמה סעיף א, ועוד.

עיונים במנהגי חב"ד

בכדי שהחמץ יבוער מן העולם בשרפה. אלא החמץ נשרף מאליו. לכן, מקיים במעשה זה את מצות ההשבתה. וכך, יכול גם לבטל מיד את החמץ הידוע לו ושאינו ידוע לו.

ונראה שיש לדייק את הדברים מלשון רבינו הזקן במקום אחר:

הרמ"א ורבינו הזקן מביאים את הזהירות שהוזכרה לעיל, שיש לשרוף תחילה את החמץ, ורק אחר כך לבטלו באמירת "כל חמירא".

והנה, לשון הרמ"א הוא¹⁹¹: "ואין לבטל ביום, אלא לאחר ששרף החמץ, כדי לקיים מצות שריפה בחמץ שלו". אולם, רבינו הזקן משנה מלשון הרמ"א, ובמקום המילה "ששרף", כותב "לבער". וכך לשונו: "טוב לזוהר שלא לבטל החמץ פעם ב' ביום, עד שיבער תחילה מן ביתו כל החמץ הידוע לו"¹⁹².

בפשטות אפשר לומר בדיוק לשונו, שכוונתו לרמוז שלא רק שריפה צריכה להיעשות לפני הביטול, אלא כל צורת ביעור חמץ מהעולם, צריכה להיעשות לפני הביטול. לכן, למשל, אם קורה שמבער את החמץ על ידי שמפרר וזורר לרוח וכו'¹⁹³, צריך לעשות זאת – לפני אמירת "נוסח הביטול". או בשנה שערב פסח חל בשבת, שמבער את החמץ בשבת בבוקר – על ידי שזורק את הפירורין לביוב וכו', צריך להקפיד לעשות זאת לפני שאומר את "נוסח הביטול".

אולם יש לומר באופן נוסף, שרבינו בא לבאר, שרק "הביעור" צריך להיות לפני הביטול, היינו רק צריך להכניס את הפתיתים לאש לפני אמירת "כל חמירא". אבל אין צריך גם להמתין עד שהחמץ ישרף וייעשה פחמים בתוך האש. כיון שבמעשה ההכנסה לאש – מקיים כבר את מצות תשביתו.

ואכן, לפי אופן זה, מובן היטב, כיצד נהג רבינו לבטל החמץ מיד בהתחלת השריפה, עוד לפני ששרף לגמרי ונעשה פחמים. שכן, כבר בתחילת השריפה – מקיים את מצות הביעור. ושוב יכול לבטל מיד.

191 סימן תלד סעיף ב.

192 ועפ"ז משנה רבינו גם בסעיף יב בתחלתו, מלשון הרמ"א ס"ק ח, עיי"ש.

193 ראה שלחן ערוך אדמו"ר הזקן סימן תמה סעיף ד ואילך.

עיונים במנהגי חב"ד

ד. בנוגע לקושיא השניה - מה הטעם בהנהגה זו, לבטל את החמץ דוקא קודם שנשרף, ולא לחכות עד לאחר שהחמץ נשרף לגמרי, יש לומר, בהקדים:

רבינו הזקן כותב בסידור דבר פלא: "ביום י"ד בשעה ה', יעשה לו [לחמץ שמביא לשריפה] מדורה בפני עצמו, וישרפנו ויבטלנו, ובביטול היום יאמר" ("כל חמירא").
ופשטות לשונו "וישרפנו ויבטלנו", שישרוף את החמץ הזה שמצא בבדיקה ומחזיק בידו, וגם "יבטלנו", היינו שבאמירת נוסח "כל חמירא" - יכוון לבטל את החמץ הזה שמכניס לתוך האש.

והנה, זה חידוש עצום שצריך לבטל את החמץ ששורף בתוך האש. והרי כבר קיים בו את ציווי התורה להשבית על ידי השריפה באש, ומדוע צריך גם לבטלו באמירת "כל חמירא"?

הלכה זו, לא כתבה שום פוסק, וגם רבינו בעצמו בשולחן ערוך שלו כותב¹⁹⁴, שביטול היום נועד עבור החמץ שלא מצא בבדיקה, אבל לא מזכיר שצריך לכוון בביטול היום - (גם) לחמץ שמצא בבדיקה והכניסו לתוך האש. ויש לעיין היטב בטעם הדברים ובפירושם.

ויש לפרש בדרך אפשר, שרבינו מרמז בסידור, שנכון שאדם יקיים בחמץ זה את כל אופני ההשבתה שהוזכרו בפוסקים: גם ישרוף את החמץ ויבערו, וגם יבטל חמץ זה בלבו ויפקירו¹⁹⁵. זאת, כדי לקיים בודאי, בקום ועשה, את מצות הביטול. שכן, אם יבטל רק את החמץ שלא מצא בבדיקה או שאינו ידוע לו, יתכן הרי שלמעשה לא ביטל ולא הפקיר כלום. כי יתכן שמצא בבדיקה את כל החמץ שקיים בביתו, ולא נותר עוד שום חמץ בבית. לכן, כתב רבינו שיבטל את החמץ הזה שנמצא בתוך האש, כדי לקיים בודאי את מצות הביטול וההשבתה.

במיוחד, שרבינו הזקן כותב "בסדר מכירת חמץ" שהחמץ הנמכר לגוי, אינו בכלל הביטול ב"כל חמירא". כך, שיתכן מאד שהלכה למעשה, אינו משבית שום דבר בביטול של "כל חמירא". לפיכך, כותב רבינו שיבטל את הפתיתים הללו שבתוך האש, וכך יקיים בוודאי את כל אופני ההשבתה שהוזכרו בפוסקים: שריפת הפתיתים וביעורם, וגם ביטולם, הפקרתם והפיכתם לעפרא דארעא.

194 ראה לעיל אות א.

195 ראה שלחן ערוך אדמו"ר הזקן סימן תלא סעיף ב, ועוד.

עיונים במנהגי חב"ד

בכך, מובנת היטב הנהגת אדמו"ר – לומר את "נוסח הביטול" מיד כשמכניס הפתיתים לתוך האש, כי כך הוא יכול להספיק לבטל את הפתיתים הללו שבתוך האש לפני שהם נשרפים כליל.

[לפי זה, בשנה שערב פסח חל בשבת, שמבער את החמץ בשבת בבוקר על ידי שזרק את הפירורין לביוב וכו', ולאחרי זה אומר את נוסח "כל חמירא", לכאורה נכון שיאמר את נוסח כל חמירא - קודם שהחמץ נאבד מן העולם ונעשה במצב ששום אדם לא יוכל לזכות בו. כדי לקיים בוודאי את מצוות "ביטול החמץ"].

ה. לפי זה, ניתן להשיב על תמיהה אחרת של האחרונים בנוגע לפירוש תיבת "ובערתי" בנוסח "כל חמירא": תמהו האחרונים, איזה חמץ מכוונים לבטל כאן. אם לחמץ ששורף עתה, הרי הוא בתוך האש ומה יש עוד לבטלו.

במיוחד, אם נאמר בשיטת הרמ"א - שאומרים את נוסח "כל חמירא" רק לאחר שנשרף כל החמץ לגמרי, אם כן, מה יש עוד לבטל.

יש שכתבו, שאנו חוששים, שהחמץ שהכניס לתוך האש, לא נשרף כליל ולא נתקיימה מצות ההשבתה, לכך מבטלים אותו בפירוש.

אולם, כאמור, שיטת רבינו הזקן היא, שבכל רגע שאדם מתעסק בשריפת החמץ, אינו עובר על "תשביתו". ולפי זה, אדם יכול לעמוד ולשרוף את החמץ עד לשעת הערב - עד שישורף כליל, ואין מקום לחשוש שישאר ממנו משהו, ובמילא אין צורך לבטל חמץ זה. אם כן, חוזרת הקושיא, מה הכוונה בתיבת "ובערתי"?

אמנם על פי הנהגת אדמו"ר - שאמר נוסח "כל חמירא" בשעת שריפת הפתיתים - ניתן לפרש תיבת "ובערתי": "הריני מבטל את החמץ שאני מתעסק לבערו כרגע". ואף שהחמץ עדיין לא התבער לגמרי, בכל זאת ניתן כבר לבטלו, כיון שכאמור, מצות ההשבתה מתקיימת ברגע שהתחיל להתעסק בביעור החמץ.

עיונים במנהגי חב"ד

ו. והנה, נקודה זו, שבביטול היום הוא מבטל (גם) את החמץ שמבער בתוך האש, כתובה במפורש

בהערות אדמו"ר על ההגדה: כ"ק אדמו"ר מפרש את המילים ב"כל חמירא" ביום - "דחמיתיה ודלא חמיתיה": "אפשר לומר [שפירוש] חמיתיה - בשעת הבדיקה". היינו שכעת הוא מבטל את החמץ שנמצא בבדיקה.

וכך במקום נוסף: כ"ק אדמו"ר מביא בהערותיו להגדה כמה סיבות לכך שמניחים פתיתים לפני בדיקת חמץ. ואחת הסיבות היא, כדי שימצא איזה חמץ בבדיקה ויוכל לומר ב"כל חמירא" - "דחמיתיה" - החמץ שמצאתי. והיינו שבשעת הביעור ביום - הוא מבטל את החמץ שנמצא בבדיקה.

ולכאורה, חמץ זה נמצא בתוך האש, ומדוע לבטלו? [ובפשטות, אין הכוונה שחוששים שמא נאבד ממנו משהו]. אלא, ששיטת רבינו היא כאמור, שלמרות שהחמץ נמצא באש, בכל זאת, מבטלים אותו. ואולי הביאור הוא כאמור, שחכמים תיקנו לקיים בוודאי, בקום ועשה, את מצות הביטול.

ז. כאן נותר לבאר נקודה אחת: כיצד מקיימים בחמץ שנמצא בתוך האש את מצות ביטול חמץ, הרי האדם הניחם בתוך האש לשורפם. וחמץ שהאדם מתכוון לשורפו, אינו חשוב כלל, והוא כמו פירורים שאינם צריכים ביטול כי הם בטילים מאליהם¹⁹⁶?

ויובן זה, בהקדים קושיא נוספת: כתבו האחרונים, שבפתיתים שמניח לבדיקת חמץ - צריך להיות יחד שיעור כזית¹⁹⁷. כי עדיף לקיים את מצות הביעור בשריפה - בחמץ בשיעור כזית, שעובר עליו מדאורייתא אם ישהה אותו בפסח.

אולם, יש כאן קושיא פשוטה: כ"ק אדמו"ר כותב בביאוריו על ההגדה¹⁹⁸, ש"מנהג בית הרב, שמניחים במקומות שונים בבית, עשרה פתיתי חמץ קשה, כל אחד מהם כרוך בפיסת נייר" (כדי שלא יתפוררו פירורים מהפתיתים). אולם, כאשר כורכים כל

196 ראה שלחן ערוך אדמו"ר הזקן סימן תלד סעיף ו.

197 אולם, יש להקפיד שלא יהיה בכל אחד בפני עצמו שיעור כזית. כדי שאם לא ימצאנו בבדיקה וימצאנו בתוך הפסח, לא יעבור עליו בבל יראה דאורייתא (שערי תשובה סימן תלב ס"ק ז).

198 בסדר "בדיקת וביעור חמץ"

עיונים במנהגי חב"ד

אחד מהם בנייר, הרי הפתיתים נפרדים זה מזה, ואינם מצטרפים זה לזה לשיעור כזית. ואף שבדרך כלל, בכל הפתיתים ביחד יש שיעור כזית, בכל זאת, כאשר עוטפים כל אחד בניר בפני עצמו, אינם מצטרפים זה לזה. ואם כן, יוצא לכאורה, שמקיימים מצות ביעור בחמץ שאינו חייב בכלל בביעור מדאורייתא?

(וכך יש להקשות על דברינו כאן - שבביטול היום, מבטל את החמץ שנמצא בשריפה. אמנם לפי מנהג בית הרב, יוצא שמבטל חמץ כזה שאינו עובר עליו מדאורייתא¹⁹⁹?)

ח. ויש לומר, שהביאור לכל זה, טמון בהנהגה מיוחדת שנהגו בבית הרב עם הפתיתים הללו.

כ"ק אדמו"ר כותב במנהג בית הרב²⁰⁰: "הבודק מניח החמץ שמוצא בשק קטן של נייר. בגמר הבדיקה, מניח שק זה, הנוצה, ושיירי הנר - אם ישנם - בקערורית כף עץ. מעטף הכל [השק והקערורית] בנייר [נוסף]. (אבל לא עוטף את יד הכף, שנשאר בלתי מעוטף). ומהדק [הנייר על גבי השק והקערורית] על ידי חוט, שכורכו כמה פעמים סביב הניר וקושרו".

והנה, כל הפרטים במנהג זה הם פלא גדול: א. מפני מה מניח את השק עם החמץ והפתיתים שמוצא בבדיקה - בתוך קערורית כף עץ? ב. מפני מה עוטף את השק והכף בנייר נוסף? ג. מפני מה מקפיד לעטוף רק את קעררת הכף ואילו את הידית משאיר גלויה?

ואולי יש לומר, שהטעם לכל ההנהגות הללו הוא כדי לפתור את השאלה שהבאנו לעיל - ולצרף את כל הפתיתים שבתוך השק לכזית אחד:

כאשר מניחים את השקית עם הפתיתים בתוך קערורית כף עץ, הרי כל הפתיתים מונחים בתוך כלי, ואז הכלי מצרפם לכזית אחד. ובמילא יש כאן כזית שצריך ביטול מדאורייתא. ואף שהפתיתים אינם נוגעים זה בזה, בכל זאת הכלי מצרפם להיחשב ככזית אחד.

199 ראה שלחן ערוך אדמו"ר הזקן סימן תמב סעיף כח, ובקונטרס אחרון ס"ק יח.

200 ביאוריו על ההגדה שם

עיונים במנהגי חב"ד

[יתירה מכך: כיון שמניחים את הפתיתים בכלי בשביל לצרפם זה לזה ולעשותם דבר חשוב (שיעור כזית), הרי הם בוודאי לא בטלים מאליהם, שהרי האדם מחשיב אותם בדעתו ורוצה לעשותם דבר חשוב. לכן הנחת הפתיתים בכלי גורמת שהם יהיו צריכים שריפה וביטול מדאורייתא].

וכך משמע מדברי רבינו הזקן²⁰¹, שהלכה כדעת הירושלמי²⁰² שאם כמה חתיכות חמץ מונחות בתוך כלי - הכלי מצרפם להיחשב כחתיכה אחת של כזית, והם חייבים בביעור מדאורייתא. כך מפרש גם הקרבן העדה את דברי הירושלמי "שהכלי מצרף, שכן מצאנו לענין קדשים (בכלי שרת שהיה במקדש), שעושה כל מה שבכף אחת (להיחשב כיחידה אחת דבוקה)".

וכך יש לומר בנוגע לעניינינו, מנהג בית הרב שהניחו את השקית עם הפתיתים בקערת הכף, ואז כאילו כל הפתיתים מונחים בתוך אויר הכלי ומצטרפים ליחידה אחת.

ואולי זו הסיבה, שעטפו בניר נוסף את השק שנמצא בתוך הכף, והידקו עם חוט בחוזק, אבל לא עטפו את הידית. שכן, כך בולט יותר החיבור בין הפתיתים לקערת הכף, שהם מונחים בתוך הקערה ובאויר הכלי. אולם, אם היו עוטפים את כל הכף, כולל הידית, לא היה בולט כל כך שהפתיתים נמצאים בקערת הכף ובאויר הכלי.

(אין להקשות, שהפתיתים לא מונחים ממש בתוך אויר הכלי, אלא בשקית שמונחת על קערת הכף, וחלק גדול מהשקית נשטט מהכף, ולכאורה בדיני קדשים ובכלי שרת אין זה מצטרף. ויש להשיב בפשטות, שבודאי הצירוף כאן יותר קל מבקדשים, ולענין זה מספיק גם צירוף כזה.)

ויש להוסיף את מה שכבר הוזכר לעיל, שעטפו בניר נוסף על גבי קערת הכף והפתיתים, וגם קשרו את הניר בחוזק, וכך בולט יותר שהפתיתים מונחים בתוך הכף).

בכך, מובן איפוא, כיצד קיימו בבית הרב את מצות הביעור בכזית חמץ, שהוא חייב בביעור מדאורייתא. וגם, מובנים היטב דברי אדמו"ר בהגדה, שבעת הביעור,

201 סימן תמב קונטרס אחרון ס"ק טז ויח.

202 פסחים פרק ג הלכה ב.

עיונים במנהגי חב"ד

מבטלים את החמץ הזה שנמצא בתוך האש. שכן, יש כאן כזית חמץ שחייב בביטול דאורייתא²⁰³.

ט. לסיום, יש להעיר: אם כנים דברינו האחרונים, שמטרת ההנחה בכף היא כדי לצרף את הפתיתים לכזית אחד, יש לפרש דבר נוסף: אדמו"ר מביא בהגדה²⁰⁴, שאחד הטעמים למנהג להניח פתיתים בבדיקה הוא, שאם לא ימצא שום חמץ בבדיקה, יצטרך לשרוף הכלי שבו בדק את החמץ. שכן נפסק בשולחן ערוך, שאם לא מצא כלום בבדיקה, ישרוף הכלי. לכן, נהגו להניח פתיתים לפני הבדיקה, כדי שימצא בוודאי חמץ בבדיקה, ולא יצטרך לשרוף הכלי [שזה "בל תשחית"].

ויש לעיין, הרי למעשה מנהג בית הרב היה לשרוף הכף שבו בדקו את החמץ. אם כן, מה הועילו הפתיתים? אלא, יתכן לפרש כך את דבריו: אילו לא היה מוצא שום חמץ בבדיקה, הרי שריפת הכלי היתה "בל תשחית". אולם, כאשר הוא מוצא פתיתים בבדיקה, ומניחם בכלי כדי לצרפם זה לזה, אז הכלי נעשה חלק מקיום מצות השריפה והביטול של הפתיתים הללו. לכן, שריפת הכלי כבר אינה "בל תשחית", אלא היא קיום בהידור של מצות הביטול והשריפה.

²⁰³ יש לציין מקור למנהג זה של בית הרב, להביא כף לבדיקת חמץ, מדברי הרמ"א (סוף סימן תמה, שלחן ערוך רבינו הזקן סימן תמה סעיף ז), שאם לא מצא חמץ בבדיקה, ישרוף הכלי שבו בדק את החמץ. ולכאורה, לשם מה הביאו כלי לבדיקת חמץ? אלא, יתכן שהיו נוטלים כלי להניח בו החמץ שימצא בבדיקה, כדי לצרף את כל החמת לכזית שלם. ומכאן שורש מנהג בית הרב.

²⁰⁴ ד"ה "המנהג להניח"

קריאת המגילה וספירת העומר – לאחרי אמירת קדיש שלם

א. אחד הקדישים שתיקנו חכמים בתפילה הוא, 'קדיש שלם'. דהיינו, קדיש עם תתקבל. קדיש זה נאמר בסוף התפילה: בשחרית - אחרי ובה' לציון. במנחה - אחרי תחנון. ובערבית - אחרי שמונה עשרה.

גם כאשר מוסיפים הוספות בסדר התפילה, כגון, קריאת התורה, הלל, קריאת המגילה ביום חג הפורים²⁰⁵, סליחות ואבינו מלכנו - אומרים כל זה בתוך התפילה, ורק לאחריהם אומרים קדיש שלם²⁰⁶. כמו כן, בתפילת מעריב בליל חג הפסח, שמוסיפים הלל, ובתפילת מעריב בליל ראש השנה ויום הכיפורים, שמוסיפים לדוד מזמור - אומרים אותם מיד אחרי שמונה עשרה, ורק לאחריהם אומרים קדיש שלם. שכן, כאמור, קדיש זה נתקן בסוף התפילה.

אמנם, מצאנו שתי מקומות יוצאים מן הכלל: קריאת המגילה בליל חג הפורים וספירת העומר. בשתי המקומות הללו, אומרים קדיש שלם מיד אחרי שמונה עשרה²⁰⁷, ורק אחר כך קוראים המגילה, או סופרים העומר.

יתר על כן: גם כאשר פורים חל במוצאי שבת, וכן בספירת העומר במוצאי שבת, אומרים קדיש שלם עם תתקבל מיד אחר שמונה עשרה, אחר כך קוראים המגילה או סופרים העומר, אחרי זה ויהי נועם ואתה קדוש ומסיימים בקדיש בלא תתקבל. וזאת, בניגוד למנהג בכל מוצאי שבת, שאומרים את הקדיש שלם עם תתקבל רק לאחרי ה'ויהי נועם' 'אתה קדוש'. היינו שקריאת המגילה וספירת העומר גורמים להעביר את הקדיש שלם ממקומו בסוף התפילה, ולאומרו לפני 'ויהי נועם'.

ויש לעיין, מפני מה קבעו לומר את הקדיש שלם לפני קריאת המגילה וספירת העומר?

205 סדור רבינו, סדר קריאת המגלה. וכן כתבו בדרך כלל שאר פוסקים.

206 ראה שלחן ערוך אדמו"ר הזקן סימן קכג סעיף ז.

207 סדור רבינו שם, כדעת המגן אברהם סימן תרצג. ובנוגע לספירת העומר, ראה שלחן ערוך אדמו"ר הזקן סימן תפט סעיף כו, על פי השלחן ערוך שם סעיף ט.

עיונים במנהגי חב"ד

באמת, כך הקשה הלבוש לגבי קריאת המגילה²⁰⁸: "במנהגים כתב, קדיש שלם מיד אחר תפילת י"ח [של ערבית] קודם קריאת המגילה. והוא תמוה בעיני, דמאי שנא מתפילות שאר השנה שמניחין הקדיש שלם עד גמר כל אותה תפילה, וכן במוצאי שבת דבכל השנה ... אין אומרים קדיש שלם עד אחר ואתה קדוש, וכן בשחרית דפורים אין אומרים קדיש שלם אלא אחר קריאת המגילה?"

ב. והנה, יתכן ליישב הדבר על פי דברי הלבוש במקום אחר²⁰⁹: הלבוש כותב, כי המילים "תתקבל צלותהון" הולכים על תפילת שמונה עשרה: "שכן הוא משמעות לשון (תתקבל) צלותהון, שפירושו תפילה, וסתם תפילה היא תפילת שמונה עשרה". לכן, כותב הלבוש, היו צריכים לומר "תתקבל צלותהון" מיד אחרי שמונה עשרה. אלא שחכמים רצו לומר תתקבל גם על עוד כמה תפילות חשובות (כמו תחנון, ואשרי ובא לציון), לכן קבעו שיאמרו תתקבל רק לאחריהם. אבל באמת עיקר הקדיש הוא על תפילת שמונה עשרה²¹⁰.

לפי זה אפשר ליישב את הסיבה שאומרים קדיש שלם לפני קריאת המגילה והספירה. שכן, המגילה והספירה אינן נחשבות תפילה. אלא הן מצוות אחרות. לכן, אין להם שייכות לבקשת תתקבל צלותהון.

אמנם, יישוב זה אינו נכון לכאורה. שכן: א. ביום חג הפורים, בתפילת שחרית, קוראים את המגילה בתוך התפילה, לפני אמירת קדיש שלם. היינו שהמגילה כן שייכת לתפילה. וכך כתוב במג"א²¹¹: "דקריאת המגילה הוי כמו תפילה דבעי עשרה"²¹².

וראיתי באחד מספרי האחרונים, שהביא מקור יפה לדברי המג"א הללו, שהמגילה היא כמו תפילה. שכן, הגמרא במסכת מגילה²¹³ מביאה מקור לחובת קריאת המגילה

208 סימן תרצג סעיף א.

209 סימן נה סעיף א, סימן תקפא סעיף א.

210 ראה שלחן ערוך אדמו"ר הזקן סימן נה סעיף ד וסימן קכג סעיף ז.

211 סימן תרפט ס"ק י.

212 אבל בשלחן ערוך אדמו"ר הזקן סימן ריג סעיף ו משמע שפוסק שבמגילה מוציא אחד את חבריו גם שלא בעשרה.

213 ד, א.

עיונים במנהגי חב"ד

בלילה וביום, מהפסוק בתהלים שמדבר אודות תפילה לה': "אלוהי אקרא יומם ולא תענה, ולילה ולא דומיה לי". היינו שהגמרא מבינה שקריאת המגילה היא כמו תפילה.

כמו כן אומרת הגמרא בנוגע להלל²¹⁴, שלא אומרים הלל בפורים, מפני שקריאת המגילה היא כמו הלל.

ב. כך יש לומר בנוגע לספירת העומר: ידועה שיחתו הקדושה של הרבי²¹⁵, שספירת העומר היא בבחינת תפילה. ולכן קבעו אותה בסוף הסידור.

אם כן, חוזרת הקושיא, למה קבעו לומר את הקדיש שלם לפני התפילות הללו?

ג. הנה, כשמדייקים בלשונו של רבינו הזקן²¹⁶, בנוגע למהות הקדיש שלם בערבית, ניתן אולי ליישב את השאלה שלנו. ובהקדים:

נאמר בתהלים²¹⁷: "שבע ביום הללתיך". ולמדו חכמים מכאן, שצריך לומר שבע קדישים בכל יום: שלוש בתפילת שחרית; שתיים במנחה; ושתיים בערבית.

התוכן של הקדיש, הוא כעין תוספת על שם ה' שהוזכר בתפילה. היינו, אחרי שהמתפלל הזכיר את שם ה' בתפילה - מוסיף ומקדש את ה' באמירת קדיש. אמנם אי אפשר לומר קדיש בכל פעם שמזכירים את שם ה', לכן, תיקנו חכמים לומר קדיש בסיום פרק או ענין בתפילה.

למשל, בגמר פסוקי דזמרה, אחרי ישתבח, אומרים קדיש על כל השמות שהזכיר בפסוקי דזמרה. כמו כן, בגמר תפילת שמונה עשרה וחזרת הש"ץ, אומרים קדיש על כל השמות שהזכיר בשמונה עשרה וחזרת הש"ץ. וכן הלאה.

והנה, רבינו הזקן בשולחן ערוך, מפרט את שבע המקומות שתיקנו לומר בהם

214 שם יד, א.

215 לקוטי שיחות חלק כב פרשת אמור.

216 סימן נה סעיף א.

217 קיט, קסד.

עיונים במנהגי חב"ד

קדיש, אולם הוא משנה בלשונו בין הטעם שתיקנו קדיש בגמר שחרית ומנחה – לבין הטעם שתיקנו קדיש בגמר מעריב:

בשחרית כתב: "[אומר חצי קדיש] אחר סיום תפילת י"ח, [שכן] היא מצוה בפני עצמה ואינה דבוקה למה שאחריה". ואחרי ובא לציון אומרים קדיש שלם, שכן "ובא לציון הוא דבר שבקדושה". כמו כן כותב במנחה: "[אומר קדיש שלם] אחר סיום תפילת י"ח של מנחה, [שכן] היא מצוה בפני עצמה". אבל במעריב כותב: "[אומר קדיש שלם] אחר תפילת ערבית, [שכן] כבר נשלמה התפילה". היינו שבשחרית ומנחה כתב שהקדיש נתקן בגלל סיום שמונה עשרה שהוא מצוה בפני עצמה, או בגלל ש"ובא לציון" מצריך קדיש. ואילו במעריב כתב שהקדיש נתקן מפני שכאן "נשלמה התפילה".

ויש להבין: א. מדוע שינה במעריב מבשחרית ומנחה, ולא כתב שהקדיש נתקן כי שמונה עשרה הוא מצוה בפני עצמה? ב. מה כוונתו שבתפילת מעריב "כבר נשלמה התפילה": אם הכוונה שנשלמה תפילת ערבית, מדוע לא כתב כן גם בסוף מנחה - שיאמר קדיש כי "נשלמה התפילה"? במיוחד, שאפילו בנוגע לקדיש בשחרית, אחרי ובא לציון, ששם הוא סיום התפילה, כותב שאמירת הקדיש היא רק מפני ש"ובא לציון הוא דבר שבקדושה". ולא מזכיר "שכאן נשלמה התפילה". מדוע, אם כן, בתפילת מעריב הוא מביא טעם חדש "שנשלמה התפילה"?

אלא, מסתבר, שיש חילוק גדול בין הקדיש שלם בגמר שחרית ומנחה, לבין הקדיש שלם בגמר ערבית: הקדיש שלם בגמר שחרית ומנחה, הולך על תפילת שמונה עשרה. אולם, הקדיש שלם בגמר מעריב הולך על כל שלושת התפילות שמונה עשרה של היום שהיה - שחרית, מנחה וערבית. לכן, כתב רבינו, שכאן "נשלמה התפילה", דהיינו שכאן מסתיימת מצות התפילה של כל היום. ובקדיש זה מקדש את כל השמות שהזכיר בכל התפילות. וגם מבקש "תתקבל צלותהון" של שלושת השמונה עשרה שהיו היום.

ויתכן לומר, שרבינו הביא דוקא הטעם הזה לקדיש דערבית, ולא הביא את הטעם דשחרית ומנחה - "שהשמונה עשרה הוא מצוה בפני עצמה". שכן, השמונה עשרה בשחרית ומנחה הוא חובה. וגם יש בהם חזרת הש"ץ. לכן סברא לומר שחכמים תיקנו לומר לאחריהם קדיש, שהם "מצוה בפני עצמה". אולם, השמונה עשרה של ערבית,

עיונים במנהגי חב"ד

הוא רק רשות, וגם אין בו חזרת הש"ץ²¹⁸. לכן, הוא אינו "מצוה בפני עצמה", ולא תיקנו חכמים לומר אחריו קדיש²¹⁹. אלא התקנה היא רק מפני "שכאן נשלמה מצות התפילה של כל היום".

ד. מיסוד זה, יוצא דבר פשוט: ישנו ספק בפוסקים²²⁰, אם תפילת מעריב שייכת ליום הקודם, או שהיא התחלה של היום הבא. אולם, בנוגע לקדיש בערבית, לכאורה הוא שייך בוודאי ליום הקודם. שכן: א. רבינו כותב במפורש (כמוזכר לעיל), שמצות הקדיש מתחילה בשחרית, ומסתיימת בערבית. שלכן, מצות הקדיש היא שלוש בשחרית, שתיים במנחה, ושתיים בערבית²²¹.

ב. אותו דבר יוצא גם מדברינו כאן, שהקדיש בערבית הולך על מצות התפילה של כל היום הקודם. וגם יוצא מדברינו כאן, שהקטע "תתקבל צלותהון" הולך על כל התפילות שמונה עשרה של היום הקודם.

מעתה, ניתן ליישב היטב את שאלתנו, מדוע מקדימים לומר "תתקבל צלותהון" לפני קריאת המגילה וספירת העומר: כיון שהקדיש שאחרי שמונה עשרה, והבקשה "תתקבל צלותהון", שייכים גם ליום שהיה - מובן שצריך לאומרם לפני קריאת המגילה וספירת העומר. שהרי קריאת המגילה שייכת ליום הבא, יום י"ד, וכן ספירת העומר היא בוודאי ספירה שצריכה להיות ממש ביום הבא²²². לכן, צריך לומר תחילה קדיש עם תתקבל ולסיים את מצוות היום הקודם, ורק אחר כך אפשר לומר תפילות ששייכות ליום הבא²²³.

218 רמב"ם הלכות תפלה פרק ט הלכה ט.

219 ראה לבוש סימן נה סעיף א.

220 ראה לקמן מלקוטי שיחות

221 וכך מפרשים גם את הדרשה בפסוק "שבע ביום הללתיך", שהולך על ברכות קריאת שמע, שמתחילים בשחרית ומסיימים בערבית, על פי המשנה יא, א. ראה ברש"י על הפסוק, טור ריש סימן נח, שלחן ערוך אדמו"ר הזקן ריש סימן נט.

222 ראה שלחן ערוך אדמו"ר הזקן שם סעיף יב ובכמה מקומות.

223 נותר לברר מדוע בליל פסח, אומרים הלל לפני קדיש תתקבל. וכן בליל ראש השנה ויום הכיפורים, אומרים 'לדוד מזמור' לפני הקדיש תתקבל. ואולי בתפילות אלו לא הצריכו כל כך שיהיה בוודאי ביום הבא. ויש לעיין.

עיונים במנהגי חב"ד

ה. בענין זה, ראוי להעיר: הרבי דן בשיחותיו הקדושות בנוגע לכך שקיימים שני חיובים בתפילה²²⁴: חיוב אחד שמתחיל במעריב ומסתיים במנחה. וחיוב שני, שמתחיל בשחרית ומסתיים במעריב. הרבי מסיק שם, שהחיוב העיקרי בתפילה מתחיל בשחרית ומסתיים במנחה. ואילו החיוב השני בתפילה, שמתחיל בשחרית ומסתיים בערבית הוא חיוב פחות עיקרי.

אמנם, בנוגע לקדיש נראה ברור מלשון רבינו הזקן, שמצות הקדיש מתחילה בשחרית ומסתיימת בערבית. וכנראה, שמצות הקדיש קשורה עם החיוב השני בתפילה שהוא משחרית לערבית. לכן, כאשר רבינו עוסק במצות קדיש, כותב שבתפילת ערבית "נשלמה התפילה של כל היום".

לחביבות הענין, נעיר את הסיפור שכמה תמימים מליובאוויטש נכנסו אל הגאון הרגוצ'ובי. הגאון שאל: 'מה אדמו"ר הרש"ב דיבר בימים אלו?' ענו התמימים, שהרבי הקשה מפני מה הסידור מתחיל בתפילת השחר, בעוד שהמשנה מתחילה בתפילת ערבית – "מאימתי קורין את שמע בערבית"? והרבי ביאר את הענין על פי פנימיות הענינים.

שאלו אחר כך התמימים את הגאון, אם עולה בדעתו יישוב לכך על פי נגלה. ענה להם הגאון: "אם הרבי ענה על פי פנימיות ולא על פי נגלה, כנראה שאין לזה תירוץ על פי נגלה".

ו. אם כנים הדברים, ניתן להוציא מכאן יישוב לשאלה אחרת: סתירה בלשון רבינו הזקן בנוגע לזמנה של ספירת העומר.

רבינו כותב במקום אחד, כי מעיקר הדין, זמנה של ספירת העומר הוא מעת שהחשיך היום, לפני מעריב. רק למעשה, יתפלל קודם תפילת ערבית, ורק אחר כך יספור, כי התפילה יותר תדירה. ובלשונו²²⁵: "מותר לספור [ספירת העומר] קודם

224 לקוטי שיחות חלק לה פרשת ויצא ב.

225 שם סעיף טז.

עיונים במנהגי חב"ד

תפילת ערבית ... ומכל מקום ראוי להקדים תפילת ערבית לספירה. שתפילת ערבית היא תדירה והספירה אינה תדירה, ותדיר קודם לשאינו תדיר²²⁶.

מנגד, משמע מלשון רבינו במקום אחר, כי זמנה של ספירת העומר הוא רק לאחרי תפילת מעריב. היינו שהמצוה חלה רק אחרי שהתפלל מעריב, ולא מעת שהחשיך היום. שכן, רבינו דן²²⁷ לגבי בתי כנסיות, שנוהגים לומר במוצאי שבת "ויתן לך" והבדלה. וכותב רבינו, כי הם צריכים להקדים לספור ספירת העומר לפני "ויתן לך" והבדלה. "לפי שיש לנו להקדים הספירה בכל מה שאפשר, ומיד שנסתלקה התפילה בקדיש שלאחריה חל עלינו מצות ספירה"²²⁸. ומשמעות לשונו היא, שרק אחרי התפילה "חלה עלינו מצות ספירה". (ולא רק שהיא חלה, אלא שנדחית מפני תפילת מעריב).

לאמיתו של דבר, אין כאן רק סתירה בלשון רבינו, אלא, הדבר נוגע להלכה: האם עדיף למהר להתפלל ערבית בלילי הספירה כדי לספור בהקדם. או שאין חובה כזו.

אם נאמר שהמצוה חלה משחשיכה, רק דחו אותה אחרי מעריב, הרי יש להקדים ולהתפלל ערבית ולקיים מיד מצות הספירה, "כדי להקדים הספירה בכל מה שאפשר". וגם, מפני שמצוה מן המובחר לספור הספירה כמה שיותר מוקדם²²⁹. אמנם אם המצוה חלה לכתחילה רק אחרי מעריב, הרי כל זמן שלא התפלל מעריב לא חלה בכלל מצות ספירה. ורק אחרי שהתפלל, צריך למהר ולספור.

ז. ואולי על פי המבואר כאן, בנוגע למצות התפילה והקדיש, ניתן ליישב הסתירה בלשון רבינו: מצות הספירה חלה כאשר הסתיים לגמרי היום הקודם, ומתחיל היום הבא. לכן, מעיקר הדין, מצות הספירה צריכה לחול מרגע שהחשיך היום. אולם, כאשר אדם מתפלל בציבור, הרי ישנה עליו עדיין חובה ששייכת ליום הקודם: א. לסיים את מצות הקדיש מהיום הקודם. ב. לומר קדיש שתקבל על כל התפילות של היום הקודם.

226 ראה שם בחק יעקב ס"ק טז.

227 שם סעיף כו.

228 ראה שם בחק יעקב ס"ק כ.

229 סימן תפט סעיף ג וסעיף כו.

עיונים במנהגי חב"ד

לכן, אדם כזה שמתפלל בציבור, חלה עליו מצות הספירה רק אחרי שהתפלל מעריב עם קדיש תתקבל וסיים לגמרי את חובות היום הקודם.

לפיכך: אדם המתפלל ביחידות, שבעת שהחשיך היום הוא סיים הלכה למעשה את כל חובותיו מהיום הקודם²³⁰, הרי חלה עליו מצות הספירה מיד כאשר החשיך היום. לכן, צריך למהר להתפלל ערבית ולספור מיד. אולם, אדם שמתכוון להתפלל בציבור, מוטלים עליו עדיין חובות של היום הקודם, ולכן חלה עליו מצות הספירה רק אחרי "שנסתלקה התפילה בקדיש שלאחריה".

ואכן, כאשר מדויקים היטב, רואים שרבינו מדבר אודות בתי כנסיות ששם כמובן מתפללים בציבור. ואולי לכן כתב שהספירה חלה רק אחרי התפילה והקדיש. ויש להמתיק יותר עם לשונו: "חלה עלינו" מצות הספירה. ולא כתב סתם "חל" המצוה. או "חל עליו". אלא, שכאן מדגיש שכוונתו היא דוקא לציבור המתפללים, ולא ליחיד המתפלל.

לפי זה, יש לבאר בעומק יותר לשון רבינו: "נסתלקה התפילה בקדיש שלאחריה". ואולי כוונתו היא – "נסתלקה מצות התפילה של כל היום בקדיש שלאחריה". בדומה למה שכתב בנוגע לקדיש תתקבל בערבית "שכבר נשלמה התפילה", וכוונתו היא "למצות התפילה של כל היום".

ח. חידוש זה מתאים עם מה ששמעתי בצעירותי מזקני החסידים, שהיו מקפידים בימי הספירה להתפלל תפילת ערבית במנין. בפשטות, ההקפדה בכך היא כדי לזכור לספור העומר! אולם יתכן לומר יתירה מכך, כי כאשר מתפללים במנין, לא מפסידים את המצוה מן המובחר לספור מיד משחשיכה. כי מי שכוונתו להתפלל בציבור, חלה עליו מצות הספירה רק אחרי התפילה.

ואולי יתכן לבאר בכך את העובדה, שלא ראינו בין אנ"ש, שמקפידים בימי הספירה להתפלל מעריב מוקדם כדי להקדים ולספור העומר. זאת, למרות שיש פוסקים שכותבים לנהוג כך משום 'תמימות'.

²³⁰ יתכן להקשות, הרי גם עליו יש עדיין את החיוב השני בתפילה, הפחות עיקרי, שהוא משחרית לערבית. כדלעיל מהשיחה. אולם, יתכן לומר שלחיוב זה אין ביטוי הלכתי מעשי. לעומת זאת, בכל הנוגע לקדיש, הרי באופן מעשי וגלוי אומרים קדיש ומסיימים בכך את היום הקודם.

עיונים במנהגי חב"ד

ובאמת, כך נראה גם מלשונו של רבינו הזקן²³¹, שהוא דן בענין 'תמימות', ואחר כך בהמשך הסעיף כותב, כי "מצוה מן המובחר לספור [ספירת העומר] בתחילת הלילה מיד אחר תפילת ערבית". ויש לדייק שכוונתו היא שכך עדיף לנהוג מצד תמימות.

אולם לפי דברינו, הרי הכוונה בכך היא דוקא לגבי המתפלל ביחידות. אולם, מי שמתפלל בציבור, חלה עליו מצות הספירה רק אחרי שהתפלל ערבית.

ויתכן להביא ראייה לדברינו, מהנהגתו הקדושה של כ"ק אדמו"ר, שפעמים רבות התוועד עד שעה מאוחרת, ורק אחר כך התפלל ערבית וספר הספירה. כגון במוצאי אחרון של פסח, שלפעמים התפלל מעריב וספר ספירה סמוך לחצות הלילה. וכן בלילות שקיבל אנשים ליחידות פרטית, הנוהג היה שבשעה עשר או אחת עשרה היה מפסיק ביחידות ומתפלל מעריב במנין וסופר ספירה.

ואולי יש ללמוד מכאן, כי המתפלל בציבור, אינו צריך להקדים ולהתפלל ערבית כדי להקדים ולספור ספירת העומר.

231 שם סעיף ג.

